

The Project Gutenberg eBook of Onni Kalpa, by Jarl Hemmer

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Onni Kalpa

Author: Jarl Hemmer

Translator: Lauri Ikonen

Release date: January 1, 2015 [EBook #47839]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ONNI KALPA ***

Produced by Tapio Riikonen

ONNI KALPA

Kertomus

Kirj.

JARL HEMMER

Suom. Lauri Ikonen

WSOY, Porvoo, 1921.

SISÄLLYS:

Alkusanat.
Kun kaikki vihasivat.

ALKUSANA.

Kirjallani ja sen sankarilla oli aikaisemmin toinen nimi, todellisuudesta lainattu. Se oli harhaisku, sillä kirja on ensimmäisestä rivistä viimeiseen asti pelkkää runoilua. Mutta en tahtonut olla mainitsematta, kenen nimi ja kohtalo mieltäni oli innoittanut, olisi mielestäni ollut väärin salata, kehen kirjallinen kunnianosoitukseni kohdistui.

Olen kuitenkin myöhemmin omin silmin tullut vakuutetuksi siitä, että nimeltään mainitun pojan kotiolojen kuvaus ei ollut ainoastaan täysin väärää, vaan että se myös syvästi loukkasi joitakuita henkilöitä, joiden olemassaolosta en tiennyt tätä kertomusta kirjoittaessani. Sentähden olen antanut kirjan päähenkilölle toisen nimen. Hän ei enää ole mikään määrätty henkilö niiden monien sotilaspoikien joukossa, jotka ovat kirjoittaneet kenties ihmeellisimmät ja valoisimmat lehdet synkän sotamme historiaan, mutta parhaimmassa tapauksessa hänessä voi olla jotakin yhteistä kaikkien heidän kanssansa.

Huhtikuulla 1921.

J. H.

KUN KAIKKI VIHASIVAT.

Esinäytös.

Heinäkuu 1917 — tammikuu 1918.

I.

— Saakelin ampiaiset! Eikö ilmankin ollut kyllyksi hapanta, kun hän taas oli toimeton? Mutta kuka sille mitään mahtoi, että rusinalaatikko sattui halkeamaan ja kaikki valui mäkeen. Olisihan varastomestarin itsensäkin pitänyt ymmärtää, ettei se laatikko...

Saakelin ampiaiset! Siinä ne nyt taas olivat korvissa.

Hän tavoitti lakillaan suurta keltaista ahdistajaa, joka äkäsesti suristen hävisi harvaan korsikkoon. Pölähti vain kuivasta maasta, kun isku siihen sattui. Surina loittoni ja katosi kuulumattomiin.

Nyt enää vain sähköllä käyvät kiviporat lauloivat yksitoikkoisen kirpeää lauluaan kauempana auringonpaisteessa. Sen laulun hän hyvin tunsu. Kiveen kiertyvän teräksen säännöllisesti ja tiheään toistuvat säräykset, tämän kovan rätinän, joka muistutti ryssien kuularuisukuja harjoituskentällä, missä suuret maalatut puu-ukot heiluivat sinne tänne. Sillä laululla oli ollut oma uljuutensa, se oli laulanut korkeasti Valdemar Kalvasta hänen voimakkaasta isästään. Kyllä hän vielä muisti sen illan, jolloin isä tuli kotiin ja kertoi, että nyt alkaisi loughinnassa uusi nuotti, kun oli saatu ensimmäinen kivipora, jota

Kalpa itse tulisi hoitamaan. Seuraavana aamuna hän oli ollut katsomassa, miten isä pani kojeen käyntiin, ja sitten hän oli viikkokauden kerskaillut sekä Kallelle että muille pojille. Ja asemamiehillekin. — Niin, niin; oli sitä lapsellinen siihen aikaan, mutta nyt jo täydet neljätoista.

Pärrr...! kaikui jyrkkien kiviseinien välistä. Sitten juna ajoi ohi kaupungista syvällä kuilussa. Se tuli loitolla vihannuudessa kiemuroiden kuin sähisevä kalkkarokäärme, kunnes se jymisten ja jyskien sukelsi kiviröykkiöön, kuumuuden tanssiessa mustien asfalttikattojen yllä. Savu vain tuprusi mahtavana ja valkoisena sinisestä varjosta siellä alhaalla. Heti senjälkeen tuli puhkuva tavarajuna raskaasti päinvastaiseen suuntaan kulkien. Kohti kaupunkia. Junat sivuuttivat toisensa vuorenonkalossa, maan järjestessä laajalti ympärillä.

Mutta sitten lakkasi jyrinä ja kuului taas porien ääni. Pärrr... Toinen ja kolmas yhtyivät soittoon vieläkin kimakammin: Pärrr ... pärrr...

Ei, ei tämä laulu ollut samaa nyt enää. Senjälkeen kuin isän kävi niin keväällä... Isän kuoltua oli tullut siihen särinää, jota siinä ei ollut ennen. Kivi huusi kuin tuskassa teräksen kosketuksesta. Melkein pä ryssien kuularuiskutkin nyt kuuluivat paremmalta... Ehkä eivät sentään. Ryssien!

— Ryssät!

Onni Kalpa loikoi oikona vatsallaan harvassa ruohikossa, kyynärpäät maassa ja posket raskaasti kämmenissä. Hänen pyöreän päänsä olivat synkät mietteet venyttäneet omituisen pitkäksi. Mutta tämän viimeisen ajatuksen kohdalla välähti kaksi keltaista kipinää hänen silmissään, ruskeat sormet tarttuivat takkuiseen tukkaan ja leuat jysähtivät kokoon tavalla, joka merkitsi, että hänen sydämensä oli täynnä lausumatonta sanaa: saatana.

Hän makasi pienessä notkelmassa monien vihreiden mättäiden välissä korkealla saman vuoren laella, jonka rautatie keskitse halkaisi. Kaupungin melu ja vihellykset kuuluivat kaukaisina, mutta lähempänä samalla suunnalla sijaisi ensimmäinen ratojen haarautuma, jonne huonompilaatuisten junien oli tapana kasaantua odottamaan, kunnes vihdoin jotkut raiteet vapautuivat ahtaassa vuorisolassa ja junat yksi kerrallaan voitiin laskea kaupunkiin. Yötä päivää vinkui ja vilkkui ilmoitusmerkkejä näiden kahden aseman välillä, ratapihan ja sen etuvartion. Ja kaupungin alati kasvaessa kasvoi myöskin uusien raiteiden tarve vapautukseksi ahdingosta. Vuosi vuodelta kiljuivat kiviporat ja räjähtivät panokset vuoren sisässä, jonka aukeama murtui yhä avarammaksi.

Onni oli heittäytynyt siihen missä loikoi ensiksikin sentähden, ettei hänellä ollut muutakaan tekemistä. Toiseksi hänellä ei ollut mitään halua näyttäytyä kotona tähän aikaan päivästä. Jos hän aamulla tavalliseen aikaan lähti kotoa kaupunkiin mennäkseen, ei kenenkään tarvinnut tietää, että hän illalliseen saakka makasi maha tyhjänä jollakin mäellä. Näin oli helpointa, kun pysyi hiljaa. Ei suinkaan vatsa ollut niin suuri herra, että sen tarvitsi saada rusikoida miestä. Oli vain muutta mutkitta pantava pitkäkseen ja painettava se maata vasten. Mielinmäärin se silloin sai reuhtoa ja rähistä — yliote oli kumminkin miehellä itsellään.

... Ei sen puolesta, että äiti olisi pitänyt kaupungin herroista ja tirehtööreistä, kaikkein vähimmin nyt, kun hän kävi pesemässä ja he asuivat Iisakki-enon luona. Ei iltaa ettei hän tullut kotiin kädet rikkihierottuina, vienyt toisia ikkunan ääreen ja näyttänyt heille: tällaisiksi varoo herrasväki kyllä käsiänsä kuluttamasta... Mutta muuten ei äidille ollut niinkään hyvä puhua. Jos menit ja sanoit hänelle, että nyt ne ovat vääryydellä ajaneet pois työstä, kyllä silloin tuli toinen ääni kelloon: Älä syytä vääryyttä; minä tiedän, minä, millainen sinä olet miehiäsi.

Ei, jollei hän pian saa uutta paikkaa eikä vatsa enää kestä paastoa iltaan asti, kyllä hän silloin ensiksi uskoo huolensa eno Iisakille. Hän on sentään reilu ja avulias mies. Hänhän sen kaiken niin järjesti kuin mahdollista oli. Ja sitten hän oli ainoa, jonka kanssa saattoi puhua, vaikkei hän juuri mitään vastannutkaan. Keväällä hän kuitenkin sanoi, että nyt — poika — on isäsi kuollut, ja nyt täytyy tässä minun ... tuota... Ja sanassaan hän oli pysynytkin. Se vain oli ikävää, ettei hän kylliksi vihannut ryssiä. Mutta eihän hän tiennyt, eikä äitikään...

Porat vinkuivat, junat kiisivät ohi syvällä kuilussa.

Onni Kalvan pää oli painunut yhä lähemmäksi maata; nyt se lepäsi unisena ojentuneella käsivarrella. Hänen nenänsä edestä kohosi vihreä turve, joka näytti tiheältä oksattomalta metsiköltä. Tuonkohon näköisiä ne Intianmaan bamburuokoviidakot ovat? Nyt kiipesi punatäpläinen mato erääseen korteen verkkaan ja varovasti. Sen päästyä latvemmalta korsi alkoi notkua. Surkea tiikeripä siinä viidakossa olikin. Onni Kalpa haukotteli.

Ruohoturve hänen ääressään seista törötti aivan hievahtamatta tuulettomassa heinäkuun helteessä. Mutta joka kerran, kun juna jyrisi ohi alhaalla, tuulahti tänne ylös asti, ja heinäkorret painuivat maahan. Silloin näkyivät hehkuvan keltaiset kiviröykkiöt toiselta puolelta rataa. Siellä, tulikuumien

graniittimöhkäleiden keskellä, liikkui ruskeaksi paahtuneita olentoja, alastomina vyötäröitä myöten. Ne kumartuivat ryskiviä poriansa hoitamaan, ja tänne saakka saattoi nähdä, miten auringonsäteet heijastuivat heidän ihostaan, kuin olisi se ollut lasia. He olivat tietysti hikisiä.

Noin isäkin oli hikoillut, mutta kyllä hän sentään näytti muhkeammalta... Isä — aina vain isä johtui mieleen!

Taas juna jymisi ohitse, taas painuivat heinänkorret. Mutta nyt tanssivat sekä louhoksen miehet että radan kiiltävät kiskot, jotka kaartuivat kauas tuolta notkosta, kaikki tanssi ja tutisi polttavan ja painostavan sumun takana, kaukana, kaukana, hyvin kaukana...

Hän ummisti silmänsä ja nukahti. Junat kiisivät ohitse, porat lauloivat.

Mutta nyt kävi hullusti, vai näkikö hän unta?... Hän kavahti pystyyn ja tarttui unenpöpperössä päähänsä. Sitten hän taas tupertui ruohikkoon kuin pyörtynyt. Uii! ... miten paarmanpisto saattoi polttaa. Koko pää oli kuin tulella.

Hän sylkäisi kämmeneensä ja voiteli turvottumaa. Se vähän helpotti. Hän asettui taas makuulle kuten äsken, haluttomana ja vihamielisenä koko maailmalle. Kaikki ihmiset ja olosuhteet häntä vainosivat.

Nyt ei kuulunut mitään poria eikä mitään juniakaan ajanut ohitse. Hän tiesi, mitä se merkitsi. Odotettiin kello kolmen panoksia.

Kohta tulikin ensimmäinen pamaus ja heti senjälkeen vierivien kivilohkareiden ryske.

Mutta aina vain isä johtui mieleen ja nyt paremmin kuin milloinkaan!

Noin juuri pamahti keväälläkin, vaikka se pamaus tuli paljon ennen tavallista räjäytysaikaa, varhain aamulla. Kun ensimmäinen pora alkoi pyöriä, silloin se jo tuli. Mutta isä porasi yksikseen omalla kohdallaan niinä päivinä...

Taas vanhat ilkeät näyt kulkivat hänen päänsä läpi, jota paarmanpisto yhä kirveli. Hän näki itsensä kulkemassa rataa pitkin kaupunkiin sinä kirkkaana ja tuulisena huhtikuun aamuna. Ryhmä työmiehiä tulee häntä vastaan ja ryhmän keskessä kannetaan paareja. Sellaista hän oli nähnyt ennenkin tapaturmien jälkeen, joten hän vain ohimennen aikoi kysyä, kuka se oli ja vieläkö hän eli. Mutta jo kaukaa hän näki, että punaparta Piilonen kulki etunenässä ja huitoi kädellään. — Hei, pojan paholainen, se onkin oma isäsi tällä kertaa; lähde nyt mukaan äidin luo! Ja Piilonen otti häntä armottomasti niskasta, syytäen karvaita kirouksia punaisesta parrastaan.

Mutta vaikka hän onnettomuudesta ja Piilosen lujasta otteesta aivan typeräytyi, hän kuitenkin ymmärsi jotain. Edellisenä iltana hän ei ollut sitä ymmärtänyt, ja nyt oli liian myöhäistä. Edellisenä iltana...

Hän vapautui Piilosesta ja alkoi kulkea miesjoukon jälestä. Vielä tänä päivänä hän saattoi tuntea saman heikkouden polvissaan, vielä hän saattoi nähdä, kuinka mustat täplät tanssivat silmissä, kun hän katsoi paareihin, jotka keinuivat miesten välissä.

Siten kulku kävi hitaasti ohi aseman, ylös suureen punaiseen tiilitaloon äidin luokse.

Portaissa ovet lensivät auki ja työläisperheet syöksyivät ulos. Kantajat taakkoineen nousivat askeleen kerrallaan ja heidän jälkeensä ihmiset kurottivat kaulaansa nähdäkseen veriset parit, jotka huojuivat käytävän käännteissä. Naapurivaimot vaikeroivat, lapset töllistivät ja pienimmät parkuivat.

Ja niin sitten isä Kalpa makasi kuolleena kotonaan. Muudan lääkäri tuli, poimi moniaita pirstoutuneen poran palasia rinnasta ja kirjoitti jotain jollekin paperille.

Ja sitten tulivat pitkät itkut, sitten hautajaiset ja vihdoinkin muutto Iisakki-enon tupaan alas Oikotien varrelle.

Anna-sisko niinä päivinä enin itki. Mutta Onni tiesi mitä tiesi eikä ollutkaan siitä pitäen monta sanaa sisarensa kanssa vaihtanut.

II.

Eräänä iltana muutamia päiviä myöhemmin Onni Kalpa tuli kotiin uudesta toimestaan kaupungissa.

Hän oli iloinen mieleltään ja kulki selkä suorana. Hänen uusi esimiehensä kohteli häntä hyvin, hänellä oli sekä parempi palkka että ruoka kuin ennen. Oli hyvä, että se kirottu rusinalaatikko sattui halkeamaan.

Tienvieruspuut tuoksuivat, sillä oli juuri satanut. Joka tuulenpuuskauksella niistä karisi välkkyvä vesikuuro kuin hyväkin ilotulitus. Myös lintujen laulu kuului niin omituisen uudelta ja kirkkaalta.

Oikotiellä Kalle seisoi viheltemässä, nojaten toisella kyynärpäällään Iisakki-enon portinpieleen. Heti kun hän huomasi tappelutoverinsa kevään monista rytäköistä Rörströmin poikain kanssa, hän tottuneesti sytytti paperossin, pisti tulitikkulaatikon liivintaskuun ja rupesi rallattamaan jotakin marssinpätkää. Hän tuli hitaasti Onnia vastaan, merkitsevänä näköisenä polviensa notkutellen. Huomasi hänen tietävän tärkeitä salaisuuksia.

— He-hei hyppyhiiri!

— Hei, Kalle.

— Tieräks' mitä? — Hän kietoutui savuun, joka virtasi hänen sieraimistaan.

— No?

Kalle ei vastannut heti. Hän vahvisti sanojensa merkitystä taidepaussilla, jonka kestäessä hän nosti avaria sakilaislahkeitaan kiertämällä kiivaasti yläruumistaan. Sitten hän katsoi arvokkaasti Onniin ja sanoi hitaasti:

— Kohta pamahtaa. Aivan toden teolla.

— Miten niin?

— Näes, venäläiset aikovat asettaa valtaistuimelle erään miehensä, jonka nimi on Lennin. Hän on meikäläisiä. Vain se on selvää, että silloin pamahtaa tässäkin maassa. Piru vie. Me väännämme niskat jok'ainoalta porvarilta, ja sitten me itse istumme piileihin. Siitä se ilo alkaa. Joitakuuta jätämme henkiin, jotta voivat tyhjentää potut meiltä ja venäläisiltä. Ja kun tämä poika sitten tahtoo tulta, niin hän huutaa vain, että hei, perkeleen pankkitirehtööri, tules sytyttämään Kalle Mäkisen paperossi. Mutta joudukin, muuten ammun! — Se se maistuu, se.

Onni ei heti vastannut. Hän katsoi Kallen kenkiin, joiden haljenneet kärjet näkyivät ylen leveiden lahkeiden alta. Vihdoin hän sanoi:

— Mistä sinä kaikki tiedät?

— Lauri kertoi, veljeni, vastasi Kalle lyhyesti. Eikä hän olekaan mikään pieni herra. Parast'aikaakin on neuvottelemassa venäläisten kanssa aseista, joita meille hankitaan.

Onni sylkäisi.

— Aina vain ryssät ja ryssät... Ettekö te itse mihinkään kykene?

— Voi pirua ja hänen helvettiään! huusi Kalle, 'sus sitä suuta! Mekö emme kykene? Mutta täytyyhän olla kiväärejä, ennenkuin voi ampua! Sinä tietysti et tiedä, että herrat varustautuvat minkä kerkiävät. Laittavat lahtarikaartejaan! Sinä kai liityt heihin, hä!

Hän pauskasi paperossinsa portinpielustaan, pyörähti kantapäällään ja asteli pois hulmuavin housuin. Kun hän poikkesi Oikotieltä, pisti hän kädet taskuihin, käänsi vähän päätään ja huusi:

— Joudu kotiin nyt, lahtarinulikka, ja pussaa mammaasi takapuoleen.

Onni otti tieltä kiven. Mutta hän katui samassa, viskasi sen portin toiseen pieleen ja meni sisään.

Jo porstuaan hän kuuli vieraan äänen innokkaasti puhuvan. Pöydän ääressä istui joku tuntematon mies, joka ei ollut työläinen eikä herrakaan, vaan jotain siltä väliltä. Hän oli puettu samanlaiseen kumitakkiin kuin kotiin palanneet siirtolaiset tavallisesti, ja kaulustaan hän piti pystyssä tuvan lämpimässään. Mustan lippalakkinsa hän oli työntänyt pois hikiseltä otsaltaan. Hänen kasvonsa olivat laihat ja kiiltävästi harmaankalpeat. Suunnaton alaleuka jauhoi vaahtoavaa sanatulvaa. Se mäiskähti iljettävästi miehen joskus hengähtäessä. Hänen silmänsä kiersivät pistävin katsein ympäri huonetta, esineestä toiseen.

Kahvikuppi hänen suunsa alla hypähti joka kerran, kun hän laski nyrkkinsä pöytään.

— Porvarit väittävät, että meillä on kaikki mitä tarvitsemme. Älkää uskoko heitä, ne valehtelevat,

koirat! Vai onko ehkä *teillä* mitä *te* tarvitsette? (Yllyttäjä viittasi kädellään äitiin, joka seiso i hellan ääressä ja juuri kaatoi pannuun uutta erää jauhettua kahvia. Hänen kätensä vapisi kiihtymyksestä, mutta odottamattomasta vetoomuksesta häneen itseensä hän kovin hämmentyi eikä saanut vastatuksi muuta kuin: ei kai ... ja senkin hyvin typerästi). Selvästi teillä ei ole mitä tarvitsette. Katsokaa vain käsiäne — ojentakaa ne, näyttäkää niitä! Täynnä rakkoja ja känsiä! Te seisotte päivät pitkät pesupunkkienne ääressä hieromassa herrain pyykkiä. Hienoja pitsipaitoja, jotka haisevat rahalta ja rasvoilta kaikenlaisten sikaisuuksien jälkeen Ranskan uusimpaan tapaan. Mutta varokaa vain repimästä rihmaakaan rimsuista — muuten saatte tuntea elävänne! Ja kun vain porvarispentu ryvettää housunsa, kohta lähetetään sonnat teille. Mutta niiden fiinit mammat ajavat hajuvettä naamaansa ja heittäytyvät sohvalle nokka romaanissa ja koiranpenikka sylissä. Entäs sitten herrojen paidat, miten siunatun leveitä ne aina ovat mahan kohdalta! Ettekö ole huomanneet? Aivan kuin tynnyrit. Punssi, nähkääs, ja kaikki muu ihra, mitä ne nahkaansa kaatavat. Ja sitten te saatte muutamia likaisia seteleitä raadannastanne, juuri sen verran, että voitte pitää hengen itsessänne ja lapsissanne. Juuri sen verran, että jaksatte pestä herroille yhä edelleen ja tehdä lapsenne samanlaisiksi orjiksi kuin itsekin olette. Niin se on laskettu — viekkaasti, nähkääs. Tätä sanotaan sitten demokratiaksi, ja demokratiaa saarnaavat kaikki herrat hyvin mielellään. Sillä he luulevat, että me tyydymme vain kauniiseen sanaan, ja itsellään niillä kyllä on keinonsa. Mutta ei *se* sana meitä lihoita. Yhtä suuret leipäannokset, kaikki tavarat kortille, yhdenmukainen jakelu, kaikille samasta mitasta — kyllä helvetissä! Tarvitaan rahaa, että pääsisi osalliseksi tällaisesta tasanjaosta, ja täällä me värjötämme taskut tyhjinä ja pureskelemme korttejamme. Mutta porvari en portaisa juoksee kyllä keinottelijoita vehnäjuhosäkkeineen ja voipytyineen, ja komerot ja kahverit sullotaan täyteen lattiasta kattoon asti. Sitä nykyään sanotaan demokratiaksi. Mutta me olemme jo nähneet tarpeeksemme; ei se aate meitä auta. Ja sentähden me huudamme uutta sanaa. Kommunismia! Bolshevismia!

— Sana kun sana, mutisi Iisakki-eno. Ei ole toinen sana toistaan parempi. Asiasta kaikki riippuu.

Hän oli vetäytynyt pois pöydästä ja istui paitahisillaan ikkunan ääressä piippuansa poltellen. Pörröisten kulmakarvojensa alta hän katsoi epäluuloisesti pauhaajaan. Hän oli harvapuheinen mies, joka työväenkokouksissa jo oli ehtinyt kyllästyä tällaisiin sanatulviin. Eivät olot puhumisesta paranneet, kävipä se sitten suomeksi, ruotsiksi tai venäjäksi.

Mutta yllyttäjä kääntyi hänen puoleensa ja jatkoi: Luuletteko niiden kahdeksan tunnin työpäivästä paranevan? Vielä mitä! Paranevat ... tietysti ... minkä paranevat. Pari tuntia vähemmän orjuutta. Mutta orjuudesta ette kumminkaan sillä parannuksella pääse. Eikö ole toista, kun porvarit istuvat muutamia tunteja konttoreissaan, laskevat, töhertävät jotain paperille, soittavat vähän puhelimeen ja röhöttävät vain pehmeissä tuoleissaan sikari suussa? Eikö ole toista, sanon minä, seista kahdeksan tuntia kumartuneena sorvin ääreen jossain orjain huoneessa? Ja kun te sitten illoin hikisinä ja masentunein mielin tulette kotiin kurjien ruokamurustenne kimppuun ja kolottavin selin heittäydytte kovalle vuoteellenne, silloin porvarit asettuvat mukaviin piileihin ja ajaa suhauttavat kesäiloihinsa. Siellä ne istuvat verannoillaan naisineen ja tuoksuvine tupakoineen, nauravat jotta maha hyllyy ja tuntevat elämänsä suloiseksi voidessaan pettää tyhmiä työmiehiä. Ei, ette te muuta rikkaitten rakennuksiin kahdeksine tuntinenne, ette pääse lihapadoille ettekä nojatuoleihin. Ei niistä edes selkänne suoristu, ette tule kylläisiksi ettekä saa parempia vaatteitakaan. Te jäätte sellaisiksi kuin olette, ja orjia te olette, joita laiskanviekkaat herrat ryöstelevät. Teitä ja teidän lapsianne...

— Eihän minulla mitään lapsia ole, keskeytti hänet Iisakki-eno.

— Vai ei ... no niin no... Ei se sitäpaitsi mitään merkitse, onko juuri teillä... Mutta *meidän* lapsemme, orjien lapset, ne eivät milloinkaan jaksaa nousta ja kasvaa ihmisiksi, ellemme me itse tee sitä ensin. Sillä nyt on hetki lyönyt, kerran tuhannessa vuodessa! Ja meidän velvollisuutemme on olla epäröimättä. Meidän velvollisuutemme, sanon minä! Emme saa olla raukkoja emmekä pelkureita. Työväki on herännyt, orjakansa valveutunut. Herrat vapisevat jo ja aseistavat lahtarikaartejaan. Mutta se on liian myöhäistä — kuuletteko! — liian myöhäistä. Musta kausi on lopussa ja nyt alkaa punainen! Kapitalistit ovat jo neljä vuotta sotineet ja tapelleet maailman aivan riekaleiksi. He ovat syösseet meidät nälkään ja helvettiin. Ja mekin olemme antaneet vertamme heidän hyväksensä, heidän saastaisiin asioihinsa. Meidän isättömät lapsemme huutavat leipää, ja äidit kiroavat sitä päivää, jolloin synnyttivät heidät tähän herrojen maailmaan. Mutta älkäämme surko! Parasta oli että kävi niinkuin kävi. Hyvä että mätä maailma repesi liitoksistaan. Herrat ovat näyttäneet mihin he kelpaavat. Nyt on meidän vuoromme. Työtä tekevää kansaa, tätä kurjaa repaleköyhälistöä — ennen tuskin muistettiin, että sitä edes oli olemassa. Mutta nyt juuri me nousemmekin syvyydestä, kiväärit käsissä ja punainen lippu tienviittanamme. Ja siihen lippuun on kirjoitettu: alas murhaajavalta! Ympäriämme palaa maailman kaikilla äärillä. Ettekö ymmärrä mitä se merkitsee? Maailmanpaloa, maailmanpaloa! Se on aamuruskoa meille ja meidän oikealle asiallemme. Kommunismin pyhälle asialle, liikkeen, joka on luova paremman maailman tästä herrojen helvetistä.

Nyt löi agitaattori nyrkkinsä pöytään viimeisen kerran. Hiki valui virtoina hänen kalpeilta kasvoiltaan,

joita hän pyyhki verenpunaisella nenäliinalla. Hän huohotti raskaasti, sytytti uuden paperossin ja ojensi kahvikuppinsa täytettäväksi.

Äiti kaatoi siihen, mutta hänen kätensä vapisi nyt vielä ankarammin. Hänellä oli kirjavia pilkkuja poskissa ja oli sen näköinen, kuin olisi tahtonut lyödä jotakuta.

Ikkunan ääressä istui Iisakki-eno kuten äskenkin, imi piippuaan ja murisi jotain itseksensä. Eivät olleet helliä ne katseet, joita äiti häneen sinkosi.

— Niin, niin, sanoi äiti. Kunpa vain onnistuisimme! Moni omistammekaan ei tahdo meitä ymmärtää.

Agitaattorin voimat olivat tyystin lopussa. Hiljaa ja väsyneesti hän vastasi:

— Älkää olko levoton. Sanoinhan jo, ettemme jää yksin mekään. Me saamme miljoonia venäläisiä tovereita puolellemme. Heidän asiansa eivät vielä ole aivan selvät. Mutta kohta, kohta...

Onni oli istunut ovensuupenkillä. Nyt hän uskalsi mennä Iisakki-enon luo. Paljon ajatuksia vilisi hänen päässään, mutta yksi ainoa, joka johtui vatsasta, karkoitti vähitellen kaikki muut: eikö jo saisi illallista?

Agitaattori iski häneen terävät silmänsä. Niissä välähti uusi ajatus. Hän vetäsi syvät savut, joi pohjaan kahvinsa ja kääntyi äidin puoleen.

Tämä on kai poikanne. Täysi mies kantamaan kivääriä, sitten kun tarvitaan. Arvelenpa hänelläkin olevan jotain kostettavaa. Sitähän meillä on kaikilla, meidän on kiitettävä vuosisatojen kärsimyksistä. Mutta juuri tuolla pojalla, luulen ma, on aivan omat syynsä upottaa hiukan lyijyä porvarisläskiin... Siltä kuoli isä räjähdysonnettomuudessa, on minulle kerrottu. Onnettomuus ... niin, siksihän sitä sanotaan ... eikä se kenenkään syy ollut, ei tietysti. Mutta sanokaapas, onko herrojen tapana kuolla räjähdysonnettomuuksissa! Onko kukaan kuullut ainoastakaan herrasta, joka olisi kuollut sillä tavalla? Ei, kyllä ne tapaturmilta itsensä varjelevat. Mutta meidät sen sijaan pannaan kaikille vaarallisille paikoille, herrojen vehkeisiin. Ensin me elämme kuin koirat ja kuolemme sitten kuin teuraat. Entäs kuinka teidän kävi? Puille paljaille, kuten tavallista. Ajatelkaa asiaa tarkemmin. Porvarit ovat opettaneet meidät kutsumaan sitä onnettomuudeksi. Mutta minä sanon teille, että sellainen onnettomuus on miesmurha. Älä unohda, poika, että herrat tappoivat isäsi!

Onni Kalpa nousi ylös. Hän meni suoraa tietä ulos ja unohti lakkinsa penkille.

Oli uudestaan ruvennut satamaan. Tumma pilvi levisi synkän jättiläislinnun tavoin yli illan taivaan. Laajoista siivistään se harvakseen pudotteli lyijynraskaita pisaroita. Maassa ei käynyt tuulta, puut seisoivat tuuheina ja liikkumattomina; putoavat pisarat vain rapisivat niiden lehvistöissä. Mutta kuitenkin pilvilintu jatkoi matkaansa halki taivaan, ja sen jälessä nousi uusi näköpiirin takaa. Pimeni nopeasti, sadekuurot tihenivät.

Onni harhaili päämäärättä sinne tänne. Oikotiellä ei näkynyt ristinsielua eikä sielläkään, missä maantie päättyi talojen väliin. Aseman suunnalla junat vihelsivät ja puskurit kolisivat kuten tavallista, ja eräillä portailla koira istui kuono taivasta kohti ulvomassa.

Oli hyvä, ettei tarvinnut tavata ketään. Ja suloista oli, kun suuret, kylmät vesipisarat putoilivat tukkaan.

Hän oli jo hyvän matkaa Oikotieltä, mutta yhä vain hän ajatteli samaa ajatusta: — Jos yksi asia oli valhetta, oli kai valhetta kaikki tyynni...

Valhetta, valhetta, kohisi sadekuuroissa. Valhetta — ainakin minulle.

Sepä se! Ainakin minulle, Onni Kalvalle. Mutta ehkä ei muille. Ei Kalle Mäkiselle, ei äidille, ehkä ei kenellekään tutulle koko tienoolla. Ei edes Rörströmin pojille, noille häijyläisille...

Hän oli yksin ajatuksin.

Yksin, yksin, kohisivat kuumina. Vesi valui hänen kasvoilleen. Mutta oliko se vain sadetta, poltti niin ihmeellisesti?

Hän pyyhkäisi kämmenellä silmiään. Itkikö hän? Ei, vain akkaväki itki. Mutta hän, Onni Kalpa, huusi.

Helpotti huutaa kohiseviin sadekuuroihin. Hän asettui keskelle maantietä, heristi nyrkkejään ja huusi minkä jaksoi sateiseen hämärään:

Kaikki on valhetta, kirottua valhetta! Valhetta! Onni Kalvalle, mutta ei hänen äidilleen!

Nyt syntyi hänen toinen ajatuksensa. Se huusi itse äänensä kuuluville, ja sitä hautoen hän kulki sateessa edelleen.

Tänä iltana se täytyy sanoa, vielä tänä iltana! Minä olen vaiennut siitä, ja sentähden minä olen niin yksin. Mutta nyt täytyy totuuden tulla ilmi, kävi miten kävi.

Hän kääntyi kotiin päin.

Ei yhtään ihmistä ulkona. Mutta yhdistyksen talosta tulvi valoa ja musiikkia. Kun hän kulki siitä sivu, tuntui hänestä, että koko rakennuksen olisi pitänyt haljeta moisesta melusta: torvien räminästä, huudoista ja jalkojen töminästä. Ikkunaruuduissa lepattivat tanssivien varjot, mutta joissakuissa niistä varjot pysyivät hiljaa, parittain kiinteästi toisiinsa valettuina. Ei saattanut erehtyä erään lippalakin muodosta eikä irtonaisista olkalapuista.

Oliko toinen noista varjoista Anna-siskon? Sitä hän ei voinut päättää tihkuvassa pimeydessä.

* * * * *

Onni Kalpa avasi kotioven.

Hän huomasi heti, että agitaattori oli poissa. Pöydän ääressä istui äiti ja luki sanomalehteä, hän oli sytyttänyt lampun. Iisakki-eno istui piippu suussa kuten äskenkin, oli vain muuttanut toisen ikkunan ääreen.

Onni meni valuvin vaattein suoraan pöydän luo.

— Äiti, sanoi hän, äiti...

Mutta kun äiti katsoi häneen, tarttui puhe kurkkuun.

— Mitä sinä sateessa juoksentelet, vekara! Sensijaan että kuuntelisit ymmärtäväisen ihmisen puhetta ja oppisit jotain. Kiipeä vinnille ja hae kuivia päällesi; liotat koko tuvan. No!

Vaieten Onni nousi narisevia portaita. Mutta hän ei mennyt ullakolle asti, vaan istuutui kynnykselle. Siellä pimeässä ei kukaan häntä nähnyt. Hän hautoi jotain. Sade ropisi raskaasti pärekattoon aivan hänen päänsä päällä.

— Yhdytkö lakkoon tiistaina? kuuli hän äidin äänen alhaalta lampunvalosta.

Ja Iisakki-eno vastasi:

— En tiedä vielä varmaan. En oikein pidä tuosta ainaisesta lakkoilemisesta. Menen kai verstaaseen ja katson ensin, miltä siellä näyttää. Jos on tyhjää, niin on, enkä minä yksinäänikään koneen ääreen asetu.

Sitten oli vähän aikaa äänetöntä, ainoastaan sanomalehti rapisi. Mutta nyt sanoi taas äiti:

— Missähän se Annakin kuljeksii tällaisessa koiranilmassa?

Iisakki-enon ääni ei kuulunut tavalliselta, kun hän vastasi:

— Niin, niin, olenhan minä aina sanonut, ettei hyvästi lopu. Sinun pitäisi pitää silmällä tyttöä. En voi sietää tätä yölaukkaa sen ryssän kanssa. Jok' ikinen yö sama juttu. Annas ollakaan, niin tulee äpärä taloon, sen saat vielä nähdä. Mustavillainen kasakkapenikka, ja siinä sitä sitten on häpeämistä.

Nyt äiti suuttui.

— Ole ärsyttämättä, Iisakki! Tiedät yhtä hyvin kuin minäkin, ettei hän mikään kasakka ole. Mies on siistin näköinen, ja olenhan minä sanonut, että heillä on sormuksetkin. Venäläiset ovat meidän ystäviämme, ja nousee vielä päivä, jolloin sinäkin ymmärrät heitä kiittää. Tämä on sitäpaitsi jokin kersantti, eikä sitä tiedä, mikä hänestä vielä tulee. Minä näes ajattelen tulevaisuutta, minä.

— Mutta ryssä on aina ryssä, sanoi Iisakki-eno.

Nyt lampunvalo hävisi. Äiti meni kamariin ja paiskasi oven kiinni jälestään. Mentiin makuulle.

— Onni, tule nukkumaan! Pöydällä on vähän ruokaa! Iisakki-eno se niin huusi alhaalta pimeästä.

Mutta Onni istui vielä hetkisen ropisevan katon alla ja odotti. Sitten hän riisui märät vaatteensa, levitti ne vinnin lattialle ja hapuili paitasillaan alas.

Iisakki-eno nukkui. Varpaillaan hän meni kamarin ovelle ja kuunteli.

Äiti nukkui myös.

Hän avasi varovasti oven ja hiipi sisään. Silloin hänen paljas jalkansa sattui Annan sänkyyn, ja hän pysähtyi. Hän katsoa tuijotti sisarensa tyhjäan vuoteeseen, ikkunasta lankesi siihen heikko ja surullinen valo.

Ei, ei hän voinut sitä sanoa!

Hän hiipi takaisin tupaan ja sulki oven. Hän istui kotvasen vuoteensa laidalla, sitten hän rykäisi ääneen, ensin kerran ja sitten toisen vielä äänekkäämmin. Vihdoin Iisakki-eno liikahti ja mutisi jotakin.

Silloin Onni meni hänen luokseen, kopeloi hänen kättään pimeässä, löysikin sen ja puristi sitä omituisen kovasti.

— Hyvää yötä, eno, sanoi hän hiljaa.

III.

Syksymyöhä oli muuttumassa talveksi. Verinen marraskuun lakko oli äsken päättynyt, eivätkä ensimmäiset lumet vielä olleet ehtineet langeta murhattujen haudoille.

Varhain eräänä sunnuntai-aamuna Onni Kalpa heräsi siihen, että oli kuulevinaan jonkun kaukaa huutaneen häntä nimeltä. Samassa räiskähti kourallinen pieniä kiviä ikkunaruuutuun hänen vuoteensa kohdalla.

Hän kavahti pystyyn ja katsoi ulos. Ei vielä ollut aivan valoisa, ja hierottuaan unen silmistään hän ensimmäiseksi näki paperossin tulen, joka tuikutti häntä vastaan sinisenharmaasta hämärästä. Sitten hän huomasi kahdet kasvot, jotka nyökyttelivät ikkunan alta. Rörströmin pojat siellä olivat, omituista kyllä.

Mutta portilla seisoivat Kalle Mäkinen hajasäärin ja tupakka hampaissa. Hänen selässään roikkui suuri sotilaskivääri, pistin piipussa. Hän viittasi kädellään.

— Tule ulos, sanoi hän, niin saat kerrankin ampua kunnollisella pyssyllä.

Onni hieroi uudelleen silmiänsä. Hän ei tiennyt näkikö hän oikein. Kalle ja Rörströmin pojat yhdessä! Olivatko he sopineet? Ja itse hän oli vihoissa kaikkien kolmen kanssa. Mutta nyt he seisoivat tuolla ja viittoilivat hänelle niin ystävällisesti. Ei suinkaan se vain ollut viekkautta?

Hän tuumi hetkisen. Mutta kivääri houkutteli. Hän hyppäsi housuihinsa, viskasi takin niskaansa ja hiipi hiljaa ulos. Iisakki-eno ei herännyt.

Portilla hän heti sai selityksen. Kalle otti häntä toverillisesti takinrinnuksesta ja piti seuraavan puheen:

Tämä poika on kyllä Kalle Mäkinen, sinä olet Kalvan Onni ja meidän vieressämme seisovat molemmat Rörströmin pojat. Näen että ihmettelet, ja totta helvetissä tämä kokoonpano onkin hiukan kummallinen. Mutta minäpä sanon sinulle asian laidan. Nyt on sellainen aika, että kaikkien reilujen jassien on pidettävä yhtä. Meillä on nyt tärkeämpää ajateltavaa kuin vanhat riitamme. Sentähden Kalle Mäkinen ojentaa rauhankämmentä entisille vihollisilleen ja aikoo opettaa heidät ampumaan. Sillä pian alkaa paukkua lahtarikaarteja kohti. Ja jos vielä olet käärmeissäsi siitä, että kutsuin sinua lahtarinulikaksi, niin ymmärräkin, että tein sen vain piruuttani. Kyllä minä tiedän, että olet reilu jaska ja kuulut meikäläisiin. Mutta sinun täytyy vain pitää suusi tupessa ja olla haukkumatta venäläisiä, sillä muuten sinun käy pahasti.

Hän näpäytti merkitsevästi kiväärin lukkoa, sylkäisi paperossin hampaistaan ja kiersi ruumistaan avaria housujansa nostaakseen. Sitten hän pyörähti ympäri, korjasi kiväärinhihnaa olkapäällään ja lähti maantielle. Toiset seurasivat häntä.

— Mistä sinä sait tuon pyssyn? kysyi Onni.

— Veljeltäni, sanoivat Kalle lyhyesti. Mutta kun he kulkivat rautatien yli, lisäsi hän:

— Näettekö tuon kirkontornin? Jos siellä nyt istuisi lahtari kuularuiskuineen, niin ei teidän ollenkaan

pidä luulla, että matka on liian pitkä. Tosin hän näyttää pieneltä kuin itikka, mutta kun vain on vankka kädeltään, niin aina sen sieltä pudottaa. Tällainen pyssy ampuu kolmen kilometrin päästä kymmenen miehen läpi. Eivätkä siinä seinätkään estä.

Pojat katsoivat kaupunkiin ja tarkkasivat osoitettua kirkontornia, jonka huipun nouseva aurinko kirkasti yhä koreammaksi. Silmät selällään he tuijottivat vasten keltaista valoa, ja sekä ylpeys että aamukylmä puistatti heitä.

Mutta Kalle keskeytti:

— Älkää siinä enää töllistelkö, meillä on nyt tärkeitä tekeillä.

Hän taputti housuntaskuaan, jossa patruunat kalisivat.

— Joutukaa nyt! Tänään on näytettävä, mihin tässä kelvataan. Muodostamme juuri F-komppaniaa, mutta Lauri on sanonut, ettei ketään huolita mukaan joka kaatuu ensimmäisestä laukauksesta.

He kulkivat edelleen kotojen yli metsänreunaa kohti. Aamu oli huurteinen ja kirkas. Pelloilla olivat multakokkareet kovia kuin kivet, ja ohutta jäätä rapisi niiden välissä siellä täällä. Kiivettiin aidan yli, joka oli liukas ja ikäänkuin pakkasen hopeoima. Ja metsän laidassa kimmelsivät koivujen lehdettömät oksat.

— Mihin me oikeastaan menemme? kysyi Onni.

Kalle osoitti ylempänä mäellä olevaa rakennusta.

— Paukuttelemme tuohon Lindströmin riiheen. Ja jos joku tulee häiritsemään, niin minä vain otan esille punaisen nauhani, eikä silloin itse pirukaan uskalla käydä kimppuumme. Ei ole enää kuten ennen maalimassa, jolloin piti paeta poliisia. Nyt, pojat, on toiset ajat.

He pujottelivat puiden välitse ja pysähtyivät riihen aukeamalle. Maata peittivät keltaiset oljenkorret, sitä tiheämmältä kuta lähemmäksi he tulivat riihen ovea. Sen raosta tunkeutui ulos kupo puituja tähkiä.

Onni kiskoi irti yhden korren ja alkoi pureskella sitä. Hänen oli paha olla. Hän ei laisinkaan ollut sopusoinnussa itsensä kanssa. Eikä se johtunut ainoastaan nälästä, vaan myöskin Kallen kivääristä.

Nousi sitten kysymys, kuinka ampuminen järjestettäisiin. Syntyi neuvottelu, jonka kestäessä Kalle veti esiin pullon ja pani sen kiertämään.

— Hei pojat, ryyppy kuuluu virantekoon! Voidetta pitää olla suussa niinkuin on pyssyssäkin, silloin se sujuu. Jahka olemme ampuneet porvarit, niin juomme joka päivä että säkenöi. Tätä tavaraa kuuluu kyllä olevan heidän kellareissaan...

Hän otti kelpo kulauksen, irvisti ja maiskutteli. Rörströmin veljekset tekivät samoin, ja punainen hehku nousi heti heidän kaikkien poskillensa. Kun pullo tuli Onnin kohdalle, ähkäisi hän vielä pahemmin kuin toiset, mutta pisti kielensä tulpaksi suulle, kun nosti pohjan ilmaan. Hänellä oli ikäviä kokemuksia ja salainen lupaus takanaan.

— Minusta me ammuimme kilpaa, ehdotti nuorempi Rörströmin pojista.

— Tueleeraamiseksi sitä sanotaan, oikaisi hänen vanhempi veljensä.

— Emme me voi ampua toisiamme, selitti Kalle holhoojan ylemmyydellä. Kaikki menee silloin helvettiin, eikä pidä tuhlata väkeä tarpeettomasti. Kyllä meitä vielä tarvitaan. Mutta onhan meillä lakkimme, niihin voimme ampua.

Ehdotus sai yleistä kannatusta, jota vahvistettiin uusilla ryyppyillä.

Sitten mentiin seinän vierustalle, työnnettiin neljä keppiä hirrenrakoon ja ripustettiin lakit riviin. Sen jälkeen palattiin aidalle vähän matkan päähän.

Kalle otti housuntaskusta patruunamakasiinin ja latasi. Sitten hän taas hörppäsi pullostaan ja syytytti paperossin.

— Nyt aloitamme, huusi hän. Piruako te minun pyssyäni töllistelehte? Kyllä se pamahtaa, jahka liipaisen.

— Mutta miten me ammuimme? kysyi Onni.

— Äärimmäinen lakki oikealla on minun, ja minä tietysti olen punakaartilainen, se on selvää kuin paloviina. Mutta kahden meistä on ruvettava lahtariksi, jotta saamme sodan.

— Minä en rupea, huusi vanhempi Rörström. Minä olen yhtä punainen kuin Kallekin. Veljeni saa ruveta valkokaartilaiseksi.

— Minä rupean ryssäksi, huusi tämä.

— Mutta silloinhan me olemme samalla puolella.

— Vaikka, mutta lahtariksi minä en rupea.

— Rauhoittukaa, jyrisi Kalle. Joka ei tahdo, hänen ei tarvitse. Mutta minä kysyn nyt, eikö teistä kukaan tahdo tätä kertaa ampua lahtarien puolesta? Leikkiähän tämä vain on, jumaliste!

— Minä ammun, sanoi Onni.

Hän huomasi heti sanoneensa jotain vaarallista. Kallen verestävät silmät tulivat aivan pyöreiksi ja valkeiksi kuin korskuvan hevosen, ja Rörströmin veljekset tirskuivat ilkeästi. Mutta kukaan ei sanonut mitään, kunnes Kalle asetti heidät kaikki neljä riviin aidan viereen.

— Nyt me kukin ammunme viisi laukausta, ja minä, joka taidan tempun, lataan teille. Kukaan ei hievahtakaan, ennenkuin kaikki on valmista. Pelin pitää olla rehellistä. Valkokaartilaisella on kolme lakkia valittavanaan, ja me muut taas ajamme lyijyä tuohon lahtariräppänään, niin että se tulee reikäiseksi kuin mummon seula.

Onnin silmissä välähti, mutta hän hillitsi itsensä ja vastasi ainoastaan:

— Sepähän sitten nähdään.

Hän huomasi, että toiset arveluttavasti horjuivat, ja hänen itseluottamuksensa kasvoi yhä, kun Kalle taas otti ryydyn ja ojensi pullon puoluelaisilleen. Se palasi omistajalleen käymättä rivin toisessa päässä, missä Onni seiso. Hän huomasi taas olevansa eristetty ja yksinään. Hän tuli yht'äkkiä omituisen levolliseksi.

Kun Kalle kohotti pyssyn, tuli hän vieläkin rauhallisemmaksi. Piippu huojui pitkässä kaaressa, ja Kalle ummisti silmänsä, ennenkuin laukaisi pahasti irvistäen. Rörströmin pojat hätkähtivät.

Sovitut viisi laukausta pamahtivat tiheään. Onni katsoi lakkiaan, mutta ei voinut huomata sen heilahtavan.

Tuli sitten veljesten vuoro. Kalle latasi ja ojensi käsi suorana kiväärin. Lämmennyt piippu höyrysi aamun koleudessa.

— No, pojat, laskekaa nyt lahtarin reuhkaan!

Veljekset kiistelivät siitä, kumpi ensin ampuisi. Molemmat tahtoivat jäädä jälkimmäiseksi. Kalle ratkaisi riidan nuoremman tappioksi.

Onni huomasi heti hänet vaarattomaksi. Hän nojasi jalallaan aitaan, polvet notkuivat sekä pelosta että paloviinasta, ja laukaistessaan hän käänsi päänsä syrjään. Hän muisti selvästi varoituksen, ettei saanut kaatua. Kalle huomasi kyllä hänen surkeutensa, mutta aatetoveruuden vuoksi piti säästää ankaria sanoja.

Tuskin vanhempi velikään onnistui paremmin. Onni ei vielä ollut voinut huomata lakkinsa yhtään liikahtaneen.

Sitten tuli hänen vuoronsa. Hiljainen väristys kulki hänen ruumiinsa läpi, kun hän tarttui raskaaseen aseeseen. Hän oli kyllä jo kokeillut ampujana, useankin kerran, mutta ainoastaan kivääreillä, jotka olivat olleet vain leikkikaluja tähän mörssäriin verrattuina. Täytyi oikein ponnistaa saadakseen sen ojennetuksi. Mutta heti kun hän rupesi tähtäämään, tyyntyivät sekä jalat että kädet. Koko hänen koottu tahtonsa keskittyi pyssyn mustaan tähtäimeen ja suuntautui jyvän kautta maaliin riihen seinässä. Hänen täytyi onnistua, hän janoi kosta häväistykselleen, voittoa yksinäiselle asialleen. Ensimmäisestä laukauksesta saattoi vähimmin toivoa, sen hän hyvästi ymmärsi. Sentähden hän suuntasi sen toiseen Rörströmien lakeista, tähtäsi kauan ja laukaisi.

Lakki pysy; liikkumattomana. Mutta kun hän katsoi seinään, näki hän suuren mustan reiän hirressä juuri lakin yläpuolella.

Nyt hän käänsi piipun Kallen lippalakkia kohti, joka riippui siinä niin mahtavana lihavine täytteineen. Se näytti hänestä mustalta porsaalta, ja siltä porsaalta hän nyt tahtoi puhkaista vatsan.

Hän tähtäsi tarkemmin ja laukaisi. Näkihän sen aivan selvästi — lakki vavahti. Eikä hirressä näkynyt

mitään sen ympärillä.

Nyt hän oli varma asiastaan. Seuraavat laukaukset hän laski nopeammassa tahdissa, kaikki koin samaan maaliin. Viimeistä edellisen jälkeen hänen uhrinsa vähän kääntyi, ja viimeisestä lakki suorastaan rupeesi heilumaan. Sen mahtoivat Kallenkin sumuiset silmät nähdä, sillä kuuluipa hänen suunnaltaan tukahdutettu kirous.

Pojat syöksyivät kaikki seinän viereen.

Kaikki muut lakit olivat samanlaisia kuin ennenkin. Ainoastaan Kallen lakissa oli tapahtunut täydellinen muutos. Sen läpi näki taivaan monesta kohdasta, ja sisukset riippuivat ulkona.

— Piru ja hänen opetuslapsensa! huusi Kalle. Asiahan on selvä kuin viina. Humalapäissäni olen ampunut omaan kunnialliseen lakkiini tuon lahtarirääppänän asemasta. Mutta otetaan virsi uudestaan, sanoi lukkari. Uusi kierros siis, pojat!

— Odottakaa vähän, sanoi Onni. Minä käyn ensin riihen takana.

Hän oli saanut kokea sodan ja vatsan välisen suhteen. Mutta kyyröittäessään riihen takana hän kuuli jotain ilkeää olevan tekeillä toisella puolella. Kirouksia, riemunremahduksia ja naurua soi hiljaisessa syysilmassa, ja kaiku vastasi kalliosta. — Vielä, vielä! rähisi Kalle puuroisella äänellään. — Päkistä lisää vaan!

Kenelle hän huusi?

Onni palasi kiireesti. Toverit irvistivät voitonriemuisesti, ja Kalle näytti kieltään turvottuneesta naamastaan.

— Nyt on punainen kukko käynyt munimassa lahtarin sylinteriin.

Onni meni lakkinsa luo. Se riippui siinä missä äskenkin, mutta siitä valui jotain pitkin seinää.

Hän kiskaisi sen käteensä, syöksyi Kallea kohti ja paiskasi lakin hänen silmilleen. Samassa olivat Rörströmin veljekset takaapäin hänen kimpussaan.

Kaikki neljä kierivät kiljuen jäiseen mäkeen. Kivääri kaatui rämisten seinänviereltä. Milloin he olivat sekasortoisena mytynä, milloin taas vähän erisivät, iskeäkseen yhteen heti uudestaan, myllertäväksi läjäksi jännittyneitä selkiä, huitovia käsiä ja potkivia jalkoja. Möhkäle vierä myötämäkeä sähisevänä pallona.

Onni tapasi maasta kiven ja nuiji sillä olkapäätä, joka painoi hänen rintaansa. Se oli kai nuoremman Rörströmin. Kiljunta siitä vain yltyi, mutta tilanne parani, paine helpotti ja rymy vyöryi edelleen. Silloin tuli hänen onnettomuutensa. Hän putosi takaperin kuoppaan — vai ojako se oli? Joka tapauksessa hän menetti kaiken liikkumatilan. Samalla jonkun käsivarsi alkoi työntää häntä leuan alta — kai vanhemman veljen. Onni koetti potkaista häntä takaraivoon, mutta turhaan, hän makasi liian kovassa puristuksessa. Ruumis painoi häntä yhä pahemmin, hän joutui yhä syvemmälle kuoppaan.

Heti senjälkeen ilmestyi Kalle kivääri kädessä. Aikoiko hän ampua? Ei, hän ryhtyy pistinhyökkäykseen. Hän kaivaa kärjen kuin naskalin Onnin reiteen. Se puhkaisee housut, ihon — nyt se tunkeutui lihaan...

Hän huusi tuskasta ja raivosta. Kun teräsjousi hän ponnahti pystyyn kuopasta ja sinkosi taakan rinnaltaan. Mutta silloin Kalle pudottaa pyssynperän hänen takaraivoonsa, ja hän menettää tajuntansa.

* * * * *

Myöhäissyksyn aurinko teki jo laskuaan, kun hän havaitsi ruhjotun ruumiinsa riihimäen alta. Ensin tuli heikko tajunta vain toiseen silmään; hän näki, että jossain punerti. Ruskottiko ilta-aurinko riihen kattoa, vai oliko puna hänen omassa silmässään? Puunrunkojen välissäkin oli ilma kuin silkkaa verta.

Vähitellen hän alkoi liikuttaa käsiään. Hän koetteli ja kopeloi. Hänhän se oli kumminkin. Mutta hirveästi pakotti ruumista. Päässä tuntui olevan suuri kivi, se vinkui ja vikisi koko ajan. Ja housut olivat tarttuneet johonkin kohtaan, joka poltti — nyt hän muisti Kallen pistimen.

Hän pui nyrkkiä, puri hammasta ja nousi vaivaloisesti seisolleen. Ei näkynyt ketään. Paljain päin ja repaleisena hän ontui kotiin päin.

IV.

Iisakki-eno laski käsivartensa katetulle joulupöydälle, katsoi lattiaan ja ryki. Epävarmasti ja miltei pyydellen hän sanoi:

— Kyllä minusta ainakin tänä iltana pitäisi saada olla rauhassa siltä haisevalta ryssältä. Ja kyllä minä sen sanon, että jos Anna tuo sen tänne ... jos se sen tuo tänne niistä tanssiaisistaan, niin kyllä minä menen kamariin ja suljen oven jälestäni, kunnes hän on lähtenyt.

— Olisit ennen sanonut. On nyt aika, kun asia jo on sovittu ja he voivat tulla millä hetkellä tahansa. Yksi kerta ensimmäinen, eikähän häntä voi uloskaan ajaa. Sitäpaitsi olet kyllä ahtanut itseesi sotilasruokaa viime aikoina, mutta eivät näy suolesi tietävän mitään kiitollisuudesta. Se ei ole sopivaa, se pitäisi porvarinkin ymmärtää. Ja jos minä sinut oikein tunnen, niin itse vielä pisimpään röyhkit tämäniltaistenkin kekkerien jälkeen. Niin, niin, lahjat kyllä kelpaavat, mutta antaja osoitetaan ovelle. Tiedät kyllä yhtä hyvin kuin minäkin, mistä kaikki nuo on saatu.

Äiti näytti pöytää, joka oli ruokia täynnä. Keskessä oli oikea torni venäläisiä säilykkeitä.

— Ei ole mikään nälkäjoulu tässä talossa, lisäsi hän.

Onni Kalpa käsitti, ettei muuta voinut tehdä: hän kähmäisi lakkinsa ja takkinsa ja hiipi ulos pimeään.

Niin se joulu vietettiin...

* * * * *

Jokunen ohut lumihietale putoili tähdettömältä taivaalta. Oliko lämmin vai kylmä? Sitä ei voinut sanoa. Hänen sydämensä jyskytti, kiihtynyt veri suhisi korvissa. Hän tunsu, kuinka se polttavana nousi ja laski aina sormenpäihin saakka. Olisipa vain ollut jotain pahaa ja vihattavaa noissa sormissa! Nyt hän olisi voinut kuristaa, juuri sinä iltana. Joulurauhan ja Vapahtajan nimeen! Amen.

Hän pusersi lumipallon ja rutisti sen rikki nyrkissään, niin että lumi räiskyi kasvoihin.

Tie oli autio. Vain kaksi humalaista sotamiestä hoiperteli rallatellen työväentalolle, josta tuuli toi kumeita bassonääniä. Kuului kuin olisi jokin hirviö mörissyt valssia kaukana pimeydessä. Toinen ryssistä oli paljain päin ja heilutti ilmassa revolveria. He kaatuilivat vuorotellen ja auttelivat pystyyn toisiansa.

Onni Kalpa riensi eteenpäin. Tuntui kuin olisivat torventöräykset sysänneet häntä selästä. Ilkeä hirviö ajoi häntä takaa pimeässä, se seurasi häntä kauheasti ulvoen ja kiidätti edelleen. Hän tunsu hiostuvansa juostessaan. Silloin kuului junan vihellys radalta ja hälvensi kauhistuksen. Ei se ääni koskaan ennen ollut kuulunut niin hyvältä ja lohdulliselta. Hyvä ja valpas ihminen hän siellä seisoi tuossa kohisevassa koneessa ja nykäisi vetimestä, juna tulee jouluyössä! Ja noissa valaistuissa vaunuissa istui paljon ihmisiä, monta hyvää ihmistä...

Hän pysähtyi. Junan jyrinä painui vähitellen kuulumattomiin, mutta torviakaan ei kuulunut enää.

Hän kulki hitaasti kaupunkiin päin. Ehkenpä hän siellä näkisi vilauksen joulusta? Ainakin oli siellä valoisampaa. Valot heijastuivat valkoiseksi kuvuksi utuiseen ilmaan ja sytyttivät matalat pilvet tuleen. Se oli kuin yhden ainoan suuren joulupöydän valo.

Hän taajensi askeleitaan.

Joulupöytä... Ennen seisoi aina kuusi keskellä pöytää, neljä kynttilää oksilla, mutta nyt siihen oli pinottu sen ryssän läkkiläatikoita. Ja kuusen juurella oli isän iso raamattu, josta hän aina luki palasen, ennenkuin käytiin pöytään ja kynttilät sytytettiin. Se kuului asiaan, sanoi hän, niin oli joulu aloitettava.

Mutta nyt siellä kellotti ryssänlimppu raamatun vanhalla paikalla.

Ei sen puolesta että se lukeminen juuri olisi ollut hauskaa. Mutta tänä iltana hän kyllä olisi syytänyt pihalle kaikki ryssänherkut, jos kuusi ja raamattu vain olisivat olleet siinä missä ennenkin...

Hän pysähtyi ja katseli ympärilleen. Johan hän oli keskellä kaupunkia.

Mutta ei sielläkään ollut sellaista kuin hän oli luullut. Talot näyttivät niin surullisilta, tulet sammuksissa melkein kaikkialla. Puotien suuret ikkunat mustia ja kuolleita kaikki tyynni, ei mitään ihmisiä, vain joku yksityinen, joka riensi tiehensä niska kyyryssä ja kaulus korvilla. Ei hän milloinkaan ollut nähnyt kaupunkia niin pimeänä. Eivät katulyhdyt koskaan olleet valaisseet niin yksinäisinä.

Taisivat vain kurjat katulyhdyt lähettää valoa taivaalle, vaikka se etäältä näyttikin niin komealta.

Hän sai kulkea lukemattomien talojen ohi, ennenkuin näki joulukuusen latvan kimmeltävän mistään ikkunasta. Mutta silloin häntä alkoi paleltaa.

Minne hän menisi?

Hän kulki ja kulki. Aina tuntui olevan vastatuuli, mistä kulmasta hän kääntyikin. Ja tuuli kiihtyi, yltyi lumipyryksi.

Nyt hän huomasi seisovansa oman liikkeensä kohdalla. Hän tuijotti mustiin, kuolleisiin näyteikkunoihin. Mitä hänellä siinä oli tekemistä, kauppahan oli kiinni?

Kadunkulmassa ajuri nukkui istuimellaan, puoleksi lumettuneena. Laiha hevoskaakki seisoikin kivettyneet etujalat levällään, turpa riippui miltei maassa. Ei, nyt tuuli heilautti hevosen häntää, ja se nykäisi hiukan toista takajalkaansa.

Onni pudisti ajuria hiljaa hihasta.

— Saanko hetkeksi ryömiä nahkasen alle? Jos joku tahtoo kyydin, lähden tieheni. Kaksi markkaa voin maksaa.

Ajuri tavoitteli unisena piiskaa. — Mene helvettiin, pojan perkele, murisi hän.

Onni kääntyi taas jostain nurkasta. Tuulenpuuska painoi hänet seinää vastaan ja tuprutti lunta kauluksen väliin. Häntä värisytti. Muu ei auttanut, täytyi mennä sisään jonnekin.

Hän kulki katuvierä ja koetteli kädenripoja. Vihdoinkin kulmausten keskivälillä yksi antoi myötä. Hän oli porraskäytävässä.

Hän painoi valoa ja nousi suoraa päätä neljänteen kerrokseen. Kuta ylemmäs sen parempi, sitä mahdollisempaa saada olla rauhassa, sen hän ymmärsi. Oli vielä viideskin kerros, mutta sitten tuli vastaan vinnin raskas, rautainen ovi. Täällä oli hyvä, ei tänne ketään tulisi. Hän istuutui kivilattialle, selkää ovea vasten. Valo sammui samassa, itsetoimivan sähkölaitteen naksaus kajahti avarissa portaissa. Sitten oli aivan hiljaista ja pimeää. Rautalevyt vain kumisivat hänen selkäänsä takana, kun hän nojasi niihin hartioitaan.

Niin se joulu kului...

Hän kaivoi housuntaskustaan tulitikkulaatikon ja alkoi ampua pistoolilla, kuten poikain kesken sanottiin. Jotainhan hänen oli tehtävä. Hän asetti tikunpään kerrallaan laatikon kylkeä vastaan ja tyven etusormensa alle sekä laukaisi toisella kädellä. Tikku tikun jälkeen lensi räiskyvänsä kaarena ilmaan, putosi kiviseen permantoon, leimahdutti sieltä pari pientä sinistä liekkiä ja sammui. Jos se vielä hehkui, sylkäisi hän maalia punaiseen pilkkuun pimeässä. Ei ollut helppo osua.

Mutta tulitikkulaatikko tyhjentyi pian. —

Portaista alkoi kuulua ääntä, ja kuta tarkemmin hän kuunteli, sitä selvemmin se kuului. Jostakin kerroksesta levisi hirveä melu. Se kasvoi oikein ukkoseksi; puheenhälinää, naurua ja särkyvien lasien kilinää. Rähisevä seura juopuneita herroja, jotka kaikki huusivat yht'aikaa. Onni muisti yllyttäjän sanat herrasväen elämästä hienoissa asunnoissa, punssista ja täyteen sullotuista säiliöistä... Ehkä hän oli oikeassa?

Nyt avattiin eteisen ovi rämisten ja ryskien, koko humaltunut seurue vyöryi alas portaita. Uiko-ovi läjähti kiinni heidän jälestään, sitten oli taas hiljaista hetkinen.

Mutta nyt alkoi piano soida juuri Onnin alapuolella. Lasten ääniä yhtyi sävelmään. Se oli hidas ja hiljainen laulu, kuului aivan virreltä.

Hän laskeutui joitakuuta askelia alemmaksi, kumartui kaiteen yli laulua kohti ja kuunteli. Vain lasten ääniä; ne kuuluivat niin iloista, mutta kuitenkin niin liikuttavan vakavilta. Ne vapisivat:

Piu, pau, kellot kajahtaa, piu, pau, kaikki kutsun saa joulujuhlaan.

Jää nyt, Jeesus, meidän luo, jouluilo meille suo, armos tuo! — — —

Hän hiipi takaisin ylös ja kyyristyi kumisevaa ovea vastaan. Niin hän istui kauan, ennenkuin huomasi itkevänsä.

Mutta kun lapset lauloivat Porilaisten marssin, oli hän jo nukahtanut.

V.

Nyt taas herra Berglund puhui pakkalaatikkojen takana. Hän alensi ääntänsä:

— Minä voin sanoa, herra Ström, ettei enää ole kysymys kuukausista eikä viikoista, tuskin päivistäkään. Millä hetkellä hyvänsä se jo voi alkaa. Ei enää auta puhua tyhjiä uhkauksia ja sanoa, ettei sellaista saa eikä voi tapahtua. Emmekö jo ole oppineet, että mitä hyvänsä voi tapahtua? Lapsikin saattaa nähdä, mihin tämä vie. Punaiset kiertävät jo kaupunkia ryövärijoukkoineen. Joka juna pohjoiseen saattaa olla viimeinen. Minä lähden tänä iltana. Pohjanmaan sotakouluun ja talonpoikaisarmeijaan. Kävin aamulla sanomassa hyvästi isännälle. Hän on jo tottunut tällaisiin matkoihin. Kyllä hän sentään on hieno mies, se täytyy myöntää. Täysi palkka koko ajalta, pitää paikan auki ja lupaa avustusta kaatuneiden perheille. Tokkopa mikään muu liike koko kaupungissa...

— Mutta talohan jää tällä tavalla aivan tyhjilleen, huusi herra Ström, varastomestari. Toinen lähtee toisensa perästä eikä täällä kohta ole ristinsielua, ainoastaan punaiset poikaviikarit. Eihän se vetele, sanon minä. Virka ennen kaikkea!

— Ei ennen isänmaata, herra Ström.

Varastomestari mutisi jotakin, mutta sitä ei enää kuultu. Askeleet etenivät sementtiosastolle päin, kumahdellen holveissa. Sitten ne taas lähenivät siellä pakkalaatikkojen takana, mutta silloin ei kukaan enää sanonut mitään. Ainoastaan varastomestari murahti joskus kuin äkäinen koira.

Onni Kalpa seisoi yhä hievahtamatta, toisessa kädessään paistinpannu ja toisessa suuri tukku lastuvilloja. Hän oli purkamassa vastatullutta lähetystä. Oli paraillaan ruoka-aika ja tyhjää rautatavaraosastossa, mutta varastomestari oli varmasti unohtanut pyytäneensä häntä käymään syömässä jonkun myöhemmän ryhmän vuorolla lauantaisin, jos sattuisi suuria lähetyksiä purettaviksi.

Nyt hän ymmärsi, minkätähden niin moni viimeaikoina oli hävinnyt liikkeestä hiljaa ja selityksittä. Pohjanmaalle, sotakouluun... Ja tänään lähtisi herra Berglund.

Hän pani paistinpannun päällimmäiseksi ja heittäytyi polvenkorkuiseen lastuvillaläjään korkean laatikkoseinän suojassa. Hänen piti ajatella. Ei enää kuukausia eikä viikkoja, tuskin päiviäkään...

Silloin, yht'äkkiä, kuului taas askelia toiselta puolelta. Ennenkuin hän aavistikaan ja ehti pystyyn pehmeästä kuopastaan, kiersivät molemmat herrat seinän takaa hänen luokseen.

Hän nousi ylös, otti lakkinsa ja kahlasi laatikolleen. Mutta vaikka hän kuinka kaivoi, niin herrat yhä seisovat paikallaan. He tuijottivat häneen kauan sanomatta sanaakaan. Oli jotain ilkeää ilmassa.

Hän tirkisti heihin takkuisten lastuvillojen läpi, joita hän syysi läjään laatikon laidalle. Herra Berglundin kasvot punoittivat hiukan, mutta varastomestari oli tavallista kalpeampi lihavasta naamastaan, ja hänen silmänsä ällistelivät, kuin olisi hän vanhaan tapaansa aikonut sanoa: on se nyt pirua sentään...

— Oletko sinä ... onko Kalpa ollut tässä kauankin;' kysyi herra Berglund.

Silloin Onni nykäisi lakin päästään, hotaisi pahimmat lastut vaatteistaan ja meni heitä kohti.

— Herra Berglund, sanoi hän, en minä ole niitä, jotka antavat ilmi. Ja laakerimestarikin voi olla aivan rauhassa minusta.

* * * * *

Hän kulki tavallista tietään kotiin kaupungista. Alkoi jo kylmästi hämärtää, lumi näytti yhtä likaisenharmaalta kuin taivaskin. Oli niin omituisen hiljaista kaikkialla, ikäänkuin olisivat ihmiset pysyttäytyneet syrjässä ja odottaneet jotakin... Missä oli tavanmukainen "työläiskaravaani", pitkä jono mustaa väkeä, joka hitaasti lunta polkien palasi kaupungista? Hän katsoi taakseen. Ei sitä tänään näkynyt, vaikka juuri olikin sen aika. Hän oli yksin koko tiellä. Kaksi vanhaa akkaa vain kantaa retuutti jotain myttyä toisiansa haukuskellen.

Ja missä olivat vihellykset ja jyry radalta? Hän seisahtui, kuunteli, odotti.

Junat eivät kulkeneet.

Oliko herra Berglundin ennustus näin pian toteutunut? Silloin oli häneltä itseltäänkin matka jäänyt sikseen.

Oli kuin kaikki olisi odottanut jotakin. Kun sekä hän itse että koko maailma olisivat olleet sidotut suureen säkkiin, jossa ei uskaltanut liikahtaa eikä olisi voinutkaan. Mutta säkin täytyi haljeta — vaikka itse piru ja rykmentti ryssiä ... sen täytyi haljeta! Kyllä hän sen puhkaisisi, repisi riekaleiksi vaikka kynsin ja hampain! Näin ei käynyt kauempaa. Hänen täytyi sanoa sanottavansa, huutaa se säkin reiästä!

Hän lähti taas liikkeelle, pani melkein juoksuksi. Hänen päässään myllersi vanha tuska, jonka vain hän tunsi, mutta jotain uuttakin, josta hän ei vielä ollut selvillä. Hänellä oli kiire kotiin; siellä taistelu ratkaistaisiin. Siellä säkki halkeaisi.

Nyt tuli ihmisiä kauempana tiellä, kokonainen musta lauma. Ne olivat miehiä, näki hän, neljä aina rivissään. Ne marssivat tahdissa kaupunkiin päin. Jo pitkän matkan päähän näkyivät kiväärit, jotka keinuvien lakkien yli erottuivat lumista taustaa vasten. Neljä, kahdeksan, kuusitoista, kaksikymmentäneljä...

Hän väistyi tieltä ja antoi niiden kulkea ohi. Niillä oli kaikilla punainen nauha käsivarressa. Siinä menivät Piilonen ja Hellman ja Mäkisen Lauri — joukossa oli sekä tuttuja että tuntemattomia. Niiden naamat näyttivät niin omituisen julmilta ja harmailta, jokainen katsoi vain suoraan eteensä, kohti kaupunkia. Joidenkuiden hampaat kalisivat. Paleltikohan heitä? Etunenässä kulki ryssä, päässä pörröinen lampaannahkalakki; hän löi tahtia revolverilla: ras-tvaa, ras-tvaa...

Heti heidän jälkeensä tuli kaksi punakaartilaisista lisää. Toinen oli Kalle Mäkinen. Välissään he kuljettivat paljaspäistä vankia; se oli ensimmäinen kirjanpitäjä asemalta.

Kalle kulki ohi aivan Onnin vierestä. Mennessään hän heilautti roikkuvaa kivääriään, niin että perä sattui Onniin. Sitten hän kääntyi taakseen ja sylkäisi. Mutta tuuli tarttui sylkyihin ja kaarsi ne pitkälti ohi maalin. Oli ruvennut tuulemaan, tuisku yltyi ja puhelinlangat kumisivat. Alko pimetä.

Omituinen oli se lauantai-ilta kotikulmillakin. Jok'ikinen tupa oli kuin kuohuva kattila. Niissä kiehui yli äyräitten. Miehet kiroilivat iloisesti ja akat nauroivat väliin. Ohuet ikkunarudut rämisivät ja laskivat melun ulos asti. Ovissa paukkui, portaissa kolisivat kannat ja kiväärit. Taajana kuin rummunpärinä vyöryi rymy pihalle. Portaista pujahteli mustia olentoja, jotka hävisivät illan pimeään. Ja hajallansa siellä täällä seisoivat vahdit kiväärit jalalla ja paksut paperossit suussa, joista tuuli tuprutti punaisia kipinöitä.

Yhdistyksen talolla lattia tömisi marssivien askelten alla. Raivostunut ääni komensi. Ras-tvaa, ras-tvaa ... stoi! Ja sitten kiväärit ukkosena laskettiin jalalle.

Onni Kalpa kiiruhti ohi. —

* * * * *

Avatessaan kotioven hän heti näki ryssän.

Mutta tänään hän kestäisi kaiken. Ja hän istui kärsivällisesti ja katsoi, kuinka siellä vietettiin ilojuhlaa likaisen kersantin kunniaksi.

— Nämä ovat sisaresi kihlajaisia, sanoi äiti. Ja ne vietetään suurena päivänä, tiedä se. Sillä tänään alkavat paremmat ajat tässäkin kurjassa maassa.

— Terve, terve, baremmat ajat! kirkui ryssä. Hän ojenteli suurta konjakkipulloa; hiki valui hänen punaisesta naamastaan. Iisakki-enokin nyökkäili hänelle miltei ystävällisesti, käänsi pohjan taivasta vasten ja ähkyi mielissään: äh! Mutta Anna oli pukeutunut parhaimpiin pyhävaatteisiinsa ja kiinnittänyt veripunaisen rusetin rintaansa; hän taputti kuin hullu käsiään ja lensi likaisen kersantin kaulaan. Ne suutelivat toisiansa pöydän yli niin että läiskähti. Silloin Iisakki-eno murahti jotakin ja katsoi syrjin, mutta äiti vain nauroi.

Muutaman ryyppyn jälkeen ryssä hyppäsi pystyyn. Hän otti nurkasta kiväärinsä, asettui hoiperrellen keskelle lattiaa ja alkoi näyttää temppuja. Hän veti hanasta ja heittäytyi pitkälleen, hän huusi ja reuhtoi. Ja hän tähtäsi uuniin: — Valgoinen biru — mjaiskis! — hjuvasti...

Sitten kallistettiin taas jonkun ihmeellisen asian hyväksi, jota Onni ei ymmärtänyt. — Kommunism, uraa! kiljui ryssä.

Kaikkea tätä hän katseli kärsivällisesti. Ja kun äiti kääntyi häneen päin ja sanoi:

— No, Onni, eikö jo ole aika sinunkin ilmoittautua punakaartiin; sinnehän kuuluvat jo kaikki kunnialliset ihmiset, — niin vastasi hän ainoastaan:

— Ei kai sillä mikään kiire ole.

Keskiyön jälkeen ryssä nousi horjuen ylös ja jätti hyvästi. — Minä menen häntä vähän saattamaan, sanoi Anna, mikä merkitsi, että hän tulisi kotiin vasta aamulla.

Mutta ryssä ei ottanut kivääriä lähtiessään. Se jäi nurkkaan. Vieressä lattialla roikkui punainen hihanauha.

— Kuuluuko eno punakaartiin? kysyi Onni hiljaa.

Iisakki-eno vastasi:

— Enhän minä oikeastaan kuulu niihin, jotka ampuvat ihmisiä. Mutta, katsos poikaseni, asia koskee nyt kuitenkin *meidän* luokkaamme. Ja nyt me menemme levolle rauhassa kaikesta.

Onni loi häneen omituisen katseen, puoleksi hellän, puoleksi säälivän. Hän ikäänkuin olisi tahtonut sanoa jotakin. Mutta eno ei huomannut sitä.

Hän oli istunut sängynlaidalle ja veti saappaat jalastaan. Äiti oli jo mennyt kamariin.

Naksuttava seinäkello tyrkki viisariaan minuutti minuutilta. Onni Kalvan sydän jyskytti yhä kovemmin.

VI.

Vihdoinkin hän seiso i äitinsä sängyn vieressä.

— Äiti, sanoi hän pimeään, — äiti!...

Hän kuuli äidin nousevan istualleen.

— Mitä sinä tahdot? sanoi äiti.

Onni korotti ääntään.

— Äiti, ei se ole totta, niinkuin te luulette! Minä yksin tiedän sen...

Äiti nousi vielä pystympään.

— Puhutko sinä unissasi vai oletko tullut hulluksi? Mikä ei ole totta?

— Ei siitä mikään ole totta, koko jutusta!

— Minkä sinä tiedät yksinäsi?

— Minä vain sen tiedän ... ja ehkä myös Anna. Ainoastaan minä tiedän, että ryssät ne isältä hengen ottivat.

Kun hän sen oli sanonut, ei hänen eläessään vielä milloinkaan ollut ollut niin hiljaista. Sydänkin seisahtui hetkiseksi, mutta sitten se taas alkoi ravata kuin pillastunut hevonen. Hän haukkasi ilmaa pimeässä.

Sanat olivat niin suuret ja raskaat, ne ikäänkuin tukkivat kurkun.

Mutta äiti oli noussut lattialle. Hän tarttui Onnia lujasti olkapäihin.

— Mitä, Herran nimessä, sinä sanot...

— Totta se on, mitä minä sanon, äiti, eikä mikään muu olekaan totta. Aioin kyllä pitää sen omana tietonani hautaan asti... Annan vuoksi ... mutta...

— Puhu, Jumalan tähden! Tapaturmahan se oli, tiedän mä, pora...

— Kyllä kaikki niin oli käynyt kuin me itse näimme. Mutta sitä ennen... Ryssä sen patruunan isän poranreikään pisti, ei sitä sinne oltu unohdettu. Muistaahan äiti, että isä sillä viikolla porasi yksin omalla kohdallaan... Näin oli asia, yhtenä pyhänä minä sen näin, päivää ennen isän kuolemaa.

Muistaahan sen äiti, tatarisilmäisen sotamiehen, jonka kanssa Anna juoksenteli viime keväänä. Vaikka hän kyllä tiesi, ettei isä siitä pitänyt; hän kirosikin aina, kun näki heidät yhdessä. Ja muistaa kai äiti, että me kaikki paitsi Anna sinä sunnuntaina kävimme kaupungissa, mutta isä ja minä tulimme aikaisemmin kotiin.

Minä jäin asemalle katsomaan, kun humalaista miestä ajettiin junasta. Isä lähti yksin kävelemään. Mutta kun minä tulin kotiin ja juuri seisoin meidän oven edessä, lensi se ryssäntattari pää edellä alas portaita, niin että vinkui. Vahinko vain ettei se lyönyt itseään kuoliaaksi kivilattiaan. Sitten se nousi ylös ja kirosi, pui nyrkkiä ja lähti tallustamaan. Mutta sisässä Anna makasi sängyn päällä ja ulisi tyyneyn. Isä kulki edestakaisin huoneessa, mutta ei sanonut mitään.

Samana iltana minä sitten menin radan yli, niiden haarakiskojen kohdalta, tietäähän äiti. Juuri kun tulin sille louhokselle, missä isä porasi, ilmestyi sieltä kaksi ryssää. Muita ihmisiä ei ollut lähettyvillä. Ne käänsivät heti selkensä, olivat puhelevinaan ja viheltelevinä ja lähtivät sitten tiehensä. Mutta kyllä minä sen toisen tunsin. Se liikkasi vielä sen potkun jäliltä.

Sen illan perästä en häntä enää ole nähnyt, ja onneksi se on saattanut hänelle ollakin. Korjasi aikanaan luunsa, roisto. En heti ymmärtänyt mitä oli tekeillä, ja sentähden kävi niinkuin kävi. Mutta kyllä minä nyt perästäpäin tiedän, miten patruuna joutui isän poranreikään. —

Hän oli puhunut puhuttavansa. Nyt hän seisoi ja odotti. Eikö tapahtuisi mitään tavatonta? Pitäisihän kaiken nyt muuttua, kun totuus oli sanottu! Saattoivatko seinät ja katto enää sen kuultuaan jäädä entiselleen? Entäs äiti, kuinka hänen kävisi? Ehkäpä hän odotti, että äiti karkaisi pystyyn, sytyttäisi tulta ja vannoutuisi irti kaikesta pahasta, kunnes hän olisi sama kuin monta vuotta sitten, jolloin Onni oli pieni ja leikki hänen polvissaan?

Hän tunsu nyt sanoneensa suurimman ja katkerimman sanansa koko elämässään. Hän oli kantanut sitä sydämessään vain muita säästääkseen. Kärsivällisesti hän oli vaiennut, mutta valhe kasvoi hänen ympärillään vain sen vuoksi, että hän vaiken. Sentähden täytyi totuuden tulla ilmi. Ja nyt hän oli singonnut sen viholliselle. Oli niin omituisen tyhjää ja juhlallista hänen mielessään kuin ainoastaan silloin voi olla, kun on purkanut sieltä kaiken painon. Nyt ei se enää ollut sydäntä rasittamassa, vaan jossain tuolla pimeässä, missä se kävi, paloi ja iski... Jotakin *täytyi* tapahtua.

Hän seisoi ja odotti — kauan.

Mutta mitään ei tapahtunut. Pimeys verhosi huonetta yhtä hiljaa kuin äskenkin, äiti istui yhä sänkynsä laidalla ja itki.

Sitten hän sanoi:

— Nyt se on sanottu, ja minä toivon, että kaikki tästä lähtien muuttuu.

Hän ei enää odottanut mitään vastausta. Mutta silloin itku yht'äkkiä lakkasi.

— Minkä sinä toivot muuttuvan, Onni?

— Kaiken, äiti, kaiken! Minä toivon äidin lupaavan, ettei se Annan ryssä enää tule meidän seiniemme sisälle.

— Mutta eihän se hän ollut, sanoi äiti ja korotti ääntänsä, joka taas muuttui kimeäksi ja teräväksi. — Itsehän sen sanoit.

Onni polkaisi jalkaa.

— Kaikki ne ovat samanlaisia, joka ainut. Ryssä kuin ryssä, samaa lajia ne ovat kaikki tyyppi. Ja sisareni on ryssäheila! Ja sinä, äiti...

— Suus kii, sähisi äiti. Ja mene tiehesi täältä!

Onni Kalpa seisoi aivan liikahtamatta muutamia silmänräpäyksiä. Nyt tapahtui jotain kuitenkin. Kamppailu ratkaistiin, säkki halkesi.

— Kyllä minä menen, sanoi hän, minä menen nyt.

Hän hapuili ulos ja sulki kamarin oven.

Tuvassa Iisakki-eno istui sängynlaidalla tupakoiden. Hän oli herännyt melusta ja sytyttänyt lampun.

Onni ojensi hänelle kätensä. Sitten hän suoraa päätä meni ovelle, kiersi avaimesta ja syöksyi pihalle.

— Hyvästi, eno, sanoi hän.

Jokin pojan äänenpainossa ajoi Iisakki-enon pelkissä alusvaatteissa hänen jälkeensä portaille. Mutta tuiskulumi pieksi häntä kasvoihin, hän näki vain mustan vilauksen, joka pujahti portista ja hävisi kaupunkiin vievälle tielle.

ISÄN TEILLÄ.

Nimettömille kaatuneille.

Kun raikuu kunnia sankarein, joilla kaulus kultaa hohtaa, yön maahan melusta paraatein suo silloin sun aatokses johtaa.

Humu juhlien lauluin, maljoiheen
kun voiton miekkoja kultaa,
urotyön on päällä päättäneen
jo unhoituksen multaa.

Kun raikunut urhoille hurraa on
siks kunnes äänemme turtui,
niin muista: mies kuollut ja maineeton
etumaisna seiso, murtui.

Niin aatoksiimme te astukaa,
te urhot unhon teillä,
kun rummut soi, liput hulmuua
ikijuhlaa voiton meillä:

Nimet teidän ja loistoa mainetyön nimet toiset kohta peittää, kevät yksin vihreän seppelvyön yli hiljaisten hautain heittää.

[Suom. *Lauri Pohjanpää.*]

I.

Vastanimitettynä ja väliaikaisessa virkapuvussa, mutta hajasäärin ja topakan tietoisena siitä, että oli rysty isänmaansa lujassa nyrkissä, seiso vänrikki Brobeck Vaasan paikallisesikunnan portailla. Hän tupakoi ja mietti. Hän oli juuri järjestänyt viimeisten venäläisten vankien sijoituksen, mutta tätä kysymystä ei käynyt ratkaiseminen esikunnan helvetillisessä hälinässä. Tehtävä oli kiusallinen: kuinka hänen piti laatia tiedonanto omaisille, että heidän poikansa ja isänsä olivat kaatuneet Oulussa? Hehän tiesivät sen kaikki jo kauan sitten, mutta nyt oli löydettävä oikeat sanat valtion kirjalliseen vahvistukseen.

Silloin kuului kavioiden kopsetta portilta ja pihaan karautti suuri ruskea hevonen. Korkealla sen selässä komeili pieni tuntematon poikanen, jonka silmiinpistävimpänä ominaisuutena olivat suunnattomat keltaiset pieksusaappaat, jotka ulottuivat hänelle aina vatsaan saakka.

— Hei, pikkumies, huusi vänrikki Brobeck, — mihin matka?

Pieni mies hillitsi hevosen ja katsoi häneen pyöreillä silmillään kuin olisi tarkoittanut sanoa: minä tulen tänne, kuten näet!

— Mikä sinä olet miehiäsi?

— Minä olen Onni Kalpa.

Kuului melkein siltä, kuin olisi pikkumies arvellut, että nyt pitäisi asian olla selvä. Mutta vänrikki Brobeck suuttui.

— Onni Kalpa! — vai niin, luuletko minun tietävän, kuka sen niminen herra on? Onni Kalpa! — mitä minä siitä viisastun, senkin sointiainen! Oletko suomalainen vai ruotsalainen?

— Molempia.

— Mistä sinä tulet?

— Oulusta, junalla kuten muutkin.

— Oho, olitko sinä sielläkin?

— Tietysti olin.

— Mutta mistäs olet saanut nuo leukaan asti ulottuvat pieksusaappaasi? Varastit, vai?...

— Ne sain Tornion kaupungilta, selitti peukaloinen. Ja hän kohentelihe itsetietoisesti satulassaan.

— Älä helvetissä, kerkesitkö käydä Torniossakin?

— Kerkesin kyllä.

— Entäs hevonen, jolla rehentelet, mistä sinä sen olet varastanut, räkänokka?

Pikku mies näytti todella loukkaantuvan. Hän vastasi hyvin halveksivasti:

— Varastanut! — en minä ole mitään varastanut. Hevonen on minun. Ja pyssy myös...

— Mitä, sinun?

— Minun juuri, sekä hevosen että pyssyn otin punikeilta ja niine päivineni tulin tänne siltä puolelta. Niin ettei herralla ole mitään tiuskumista. Ja hevonen oli kaupungilla tallissa, sillä aikaa kuin minä kävin valloittamassa Oulun ja Tornion.

Vänrikki Brobeck nauroi.

— Siinä mull' on vekara. Mutta oli miten oli, pikku mies, kaikki sotasaalis kuuluu valtiolle. Vie hevonen talliin, se saa seista siellä toistaiseksi. Sitten menet kansliaan ilmoittautumaan. Ja ryövärijuttujasi saat syöttää jollekulle muulle. Minulla ei ole aikaa. Mars!

Onni Kalpa totteli vastahakoisesti. Hän laskeutui hitaasti satulasta ja laahusti pieksuineen talliin päin.

Vänrikki Brobeck pyörähti kantapäällään ja meni takaisin meluun ja puhelimiin. Sillä nyt Oulun kaatuneet varmaan jo olivat tulossa.

Hän ei sentähden huomannut, että joukko vapaaehtoisia marssi pihaan. Heti kun he näkivät pieksusaappaat tallin ovella, huusi yksi heistä:

— Tuolla se pikku piru taas on! Sama joka Peltokankaan jälkeen kaikkialla oli luotisateessa ensimmäisenä. Hei, pikku Kalpa, hurraa!

* * * * *

Mutta yöllä vänrikki Brobeck istui päivystävänä upseerina puhelimen ääressä ja haukotteli. Oli äkkiä tullut seisaus paikallisesikunnan töihin, nyt ensimmäisten päivain vimmatun kiireen jälkeen. Pelkkiä ikäviä järjestelyasioita! Painopiste oli siirtynyt kaupungista rintamalle, ja sodan hoiti pääesikunta. Hermot alkoivat laueta tavattomasta jännityksestään.

Hänen vastapäätään toisella puolella pöytää istui yksi pohjoisten taistelujen vapaaehtoisista, roteva suojeluskuntalainen, johtaja-asemassa toimiva, mutta jolla kuitenkin ei vielä ollut mitään vahvistettua arvoa, yksi niistä monista, jotka olivat mukana kaikkialla ja kelpasivat joka paikkaan tässä ensimmäisessä, ihmeellisessä kilvoittelussa reippaiden siviilimiesten ja huonon sotaväen välillä. Suojeluskuntalainen puhui:

— Sen minä sanon, että jos Suomi nyt vapautuu, niin kyllä se suurelta osalta on pikkupoikain ansiota.

— Niinkö luulet!

— Varmasti! Esimerkiksi tuo Onni Kalpa. Siinä se on kiiliäinen. Olisitpas nähnyt hänet Oulussa. Luultavasti hän uskoo, etteivät luodit mahdu häneen, kun hän on niin pieni. Koko ajan hän pyöri Peltokankaan kintereillä ja kiljui ja ampui kuin intiaani. Kerran oli joutua satimeen eräällä pihalla, mutta pujahti pakoon. Eikä hän saanut naarmuakaan.

— Sanoitko Onni Kalpa? Sen se taisi nimekseen tokaista muuan pojan perkele, joka päivällä nelisti tänne esikuntaan. Suuri hevonen sillä oli ja peninkulmaiset pieksusaappaat. Ja kopea se oli kuin itse piru.

— Kyllä se sitten oli hän.

— Mutta mikä velikulta hän oikeastaan on? Väitti tulleensa omalla hevosellaan punaisten puolelta?

— Etkö ole kuullut sitä juttua. Juuri kun juna on lähdössä Ouluun, kiipeää siihen pieni poikanen, joka välttämättömästi tahtoo päästä tappelemaan. Valkoinen nauha sillä oli käsivarressa, kivääri selässä, ja ampua hän osasi. Muuten hän oli sen näköinen, kuin olisi hänet juuri kaivettu esiin lumppukasasta. Kukaan ei oikein tiedä, millä tavalla hän ilmestyi tänne valkoiselle puolelle. Helsingistä hän lie tullut punaisten mukana jonnekin rintamalle, mistä sitten kehvelsi hevosen ja kaikenlaista muuta varustusta ja lähti hölköttämään pohjoiseen minkä kavoista heltisi. Yksin ja omin päin ratsasti koko tämän pitkän matkan. Ja puolitoista ryssää kehuu nitistäneensä lähtiessään. Se puolikas oli vain tavallinen kotimaan punikki, selittää hän. Hän laskee näet aina ryssissä, hän...

* * * * *

Tämän keskustelun aikana Onni Kalpa itse loikoi nukkuvien talonpoikaisvapaaehtoisten joukossa kaupungintalon avarassa juhlasalissa. Sen liukas parkettilattia oli muutettu oikeaksi mereksi kahisevia olkia, joiden tyrskyihin harmaat miehet olivat heittäytyneet. Pitkissä, säännöttömässä riveissä he makasivat, hajoitettujen lyhteiden välistä pisti esiin tanakoita olkapäitä ja raudoitettuja saappaankantoja. Kuorsaus ja ilkeiden unien aiheuttama ähkinä kaikui salin seinissä, joista kullatut ranskalaiset liljat jäykkänä katsoivat tähän aavistamattomaan hävitykseen. Ylhäällä korkeudessa kristallikruunut riippuivat puoleksi sammutettuina ja himmeinä tomusta, ja soturien väsyneet silmät etsivät unta katon maalauksien ja kiemuroiden välistä.

Oo — hoh, oo — hoh ... kaikui nukkuvien miesten hengityksen raskas tahti. Mutta siinä marssissa ei ollut mitään yhtenäistä rytmää; se hajosi johdosta kilpaileviksi ryhmiksi, jotka vetivät yhtä köyttä jonkun hetken, mutta menivät sitten taas hajalle ahdistellen toisiansa, kunnes kaikki oli sekaisin.

Onni makasi selällään oljissa ja ajatteli.

— Minkätähden meidän pitää maata täällä, ajatteli hän, vaikka Luutnantti varmasti on jossain tappelemassa. Ja hän sanoi kumminkin, että minä olen täysi mies ja kelpaan minkälaiseen sotaan tahansa. Totta kai hän sen asian ymmärtää, kun on sotinut Saksassa ilmalaivoilla ja kuudenkymmenen tuuman kanuunoilla ja osaa mitä tahtoo. Mutta täytyy totella päällystää, sanoi hän, ja nyt on päällystö sanonut, että minun on jäätävä tänne ainakin viikoksi harjoittelemaan. Ei siis muu auttane kuin totella. Pojan on annettava kasvaa vähän, sanoivat herrat, jotka kirjoittivat minut rulliin. Piru viekөөn, ja kuitenkin olen ottanut hengiltä kolme ja puoli ryssää. Yhdestä en ole aivan varma — *saattoihan* se olla toisenkin kuula, kun niitä tuli niin monelta taholta. Mutta kaksi ja puoli ainakin...

Hän sulki silmänsä. Heti hän taas makasi vatsallaan aivan Luutnantin takana ja painautui lujasti Oulun jäiseen katukivitykseen, ilman vinkuessa ja rappauksen sinkoilla seiniltä. Heitä oli kulkenut katua alas kokonainen joukkue, mutta silloin räiskähti ensimmäisen nurkan takaa. Siinä he sitten makasivat maahan puristautuneina kuin ladotut silakat eivätkä päässeet edes eivätkä takaisin. Lyijyä aivan tuiskusi heitä vastaan, ja ettei kaikki mennyt heidän lakkiensa yli, sen kuuli kyllä äänekkäistä voihkauksista taempana ryhmässä. Eteenpäin! Syöksyyn! huusi Luutnantti. Mutta kukaan ei totellut. Se olisi ollut samaa kuin syöstä suoraan helvettiin. Silloin se tapahtui. Luutnantti syöksyi pystyyn yksin ja alkoi hyppiä edestakaisin kadun poikki. Hän huitoi ilmaa nyrkeillään, luodit soivat hänen ympärillään ja vaatekaistaleita lenteli univormusta. Katsokaa! huusi hän, — katsokaa pojat, ei se pure! Eteenpäin! Eläköön!... Silloin kaikki nousivat ja alkoivat huutaa kuin paholaiset, ja eteenpäin he hyökkäsivät jok'ikinen. Paitsi jotkut, jotka yhä jäivät makaamaan. Mutta he eivät enää voineet juosta eivätkä huutaa.

Kiidettiin kilvan. Nurkassa juostiin kumoon kaksi pakenevaa kuularuiskua, ja siinä juuri hän työnsi pistimensä yhteen pörröiseen ryssään, joka pyrki pakoon kuin jänis. Ilkeää se oli ... hyi! ... kun ruumis mätkähti mahalleen kivääri mastona selässä; ilkeää oli vetää ulos verinen terä. Mutta niin käy, kun joutuu tekemisiin Valdemar Kalvan pojan kanssa.

Kiidettiin eteenpäin, Luutnantti etunenässä. Palavien talojen savu löi heitä kasvoihin ja ärsytti

rykimään kesken juoksun. Päätäpahkaa pitkin katuja pakenivat punikit ja ryssät sekaisin; välistä he seisahtuivat, kääntyivät päin ja ampuivat sekä hävisivät portteihin. Mutta Luutnantin pitkä pistooli tavoitti monta.

Eteenpäin yhä kiidettiin. Onni lähti erään suurikasvuisen ryssän jälkeen, joka meni jotta helmat hulmusi. Mutta ryssä hävisi erääseen porttikäytävään, ja Onni puikahti perästä. Ryssä oli jo toisella puolella pihaa, hänen sinellinsä lepatti juuri erään uuden holvin suulla. Onni syöksyi sinne ja juoksi ja juoksi. Silloin hän äkkiä huomasi juosseensa ulos koko kaupungista, hän juoksi avointa tietä, jota valkoiset puut reunustivat. Mitä — hänhän juoksi Oikotielle päin!

— Nyt näet unta, sanoi hän ääneen itsellensä.

Mutta hameryssä pakeni yhä hänen edellään. Hän juoksi minkä jaksoi, punainen pistin sojossa, verta tippui lumeen. Välimatka ei kuitenkaan lyhentynyt. Tuntui suorastaan, ettei hän päässyt paikaltaan, juoksipa miten tahansa. Ei tämä kävele, minun täytyy ampua, ajatteli hän. Hän pysähtyi ja lankesi polvilleen voidakseen tähdätä paremmin.

Mutta silloin ryssäkin seisahtui ja kääntyi päin. Ei se mikään ryssä ollutkaan, vaan Kalle Mäkinen, ja hän näytti kieltään ja sylkäisi. Sitten hän sytytti paperossin ja pisti kätensä rauhallisesti housuntaskuihin.

— Etkö tunne! huusi — Onni. Minä ammun sinut, ammun kun ammunkin!
Muistatko riihimäen ja pistimesi...

Mutta kun laukaus pamahti, hän huomasi ampuneensa tyhjää. Sensijaan hän taas näki ryssän, joka hävisi siihen tiiliseen taloon, jossa he ennen asuivat, juuri heidän portaisiinsa. Onni riensi perästä. Korkealta ryssä kurotti päätään kaidepuun yli ja nyökytti hänelle. Silloin hän näki, että se oli se tattari, murhaaja.

— Sinäkö se oletkin! huusi Onni. Kerran ennen lensit alas näitä portaita ja samaa tietä pääset nytkin, mutta kuolla sinun ensin pitää. Vai luuletko etten tiedä, että sinä sen patruunan panit...

Mutta ylös ehdittyään hän huomasi, etteivät ne olleetkaan heidän portaansa. Ne portaathan ne olivat kaukana kaupungilla, joissa hän istui joulu-yönä. Ja raskas rautaovi sulki tien. Ahaa, ryssä on varmasti piilottautunut savupiippuun, ajatteli hän. Mutta minäpä menen jälestä... Hän työnsi pistimen kärjen ovilevyjen rakoon ja väänsi. Mutta pistin katkesi ja verinen kärki jäi kiilaksi rakoon. Silloin hän iski perällä levyyn, niin että koko talo jysähti. Mutta ovi kesti.

Samassa hän kuuli ryssän äänen oven takaa. Nyt se oli Annan sulhanen, sen kuuli kyllä hänen humalaisesta naurustaan. Juvasti, huusi se, juvasti, valgoinen biru! Kommunism, uraa!

— Ovi täytyy ampua rikki, ajatteli Onni. Hän suuntasi piipun keskelle toista levyä ja laukaisi. Rämähti hirveästi.

... Hän kavahti oljista istualleen. Oliko hän tosiaankin vain unissaan kuullut sen pamauksen, sehän soi korvissa vielä nytkin? Silloin hän huomasi puolipimeässä, että moni nukkuvista miehistä oli noussut istumaan niinkuin hänkin ja katsoi ympärilleen unenpöpperössä. Kysyvä mumina kulki kautta salin: Mitä nyt taas?

Yksi suurista ovista avautui hetkeksi, ja valojuovassa, joka tunkeutui sisään, hän näki miten kalkintomua satoi käytävän katosta. Asia ei ollut sen vaarallisempi, kuin että taas joku tottumaton vahti oli peukaloinut kiväärinsä lukkoa, kunnes luoti lensi lakeen. Miehet kirosivat ja heittäytyivät takaisin oljilleen. Sitten oli jälleen aivan hiljaista.

Mutta Onni ei saanut unta. Loioittuaan hetkisen ja totutettuaan silmänsä puolipimeään hän huomasi, ettei hänen lähin naapurinsakaan nukkunut. Hän oli iso, vaaleakiharainen poika, joka siitä makuultaan vähän väliä katsoi Onniin. Kun Onni katsoi takaisin, sanoi poika:

— Voi piru, kun on pieni.

— Kuinkas vanha itse olet? kysyi Onni.

— Käyn yhdeksättötoista jo. Mutta sin' et lie vasta kuin kaksitoista?

— Kyllä minä sentään vanhempi olen. Mikä sinun nimesi on?

— Minä olen Österbackan Edvin Jungsundista. Mutta nuku nyt, kun olet noin hento.

Onni oli suuttua. Mutta hän tunsi, ettei naapuri tarkoittanut pahaa; hän makasi ääneti kotvasen. Sitten hän sanoi:

— Joko sinä nukut, Edvin?

— En.

— Sanoppas, kuinka monta ryssää tappaisit, jos ne perkeleet olisivat murhanneet isäsi?

— Tappoivatko ne sinulta isän?

— Tappoivat.

— No, ehkä viisi olisi kohtuullista.

— Mutta jos isäsi olisi ollut oikein kunnan mies, niin eikö viisi ole liian vähän? Niitä roistoja!

— Ei pidä kirotta noin kauheasti, kun ei vielä ole täysikasvuinenkaan. Mutta jos on totta, mitä sanot, että isäsi oli tavallista parempi mies, niin saattaa viisi kyllä olla liian vähän. Ei minusta kymmenenkään ole muuta kuin oikeus ja kohtuus. Kun vaan jaksaisit saada hengiltä niin monta, sillä pieni olet. En minäkään puolestani ole aikonut vähempään jättää. Minulta ne saatanan siat ryöstivät tytön...

Österbackan Edvin käänsi kylkeä eikä sanonut muuta.

Mutta Onni Kalpa makasi yhä valveilla ja punnitsi elämää ja kuolemaa oikeutensa vaa'alla. Ennen nukkumistaan hän päätti näin:

— Kymmenen niitä pitää olla, ainakin kymmenen.

II.

Pitkä ja vaikea oli Onni Kalvalle harjoitusviikko, mutta vihdoinkin tuli se iloinen päivä, jolloin sotilasjuna poikain laulun raikuessa lähti kaupungista. Asemalla puhallettiin torvimusiikkia ja junasta vastattiin reippain sävelin, eläköön-huudot raikuivat, ja pitkin radan vartta vilkkuivat kyyneliä kastelemaan nenäliinat, sotilaat kiskaisivat kukitetun sarkalakin päästänsä ja heiluttivat sitä riemuiten ilmassa. Runsaimmin koristeltuihin kuului pikku mies pitkissä pieksusaappaissaan, hänellä oli kukkia sekä lakissa että rinnan täydeltä. Se vahvisti yhä hänen luottamustaan ja kannusti häntä kuvittelemaan valoisia toiveita suunnitelmilleen.

Missä vain juna pysähtyi, oli asemilla väkeä, huutoa ja laulua. Ja vaunujen silloilta laulajaryhmät vastasivat harmaiden sotamiesten keskuudesta:

— — —

"Koskaan, kallis synnyinmaa,
sua poikies ei viime vereen puoltamatta vieras ryöstä"

— — —

Yhä uudestaan ja alati kasvavalla ylpeydellä Onni Kalpa huomasi, että kun hän vain pisti esiin päänsä ja näyttäytyi kansalle koko pituudessaan, huudot aina kiihtyivät huippuunsa.

Mutta tuskin hän oli ehtinyt rintamalle, kun jo sai kestää kolauksen, joka oli vähällä lannistaa hänet kokonaan. Hänen miehuuteensa osoitettiin häpeällistä epäluottamusta, ja kuinka nyt kävisikään hänen suuren ajatuksensa? Hänet pantiin näet kyökkipojaksi.

Se tapahtui näin:

Toimitettiin uusien tulokkaiden katselmus, ja joku päällysmies kulki tarkastellen pitkin riviä. Viimeisenä seisoivat Onni Kalpa, ja kun päällikkö ehti rivin päähän, hän pysähtyi ja iski katseensa Onniin.

— Vai sillä tavalla, sanoi hän, kyllähän meillä on pientä väkeä tulossa ennestään, mutta tämä on jo liikaa. Ei sentään aivan imeväisiä... Tuo saa mennä patoja pesemään.

Siitä johtui, että Onni Kalpa aamusta iltaan sai käsitellä kauhoja ja luutia kiväärin asemasta. Urhoollisena ja kärsivällisesti, mutta myrtynein mielin hän seisoivat kenttäkeittiön ääressä jonkun kartanon tai ladon suojassa, seisoivat porisevaa puuroa hämmentämässä pyssyjen paukuksessa kilometriä kauempana. Tuon tuostakin hän kysyi varovaisesti kokeilta ja naisapureilta, eivätkö he tienneet, missäpäin Luutnantti nykyään liikkui. Mutta hän sai mitä erilaisimpia vastauksia. Yksi sanoi hänen

olevan idässä, toinen lännessä, ja kolmas ei tiennyt mitään, mutta eräs lihava kokki vastasi:

— Piru sen tietää, missä se mies milloinkin on. Se vain on varmaa, että niin se tappelee kuin karhu ja antaa selkään ryssille. Mutta ei hän liene täälläpäin, sillä täällähän ei edetä askeltakaan.

Se vastaus ei Onnia paljonkaan ilahduttanut, ja yhä kypsemmäksi kasvoi hänessä eräs päätös: hänen täytyi paeta. Kun vain saisi tietää minnepäin Luutnantti lähti...

Varhain eräänä pakkasaamuna hälyytettiin. Kaikki nukkuva miesväki, kyökkimiehistö ja hevosmiehet mukaan luettuina, komennettiin nopeasti tulilinjalle. Punaiset ahdistivat raivokkaasti, ja harva rintama uhkasi murtua. Ammusten puute vaikeutti asemaa, ja ankarasti kiellettiin ampumasta, ellei tietänyt osuvansa.

Onnikin sai kiväärin ja viisikolmatta patruunaa.

Mutta sillä kerralla hän ampui kuin turkkilainen, kun vain näki jotain hämmöttävään puiden välistä. Yhtämittäinen rätinä ja tykkien jyske, joka raskaina aaltoina vyöryi metsän yli, vaikutti sen, ettei hän voinut kieltää omaa kivääriänsäkään paukkumasta. Kun hän nyt vihdoinkin taas oli päässyt mukaan!

Kymmenen askeleen päässä hänen edessään lumessa makasi eräs harmaapartainen mies, joka ampui perin harvaan. Hän oli hylkeenampuja pohjoisesta saaristosta. Kun hetkeksi hiljeni, hän katsoi taakseen ja huusi Onnille:

— Ai-ai, miten sinä tuhlaat panoksia!

Onni koetti taskuaan ja huomasi, että hänellä oli enää vain pari patruunaa jäljellä. Mutta samassa punikit hyökkäsivät, ja hänen täytyi taas ampua.

Kun hyökkäys hädin tuskin oli torjuttu, tuli eräs upseeri ryömien pitkin kiireessä kaivetun juoksuhaudan pohjaa. Hän tarkasti ammusvarastot, mutta hänen oli vaikea päästä eteenpäin, sillä hänen toinen kätensä oli sidottu ja verta vuosi vahvasti.

Tultuaan vanhan hylkeenampujan kohdalle hän sanoi:

— Tämä poika näkyy pitäneen puolensa, raatojahan on vastapäätä kokonainen kasa. Kuinka monta patruunaa olette ampunut?

— Kaksitoista kaikkiaan.

— Ja kuinka monen luulette sattuneen?

— Yhdestä en ole varma. Huomasin vasta perästäpäin, että oli pudonnut lunta jyvälle. Se kiilsi niin vietävästi...

Upseeri ryömi edelleen.

— Entäs sinä, nuori mies? Kuinka monta on jäljellä?

— Olen jo ampunut kaikki, vastasi Onni.

— Sillä tavallako sinun mielestäsi käskyä totellaan! Eikä yhtään osumaa tietysti, vai mitä?

— Puolikas pitäisi olla.

— Mikä vastaus se on, senkin räkänokka?

— Tarkoitin, että sain hengen yhdeltä tavalliselta punikilta. Tuolla se on kiven takana.

Mutta upseeri kirosi eikä kuunnellut enempää.

— Lähin mies vasemmalta siirtyy tänneemmäksi ja täyttää aukon, komensi hän. Tämä variksenpoika lähetetään takaisin.

Ja niin sai Onni häpeällisesti ryömiä tiehensä tulilinjalta. Hänet asetettiin erään kenttäkeittiön ääreen hämmentämään hernerokkaa, jota kohta piti koetettaman viedä nälkäisille ja paleleville sotilaille. Kiehuvien läskipatojen ihana haju virkisti häntä hiukan, sillä hänellä oli| itselläänkin hyvin nälkä.

Mutta hänen käydessään halkoja hakemassa tuli granaatti ja nielaisi sekä hernerokan että kenttäkeittiön ja repi takajalat eräältä hevoselta, joka seisoi pihalla.

Naisille tuli kiire muuttaa pois komppanian majapaikka ja kuljettaa syrjään haavoittuneet, sillä piha

oli tykkitulen alla. Onnikin kantoi ja hääräsi nääntyäkseen.

Yöllä hän sai auttaa laupeudensisarta, joka hoiti muutamia haavoittuneita eräässä tyhjässä läävässä. Hän levitti lampaannahkoja ja olkia voihkivien miesten päälle, sillä niin oli kylmä että henki höyrysi, eikä huurrekaan tahtonut sulaa kulmakarvoista. Kuolleet hän sisaren kanssa kantoi hankeen.

Seuraavana aamuna oli asema parempi, hyökkäys ei uusiintunut. Tilanne alkoi vakaantua, mutta muonitus oli vielä sekaisin. Sotilaita palasi sinisinä vilusta, he söivät kuin sudet, ja tähteet vietiin hevosella linjoille. Onni Kalvan mittaisen miehen ei siitä syystä ollut helppo saada juuri mitään syödäkseen.

Hän makasi vatsanväänneissä seuraavan yön eikä voinut nukkua. Mutta hän oli saanut jokseenkin varman tiedon, ettei Luutnantti ollut monenkaan peninkulman päässä. Nyt siis asia oli selvä: hän lähtee sinne. Ensimmäisessä sopivassa tilaisuudessa. Hän oli kyllä oppinut suoriutumaan sellaisista matkoista.

Sattui kuitenkin niin, ettei hänestä tällä kertaa tarvinnutkaan tulla karkuria. Kun hän aamulla kääntyi tuvan nurkan ympäri, seisoi Luutnantti aivan hänen edessään, ojensi kätensä ja sanoi:

— Kas Kalvan poikaa! Vai täällä sinä olet.

— Täällä, mutta kuinkas Luutnantti...?

— Toin yöllä vahvistusta. Täällä taitaa olla tulista. No, mitäs pojalle kuuluu?

— Huonoa, sanoi Onni, joka vielä piti Luutnanttia kädestä. Huonoa kuuluu. Saan vain hämmentää puuroa ja lakaista, enkä yhtään tapella.

Luutnantti hymyili ja pudisti häntä olkapäästä.

— Vai niin hullusti sinun on käynyt. Mutta kyllä minä pidän huolen siitä, että pääset sellaisista hommista, sillä olethan sinä sentään oikea sotapoika. Ja sitten saat tulla minun aseenkantajakseni.

Onnin sarkatakki paisui ja ääni vapisi, kun hän sanoi:

— Oikeinko adjutantiksi?

— Oikein.

Onni kavahti komeimpaan huomioasentoonsa.

— Kiitoksia paljon sitten, sanoi hän. Ja itsekseen hän jatkoi:

— Jumala varjelkoon herra Luutnanttia.

III.

Suomen metsät eivät milloinkaan ole olleet kauniimpia kuin niinä kuukausina, jolloin pitkä harmaa tarkka-ampujaketju pohjoisesta pujottautui niiden läpi, puusta puuhun, kivistä kiveen. Milloinkaan eivät lumettuneet korvet ole humisseet vilppaammin ja voimistavammin eikä pohjaton taivas kaartunut kirkkaampana yli maan. —

Oli juuri sellainen päivä. Oli pakkasaamun hetki heti myöhäisen auringonnousun jälkeen.

Päivän punaisesti sarastaessa olivat tykistöt alkaneet jylhän keskustelunsa korkeilta kukkuloilta. Kuului kuin olisi jymissyt kysymyksiä ja vastauksia peninkulmaisten harjujen välillä. Ne syytivät vihaansa toisiaan vastaan yli avaran, rauhaisan metsämaan, joka korkeudesta katsottuna näytti ennenkuulumattoman kauniilta ja tuuhealta jättiläisturkikselta. Vain joku yksityinen honka siellä täällä rikkoi tasaisuutta, kohosi muita korkeammalle ja nosti punakimalteisena ilmoille lumisen latvansa. Nyt ketju luikerteli alas toiselta harjulta. Loppumattoman pitkä se oli, kyyristyneitä miehiä riitti niin kauas kuin silmä kantoi. Paikoitellen ketju oli omituisen harva, joskus se pitkiksi matkoiksi aivan katkesikin. Mutta jos aukoista oikein etsi, liikkui niissäkin pieniä levottomia pisteitä pitkin rinnettä. Niillä kohdilla kulkivat lumikaavut.

Lumi välkkyi edessä, kiväärinpiiput kimmelsivät, ja valkeana vyörynä valui ampujain ketju alas jyrkännettä, häviten metsään. Joka mies kynti sinisen vakonsa, jokainen vako johti petäjikön korean

siniseen varjostoon.

Mutta korkealla ilmassa heidän päittensä yllä surisi kuin lauma äkäisiä jättiläisampiaisia. Joskus, kun oikein kova pamaus kaikui laaksossa, putosi äänettämiä lumihiihtaleita puiden oksilta.

Metsän sisässä kiiruhdettiin reippaassa tahdissa eteenpäin. Valoa ja varjoa pilkahteli vuorotellen miesten jännittyneille kasvoille. Silmä siristyi kirkkaan auringonsäteen siihen sattuessa, mutta laajeni taas runkojen suojassa. Kaulat kurottuivat, etsittiin ja etsittiin.

Ei vielä oltu ammuttu yhtään laukausta. Mutta samaan hankkeeseen oli ryhdytty vastapäiselläkin harjulla heti valkoisten linjan lähdettyä liikkeelle. Kuitenkin liikuttiin siellä raskaammin ja väsyneemmin, osittain aivan hapuillen. Miesten ryhti paljasti haluttomuutta toisissa ja toisissa taas raivoa. Ei ollut kysymyksessä vastahyökkäys, ainoastaan puolustus.

Valkoisten linja oli jo ehtinyt melkein keskelle laaksoa. Siellä notkossa se joutui jäätyneeseen ja lumettuneeseen rämeikköön, joka kasvoi vain jonkun vaivaisen räkämännyn tai oli aivan avaraa. Samassa alkoi paukkua vastakkaisesta metsänlaidasta. Ilmassa soi, oksia taittui räiskyen, ja lumi tuiskahti hiirenhäntänä milloin täällä, milloin tuolla.

Valkoisten ketju sukelsi lumeen ja hävisi.

Nyt alkoi loputon ryömiminen, rätinän yhä yltyessä toisella puolella ja yksityisten laukausten jo vastatessakin. Ei ollut helppo päästä eteenpäin sinä päivänä. Sillä laakson avoimeen pohjaan auringon ja tuulen luoma hankiainen ei oikein murtunut, mutta ei kestänytäkään. Vaistomainen varovaisuus ja saadut määräykset käskivät pysyttämään niin syvällä kuin mahdollista, ja monelle oli jo käynyt huonosti koettaessaan kavuta pinnalle. Piti sentähden leikkiä jäänsärkijää kyynärpäillä, kivääri kokkapuuna hangen reunassa. Hiki alkoi valua.

Niin jatkettiin hetkinen harvassa männikössä, mutta matka metsänlaitaan oli vielä hyvin pitkä. Eteneminen kävi yhä hitaammin väsyneeltä miehistöltä, vihollisen kuulat rupesivat osumaan yhä useammin, ja pettävä hanki teki avoimen hyökkäyksen mahdottomaksi. Kuinka Herran nimessä tämä päättyykään! ajatteli moni.

Silloin tuli käsky kierien pitkin linjaa, ryhmästä ryhmään, komppaniasta komppaniaan: Seis — lepo — laulua!

Ja keskellä vihollisen tulta pisti koko pitkä rintama lauluksi. Miesten raikkaat äänet kaikuivat kautta lumisen laakson ja sekoittuivat kirjavaksi kokonaisuudeksi tykinjyskeen ja käsiaseiden katkonaisen paukkinan kanssa. Jotkut miehistä kääntyivät rauhallisesti selälleen valkeissa haudoissaan, ottivat hatun hionneesta päästään ja lauloivat minkä jaksoivat kohti sinistä taivasta, jolla silloin tällöin vilahteli salamannopeita, mustia lintuja. Yhdeltä suunnalta kuului yksi laulu, toiselta taas hajanaisia tahteja jostakin muusta. Hiljaiset ja urheat körttiläiskomppaniat Etelä-Pohjanmaalta virittivät hartaan virren, kauempana kiskottiin täysin keuhkoin erästä suojeluskuntamarssia, ja vielä kauempaa taisi Maamme laulukin kajahtaa korkeuksiin. Mutta Onni Kalvan komppania veti kaikin voimin muuatta rekiviisua, joka alkaa näin:

Jos kaikki Suomen järvet viinaksi muuttuisi, — — —

Luutnantti, joka makasi muutaman askeleen päässä Onnista, lauloi täyttä kurkkua. Mutta hetkeksikään hän ei laskenut kiikaria silmiltään. Vasta kun laulu oli lopussa ja miehet kinastelivat siitä, mikä nyt otettaisiin, hän kääntyi taakseen ja huusi:

— Pojat! Punikeilla on se paha vika, etteivät he osaa laulaa!

Sitten hän taas kääntyi viholliseen päin ja jatkoi silmät kiikarissa:

— Tuolla ne vain lojuvat metsässä ja kiroilevat hampaittensa välissä. Ja sentähden me voitamme tänään. Olkaa varmat siitä, pojat!

Onni Kalpa ryömi lähemmäksi päällikköään.

— Luutnantti, saanko kysyä yhtä asiaa?

— No?

— Voiko sanoa, että punikit ovat urhoollisia?

— Voi kyllä, Onni. He ovat usein sangen urhoollisia. Mutta he ampuvat huonosti. Ja me taistelemme paremman asian puolesta. Sentähden me laulammekin.

Nyt komennettiin taas etenemään. Mutta ei enää linjassa, vaan nopeammin, ryhmittäin.

Harmaita miehiä kavahti pystyyn yksi kerrallaan, he hyppäsivät muutaman askeleen halki vinkuvan ilman ja hävisivät taas päistikkaa lumeen. Se oli sanomattoman rasittavaa. Juuri kun oli saanut kantapänsä kinoksesta ja jännittänyt kaikki lihaksensa harppausta varten, silloin hanki aina murtui. Tosin pienet petäjät vähän peittivät vapaata näköalaa, mutta kokemus oli opettanut, että lyijysäteet erikoisen halukkaasti tunkeutuivat juuri sellaisiin suojuksiin. Avoimessa lumessa oli melkein parempi.

Kuitenkin osumat yhä tihenivät. Siellä täällä huohottava ruumis luhistui kinokseen kesken harppauksen, ja näki kyllä, ettei ainoastaan hanki murtunut.

— Seis! komensi Luutnantti, ja käsky toistettiin miehestä mieheen koko komppanialle. — Olemme edenneet liian pitkälle. Joka mies kaivautukoon niin syvälle lumeen kuin voi. Joukkuepäälliköt tähystävät.

Tuli äkkiä omituisen hiljaista. Taempana, missä toiset komppaniat tulivat, paukkui ja huudettiin kuten ennenkin. Mutta täällä suhahti kuulia vain harvakseen korkealta pään ylitse, ja joku yksityinen laukaus vinkui ohi vinosti takaapäin, omien puolelta. Saattoi kuulla hengästyneiden naapuriensa läähätyksen.

— Nyt ryömimme taas eteenpäin jonkun matkan, komensi Luutnantti. Mutta varovasti. Kukaan ei saa nostaa päätään.

Ja hän lisäsi vielä huutaen:

— Näin ryömimme vaikka Suomenlahteen asti, jos tarvitaan! Sillä eteenpäin meidän täytyy päästä, pojat!

Mutta itsekseen hän sadatteli:

— Kirottu hankiainen, kuka sitä saattoi mäeltä nähdä! Se sahaa rikki vaatteet, eikä meillä niitä liikoja ole...

Niin tunkeuduttiin siis vähän eteenpäin taas, ja sitten tuli jälleen hetken pysähdys. Toiset olivat vielä pitkällä jälessä.

Onni Kalpa sukelsi esiin lumesta erään kiven takana aivan Luutnantin kintereillä. Kiven toisella puolella kinos kohosi korkeana aaltomaisine harjoineen, joka oli kuin jäätynyt merentyrsky. Vain aallon särmän oli helmikuun aurinko jo heloittanut hiukan tylpäksi. Tällä puolen kiveä oli maa melkein paljas. Sinne oli muodostunut avonainen tuulenguoppa; räkämäntyjen juuret nousivat esiin ja sattuivat ryömijän kyynärpäihin kuin kovettuneet jänteet. Aurinko paistoi kirkkaana ja korkealta halki tuulettoman ilman, saattoi jo tuntea kiven huokuvan hennosti kehkeytyvää lämpöä.

Oliko jo tosiaankin niin paahtaisen lämmintä, aivanhan kyynärpäät tuntuivat kosteilta?... Onni katsoi. Niissä oli suuri reikä kummassakin; toisesta tirkisti verelle raapeutunut iho. Hän katsoi Luutnantin kyynärpäitä. Sama juttu.

Mutta ei ollut koskaan ollut niin ihanaa kuin tänään! Hänestä tuntui kuin olisi kaikki ollut juhlaa. Komea oli laakso, täynnänsä sotilaita, ruutia ja kuolemaa, ja korea oli ilma.

Aivan kiven ääressä kasvoi pari länkäpetäjää, jotka punoutuivat tiukasti kiven ympärille ja nousivat sitten tuuheaksi, leveäksi päähineeksi sen laelle. Välkkyi vain ylhäällä oksissa, koko päähine näytti oikealta kristallikruunulta. Valo suorastaan säihkyi siitä. Sillä oksien lumi oli eilen sulanut, mutta jäätynyt taas yöllä, ja nyt riippui joka neulasessa kirkas jäähelmi kuin mikäkin pieni kello.

Onni ei voinut hillitä itseään. Hän kurotti toisen kätensä ja heilautti kruunun helistimiä. Ne kilisivät hauraasti, ja valon säkeniä hyppelehti ilmassa.

Samassa Luutnantti tarttui hänen käsivarteensa ja kiskaisi sen alas. — Sitä sinun ei olisi pitänyt tehdä, sanoi hän. Käy nyt tuohon pitkällesi minun taakseni!

Hänen aavistuksensa toteutui pian. Muutaman hetken perästä räsähti kiven etusivua vastaan, lyijyn murusia ja kiven siruja sinkosi ympäri, ja jäähelyt särkyivät säpäleiksi. Suihku tuli kuularuiskusta. Kuului siltä kuin olisivat nopeat vasaraniskut koettaneet hakata kiven palasiksi.

Pehmeä ihmisruumis ei ollut suuren arvoinen sellaisena hetkenä. Mutta kivimöhkäle kesti, ja kun vielä yksi patruunanauha oli rummuttanut sen kovaan seinään, tuli taas hiljaista. Jääkruunu riippui risaiseksi tuhottuna. Ja Luutnantti sanoi:

— Sen sinä sait aikaan, houkka. Aivan syyttä suotta.

— Kuinka pitkältä tästä on punaisiin? kysyi Onni.

— Tuskin enää sata metriä.

Mutta Luutnantti ajatteli taas:

— Tästä koituu meille vielä verinen leikki. Enpä tahtois tänään olla päällystön housuissa...

Nyt kuitenkin toiset komppaniat alkoivat työntyä eteenpäin ja tulivat näkyviin laajana kaarena molemmilta puolilta. Niiden takana räme levisi myllerrettyinä kuin kynnetty pelto, siellä täällä tummia läiskiä valkealla pinnallaan. Lantatunkioita! ajattelivat varikset, jotka lepatellen luovivat taistelukentän yllä.

Pillit vihelsivät; annettiin merkki olla valmiina. Sitten tuli muutaman hetken pysähdys, valkoisten kuularuiskut piilopaikoistaan syysivät kiihkeästi lyijyä vastapäiseen metsänreunaan. Sillä aikaa laulu taas alkoi uudestaan, vaikkakin kehoituksetta, heikkona ja hengästyneenä. Hiljaiset körttiläiskomppaniat virittivät virren. Se kasvoi ja laajeni, ja pian lauloi jälleen koko pitkä rintama. Mutta lauluun sekoittui äänekkäitä valituksia, ja saattoi nähdä, kuinka joku äkkiä painoi suunsa lumeen ja vaikeni.

Luutnantti vei vihellyspillin huulilleen ja odotti. Sallisiko päällystö, että virsi lauletaan loppuun tässä luotiateessa?... Taitaa sallia, vielä ei kuulunut mitään — viisasta se kaikissa tapauksissa oli. Ja nyt tulivat virren viimeiset hitaat tahdit. Nyt — nyt se loppui.

Silloin kajahtivat kaukaa vihellysmerkit. Luutnanttikin puhalsi minkä jaksoi.

Koko linja syöksyi pystyyn lumesta ja hyökkäsi huutaen metsänreunaa kohti. Kaaduttiin ja noustiin taas, kaaduttiin ja siihen jäätiin. Ensimmäiset ammuskelivat jo lähättäen puiden välissä.

Punaisten ketju väistyi heti, ne jotka pysyivät paikallaan kaatuivat. Metsänreuna oli kohta miehitetty koko pituudeltaan. Mutta valkoiset sotilaat vaipuivat väsyneinä maahan kaatuneiden vihollisten sekaan.

Ei kuitenkaan voitu levähtää kauan. Oli vielä vallattava punaisten asemat harjun laelta, siellä olivat linnoitetut talot.

Nyt alkoi eteneminen ylös pitkin metsäistä rinnettä, kivistä kiveen, puusta puuhun. Koko ajan oli ammuttava väijyksistä. Hyökkäys maksoi tavattoman mieshukan ja kesti illansuuhun saakka. —

Aurinko teki jo laskuaan laaksonpohjan läntisellä äärellä, kun valkoiset joukot lähenivät määränsä päätä. Onni Kalpa makasi taas lumessa vatsallaan Luutnantin vieressä. Suoraan heidän edessään aukean vieremän alla sijaitsi piloille ammuttu kartano, ja vinosti vasemmalla kohta sen vieressä toinen. Luutnantti kiikaroi niitä ja huuteli käskyjä rynnäkköä varten.

Vielä ampui valkoisten tykistö laakson yli. Projektiilit putoilivat räiskyen taloihin ja heittivät ilmaan paksult maata, kiviä ja lunta, joka hohti likaisenpunaiselta auringonlaskussa. Näytti siltä kuin maa olisi pursunut ja turhaan pyrkinyt ulos milloin mistäkin kolosta.

Rakettimerkki kohosi korkeuteen jostain alemmaa. Heti senjälkeen valkoinen tykistö vaikeni.

— Tuleeko nyt rynnäkkö? kysyi Onni.

— Kohta, vastasi Luutnantti.

— Mutta sanokaas Luutnantti, eikö tänä päivänä yhtään ryssää olekaan matkassa?

— Kyllä niitä on tuossa oikeanpuoleisessa pihassa. Mutta se ei kuulu meille.

Nyt pillit vihelsivät rynnäkköön.

Onni Kalpa syöksyi pystyyn muiden mukana. Mutta hän ei juossut sinne, minne oli käsketty, hänellä oli oma päämääränsä. Minkä keltaisista pieksusaappaista lähti hän kiisi vinosti kentän yli oikeanpuoleiseen pihaan. Hän tahtoi olla ensimmäisenä perillä.

Vingahti pari kertaa hänen sivuitsensa ja nykäisi vaatteista. Kerran hän kompastui johonkin näkymättömään — ei tiennyt mihin — joka takertui saappaisiin. Mutta hän nousi ylös ja juoksi eteenpäin, kiersi erään rikki ammutun ladon nurkitse, hyppäsi kiviaidan yli ja syöksyi hurjasti huutaen yksinänsä pihaan.

Hän joutui takaapäin keskelle venäläistä kuularuiskuväkeä, joka jo oli kääntynyt paetakseen. Hän ampui ja pisti, huusi ja löi ja kaatui tainnoksissa maahan.

Mutta toisetkin olivat jo tulleet — sen hän ehti nähdä viimeisessä vilahduksessa.

* * * * *

— Tällä pirulla on kuusi kuulanreikää vaatteissa, mutta ruumiissa ei hitto vie yhtään! sanoi sanitääri, joka oli polvistunut hänen ääreensä. Ei mitään vaaraa — pelkkiä naarmuja. Hän on vain tainnoksissa.

Onni Kalpa käännähti, huokasi ja sanoi:

— Joko nyt on reijät housuissakin?

Kosolti väkeä seisojien ympärillään. Hän makasi yhä pihalla; hän kohottautui kyynärpänsä varaan ja kysyi, oliko Luutnantti hengissä.

— Sitä ei täällä tiedetä, vastattiin, eihän hän kuulu tähän joukkoon.

Silloin Onnille tuli kiire. Nyrjähtänein nivelin hän lähti ontumaan kohti naapuritaloa. —

Seuraavana päivänä hän alkoi huomata tullessaan kuuluisaksi mieheksi, hänen nimensä oli levinnyt ympäri koko rykmentin. Mutta Luutnantti sanoi:

— Hyvin tehty, pikku Kalpa! Mutta pitää vain olla järjestys urhoollisuudessakin. Sentähden sinä et ensi kerralla saa rientää matkaan noin omin päin.

— Kuten käskette! vastasi Onni ja teki vaivaloisesti kunniaa.

IV.

Päivä toisensa jälkeen kului taisteluissa ja seikkailuissa. Hän oli jo kauan käynyt sotaa Luutnantin rinnalla, ja usein hän seisojien hajasäärin jossakin miesjoukossa, jossa häneen katsottiin kuin vanhaan soturiin ja tiedusteltiin häneltä sotataidon monia salaisuuksia.

Hänen hiljaiset laskelmansa olivat jatkuvasti sekaisin. Ainoastaan se oli varmaa, että luku kymmenen ei suinkaan ollut saavuttamattomissa, vaan että tämä summa pikemminkin jo alkoi olla täysi. Mutta kuta lähemmäksi hän tuli kostolleen asettamaansa päämäärää, sitä vähemmän tyydyttävältä se hänestä tuntui. Yhä oli hänessä kuin tyhjä imureikä, joka janosi hyvitystä, ja hän tunsikin, että kaadettujen vihollisten ruumiit varsin vähän olivat voineet sitä täyttää. Siellä se reikä oli entisellään, monet tärisevät tapahtumat olivat vain jonkun verran sen reunoja hämmentäneet.

Joskus hän ajatteli korottaa summan kaksinkertaiseksi, joskus taas — ja se tapahtui useammin — hän päätti olla ottamatta lukuun mitään "puolikkaita" ja laskea ainoastaan täysiarvoisessa tavarassa. Tappaa tavallisia punikkeja oli jo kauan ollut vain halpaa käsityötä, joka tuotti mainetta ja jonkinlaista tyydytystä, mutta ei ollut missään tekemisissä hänen varsinaisen himonsa kanssa.

Hän ei vielä ollut ilmaissut mitään Luutnantille, mutta usein hän kysyi:

— Kuinka täälläpäin on niin vähän ryssiä? Ovatko ne säikähtäneet ja pötkineet tiehensä vai joko ne ovat lopussa?

— Venäläisiä joukkoja ei yleensä ole tällä rintamalla, vastasi Luutnantti. Ne on keskitetty idemmäksi.

— Miksi emme siis mekin siirry idemmäksi?

Luutnantti hymyili, mutta kun Onni eräänä päivänä taas kysyi:

— Sanokaas, Luutnantti, emmekö jo ala siirtyä itäänpäin? — niin vastasi hän:

— Kuules nyt, pikku herra adjutantti, luuletko sinä, että sitä noin vain saa siirtyä minne tahtoo. On taisteltava siellä missä käsketään. Mutta jos olet niin helvetin ahne ryssille, niin rauhoitu. Pääset kyllä niihin käsiksi, jahka ehdimme kaupunkeihin etelässä.

Tämä vastaus sekä hänen alati kasvava sotilasmaineensa rauhoittivatkin Onnia paljon. Hän päätti toistaiseksi tyytyä epäselviin laskelmiinsa ja levollisesti odottaa sitä suurta, jonka tuleman piti. Että se vielä tavalla tai toisella todellakin tulisi, sen hän kyllä aavisti ja tunsikin. Kaikki oli vasta alussa, tie vasta

puolivälissä tuntematonta päämäärää kohti.

Sillä sisimmässä mielessään hän hautoi rohkeaa toivomusta. Hän uskalsi tuskin myöntää sitä itselleenkaan, mutta hän tiesi, että se toivomus koko ajan oli ollut hänen käsivartensa syvimpänä voimana, salaisimpana kannustimena hänen juoksumarssissaan vihollista vastaan. Hän ei ehkä olisi ymmärtänytään, mitä hän oikeastaan toivoi, jollei tuon tuostakin olisi huomannut etsivänsä jotakin. Esimerkiksi silloin, kun hän jätti Luutnantin ja koko komppanian ja juoksi viereiseen pihaan. Hänellä oli kai sama salainen ajatuksensa silloinkin; olisihan *voanut* sattua... Ja kuinka usein hän kulkikaan kaatuneita vihollisia tarkastamassa, käännellen kaikkia harmaatakkisia! Eikä hän koskaan jättänyt näkemättä ainoatakaan ryssävankia.

Hän etsi eräitä kasvoja. Hän hautoi sitä rohkeaa toivomusta, että hän tosiaankin näiden penikulmaisten metsien ja tuhansien taistelevien keskeltä löytäisi mitä etsi. Vai tapahtuisiko se jossain raunioksi ammutussa, savuavassa kylässä vai ehkä jossakin ryöstetyssä kirkossa, joka juuri aiotaan sytyttää tuleen ristiinnaulitun papin nähden? Vaiko vasta jossakin etelän kaupungeista? Syöksyisikö hän siellä johonkin kellariin, räjäyttäisikö jonkun oven ja jostakin pimeästä nurkasta löytäisi hänet — sen oikean — vapisevaksi mytyksi maan alle kyyristyneenä?

* * * * *

Näihin aikoihin Luutnantti äkkiä kutsuttiin pois rintamalta muutamaksi viikoksi. Kahdelle uudelle komppanialle reipasta rannikkoväkeään oli hänen annettava viimeinen voitelu ja tuotava ne tuleen.

Onni Kalpa jäi rintamalle. Hän sai entisenlaisen aseman jättiläiskasvuisen ja harvasanaisen jääkärikapteeni Karrin palveluksessa. Uuden paikan suhteen ei ollut mitään valittamista, päinvastoin kutkutti hänen ylpeyttään, että täten vähän ikäänkuin oli kohonnutkin asteissa. Mutta saappaiden puhdistus ynnä muut senkaltaiset askareet lisääntyivät ikävä kyllä, ja sitä paitsi kiusasi häntä kapteenin synkkyys, mikä saattoi hänet laskemaan päiviä. Ei käynyt enää päinsä kysellä päälliköltään kaikkea, mikä mieltä painoi. Ei, kukaan ei ollut sellainen kuin Luutnantti.

Kaikesta kunniaista huolimatta ei siis ollut kuten ennen, ja Onni Kalpa perusti toivonsa siihen, mitä kapteeni oli sanonut:

— Minä otan hänet *siksi aikaa* — —

V.

Erään tuulisen päivän hämärtäessä hiihtäjä Lehtinen tuli kapteeni Karrin puheille ja teki kunniaa.

— Herra kapteeni, sanoi hän, tuuli yltyy pyryksi tänä iltana, ja minä aion lähteä retkeilemään. Mutta minä tarvitsen mukaani apurin, joka kantaa pommejani, jonkun nokkelan poikasen. Kuten kapteeni ehkä on kuullut, joutui minun entinen apulaiseni tyhmydessään vangiksi ja kidutettiin kuoliaaksi, mokoma hölmöläinen...

— Lehtinen tarvitsee siis uhrilampaan, ehtiäkseen itse pakoon vai — mitä?

Lehtinen sävähti ja tuntui suuttuvan.

— Mitäs se tarkoittaa! sanoi hän ja muljahti kiukkuisesti kapteeniin.

— Lehtinen rauhoittuu, minähän vain kysyin. Jatkakaa!

Mutta Lehtinen vaihtoi perusasentonsa pöyhkeän hajasääriseksi, suoristi tanakkaa vartaloaan ja nosti kätensä lanteille.

— Kapteenin ei tarvitse sanoa tuollaista hiihtäjä Lehtisestä, joka kyllä tunnetaan kautta Hämeen!

— Eipä vähän. Mutta jatkakaa.

— Niin, jatkoi hiihtäjä ja siirsi taas kantapäitänsä vähän lähemmäksi toisiaan, — kapteeni saa uskoa mitä kapteeni tahtoo, mutta kyllä asia on niinkuin minä sanoin. Kun olin hiihdolla tässä keskellä viikkoa, sain tehdyksi vain puolet työstä, vain senvuoksi että olin yksin. Sillä juuri kun minun oikein piti ruveta syytämään, loppuivat pommit. Olen sentähden katsellut tuota Onni Kalpaa. Hän lienee oikeata puuta.

— Tehtävä on vapaaehtoinen, sanoi kapteeni.

— Olen jo puhunut pojalle ja hän on suostuvainen.

— Mutta minäkään en mielelläni tahtoisin häntä menettää.

— Siitä ei ole pelkoa, herra kapteeni, tämänöisessä lumipyryssä pääsee kyllä helposti pakoon. Ja sitäpaitsi minä arvelen, ettei punikkeja huomenna naurata, jos onnistumaan sattuu. Olen kyllä ottanut selvän asemasta...

Lehtinen astui askeleen lähemmäksi ja kuiskasi jotakin.

Kapteeni ilostui ja ojensi hänelle kätensä.

— Hyvästi sitten, Lehtinen, ja onneksi olkoon!

Onni Kalpaa harjoitettiin kotvanen käsigranaatin heittämiseen ja Lehtinen antoi hänelle isällisin sanoin viimeisen voitelun. Sitten hän sai valkoisen kaavun yllensä, pistoolin taskuunsa, pitkän tuppipuukon kupeelleen, ja kuusi granaattia roikkui vyössä. Hän oli harvoin tuntenut itsensä niin asetetuksi kuin tänään.

Ilta pimeni kohisevan tuulen pyöritellessä sakeata lumituprua. Mutta Lehtinen odotti vielä hetkisen.

— Annetaan niiden ensin rauhassa mennä makuulle, sanoi hän. Vahdit eivät vielä ole jäykistyneet lumeen. Tätä pyryä kestää kyllä.

Vasta keskiyön korvissa he astuivat suksille ja hiihtivät matkaan.

Lumi vyöryi raskaina aaltoina yli kentän. Heillä oli myötätuuli, ja niskaan ja hartioille ajautui kostea kinos. Sukset eivät luistaneet; kulku oli kuin kahlaamista rannattomassa valkoisessa järvestä, joka aaltoili jaloissa. Onni tunsu, miten suolainen hiki valui suuhun.

He kyntivät hiljaa liukuen alas mäkeä ja pysähtyivät rantaan. Siellä äärimmäiset valkoiset vahdit kävelivät edestakaisin pimeässä kuin elävät lumiukot, selkä kyyryssä, kivääri kainalossa ja kädet hihansuihin työnnettyinä.

— Lehtinenkö se on? huusi eräs heistä. Ja heidän tultuaan vahdin kohdalle hän jatkoi:

— On ilmoitettu, että kaksi meikäläistä tänä yönä menee linjan poikki, ja että tunnuksena on "Lehtinen".

— Tiedämme sen. Mutta miten on punikkivartioiden laita?

— Niinkuin itse näette, vastasi vahtisotilas ja viittasi järvelle.

Kaukaa läpi paksun, myllertävän pimeyden tunki heikko tulen valo, himmeänä kuin säkistä. Se painui nopeasti, kävi pieneksi kuin lumilyhty ja hävisi. Mutta äkkiä valo taas nousi, suurena ja selkeänä, niin että tuiskun juovat näyttivät mustilta sitä vastaan. Se tuli vastapäiseltä rannalta.

— Oho, sanoi Lehtinen, vai sillä tavalla ne pojat hoitavat asiaansa! Mutta kuinka hiidessä ne saavat tulen palamaan? Tässä ilmassa!

— Taitavat kaadella öljyä rovioon, vastasi vahti.

— Niin, niin. No, koska siellä noin lystiä pidetään, niin luulenpa, että rauhassa voimme painaa vinosti järven poikki. Hei, pommipoika, lähdetääs sitten!

He suuntasivat kulkunsa jään yli, tuli vinosti edessään. Nyt oli laitatuuli ja toinen korva sulloutui täyteen lunta, joka pieksi poskea. Vihollisen rannalla tulenliekki sulsi kokoon ja leimahti taas kuten ennenkin säännöllisin väliajoin. Lehtinen sanoi:

— On varottava tulemasta liian lähelle heidän roviotaan. Ei voi tietää, kuinka paljon öljyä ne siihen sattuvat valamaan.

— Ymmärräthän, lisäsi hän vähän ajan kuluttua, että kun olemme tehneet tehtävämme ja kummankin on palattava kotiin ominpäin, niin ei tämä järvi enää ole sopiva tie. Jäällä olet kuin pappilan hopeisella vadilla, jos tuisku sattuisi taukoamaan ja kuu pilkahtaisi esiin. Pujahda mieluummin metsään kylän tältä puolelta ja pysytele lähellä rantaa, että löydät kotiin. Äläkä luule, että on hiihdettävä, jotta sukset katkeavat. On parempi malttaa mielensä ja katsoa ympärilleen. Voi kyyröttää kuin metsähiiri kivenkolossa ja antaa hurjimusten ravata ohi.

Nyt he lähenivät punaisten rantaa. Jo vilahteli pieniä utuisia valopilkkuja edestäpäin, kaltevasti ylhäältä; sitten taas joku pyryn paksu aalto ne peitti. Ne olivat kylän valoja vähän matkan päässä rannasta.

Vartiotuli oli heistä nyt miltei suoraan oikealla. Kun se kerran taas leimahti liekkiin tavallista voimakkaammin, saattoivat he sen lepattavassa valossa nähdä mustia hahmoja liikkuvan rovion ympärillä, aivan kuin intiaanromaaniin kuvissa. Toiset huutoivat käsillään, ne harjoittivat luultavasti ajuripainia tai pudistivat lunta vaatteistaan. Monta niitä oli; sinne kai oli kerääntynyt koko heidän vartioketjunsä.

Lehtinen pysähtyi ja koetteli pistooliaan. Sitten hän hyvin hitaasti ja kaula kurossa hiihti maihin. Onni seurasi latua. Mutta mitään ei kuulunut, ainoastaan tuulen yksitoikkoinen kohina ja myllertävien lumivyöryjen huohotukset. Tuota pikaa he tulivat rantapuiden suhinan ulottuville ja liukuivat ulvovan vihurin mukana kivien väliin.

Sukset kainalossa he kömpivät ylös jyrkännettä ja hävisivät metsään.

Hetken perästä he taas sukelsivat ilmoille, hiihtivät kyyryssä kappaleen aidanviertä, kääntyivät ja pujahtivat läpi harvan petäjikön.

He olivat kylän laidassa.

Olisi ollut aivan pilkkosen pimeä, ellei heikko harmaa valo olisi ilmaissut, että kuu paistoi taivaalla lumipilvien takana. Kaikki näytti kuitenkin niin hämärältä ja epämääräiseltä kuin syvän, samean virran pohjassa. Tuuli vyöryi raskaana yli mäntyjen latvain, lumi lankesi silmien ohi paksuna, harmaana ja loppumattomana. Valo, jota siellä täällä tuli talojen ikkunoista, pääsi vain muutaman metrin päähän, kun jo tukahtui.

Kivenheiton päässä heistä häämöitti ryhmä rakennuksia; jotkut ruudut olivat valaistuja, ja parista piipusta tuprusi nopeasti sammuvia kipinöitä ja paksua savua, joka ajautui alas petäjikköön ja kärysi heidän nenäänsä. Raakoja huutoja tuli silloin tällöin kuuluviin savun mukana; siinä talossa ei selvästikään nukuttu. Mutta huutojen ja naurunrähähdysten lomista nousi joskus joku virrenkatkelma.

— Ovatko punikitkin ruvenneet laulamaan virsiä? kysyi Onni.

— Vielä mitä, vangitut talonpojat siellä veisaavat.

— Emmekö vapauta heitä?

— Turha vaiva, vahdit heidät kuitenkin ampuisivat! Meillä on tärkeämpää tehtävää.

— Minne me sitten oikeastaan pyrimme?

— Esikuntaan tietysti. Näetkö nuo suuret ruudut oikealla kädellä, ylempänä? Tule!

He hiihtivät läheltä erään ulkorakennuksen taitse. Mustien hirsiseinäin läpi tunkeutuivat laulavien äänet heikkoina ja laahaavina, mutta rauhallisina kuin kirkossa:

Sun haltuus, rakas Isäni, mä aina annan itseni. Mun sielun, ruumiin, tavaran, ne ota, Herra vastahan! Siis omas ota huomahas, en pelkää Sinun suojassas. —

Nyt he luovivat erään pellon ympäri, ryömivät ylös erästä mäkeä ja hiipivät pitkään, kapeaan solaan kahden ulkorakennusrivin välissä. Siellä oli aivan pimeä, vain pihanpuoleinen suu oli kuin valoisa ikkuna, josta lunta silloin tällöin tuiskahti sisään.

— Tänne jätämme sukset, kuiskasi Lehtinen. Olemme nyt esikunnan pihassa.

Samassa hän tarttui Onnia lujasti käsivarteen. Mustan solan päässä liikkui jotakin. Eräs kinos oli siellä yht'äkkiä ruvennut elämään; siitä pisti esiin käsiä ja jalkoja ja kivääri. Senjälkeen kuului humalaista lallatusta, joka pian sammui tuuleen. Joku oli jäänyt istumaan kivelle ja lumettunut siihen.

— Ryssä, kuiskasi Lehtinen, ja tukkijuovuksissa. Se on pistettävä.

Lehtinen veti puukkonsa tupesta ja alkoi ryömiä. Mutta hän satutti nenänsä Onni Kalvan pieksusaappaan pohjaan — poika ryömi edellä. Lehtinen koetti siepata häntä säärestä, pidättääkseen, mutta turhaan; pieksuilla oli hyvä vauhti. Lehtinen nielaisi huolestuneen kirouksen ja jäi odottamaan.

Mutta Onni konttasi eteenpäin pimeässä käytävässä, puukko hampaissa. — Miten kaikki tänään muistuttikaan intiaanikertomusta! ajatteli hän siinä ryömiessään. Mikäs sen nimi nyt olikaan? — ei hän enää muistanut. Sen hän vain muisti, että roisto siinä kirjassa sai ansaitun palkkansa. Kautta koko villin

lännen etsi kostaja häntä, tapasikin hänet viimein ja syöksi syvyyteen. Ja ovathan Amerikan metsät sentään paljon suuremmat kuin Suomen!

Niin hän ajatteli hiippiessään kuin kissa juopunutta ryssää kohti.

Taempana solassa Lehtinen makasi maassa ja odotti. Hoitaakohan poika asian? Ehtiiköhän ryssä kiljaista? — Nyt hänen jo pitäisi olla perillä...

Nyt jotakin vierähti kumoon solan suussa; ja sieltä kuului kuin hiljainen kuorsaus. Siinä kaikki, sitten taas vain pyry ulvoi.

Onni Kalpa palasi varovaisesti ruumista hinaten. Lehtinen sanoi:

— Sinä olet perso puurolle, senkin kukonpoika. Mutta taitavasti menettelit ja viisaasti teit, kun toit sen tänne pimentoon. Onko se nyt aivan kuollut?

Onni ei pysähtynyt. Hän laahasi hengettömän ryssän solan toiseen päähän saakka, jonne harmaata valoa lankesi mäeltä. Siellä hän kumartui kuollutta tarkastamaan.

Lehtinen hiipi kiireesti jälestä.

— Hittojako siinä ilveilet! Mitä hänestä enää kääntelet?

Onni ei vastannut. Mutta Lehtinen kuuli, kuinka hän huokasi syvään ja surullisesti.

— On jo aika ryhtyä työhön, kuiskasi hiihtäjä. Sinä saat pitää kolme pommia, minä otan loput. Luuletko olevasi mies heittämään ne kaikki sisään peräkkäin ja mieluummin eri ikkunoista?

— Luulen, sanoi Onni.

— Vain niistä, missä on valoa, muista se.

— Kyllä.

— Puiki ulos tätä tietä sitten ja hiivi heti vasemmalla kädellä olevan tuvan luo. Siellä ei ole mitään vahteja, ja tupa on täynnä punikkeja. Mutta jumal'auta jos heität ennen minua. Vasta sitten, kun olen huutanut. Tiedäthän, mitä minulla on tapana huutaa?

— Tiedän, vastasi Onni.

— Hyvä on. Suuresta esikuntarakennuksesta pidän itse huolen. Ja sitten heti suksille. Ool räit, sanoi enkelsmanni.

Lehtinen hävisi talojen pimeään välikköön. —

Muutamia silmänräpäyksiä myöhemmin Onni jo makasi paikallaan kolme käsigranaattia edessään lumessa.

Tupa oli suoraan avointa mäkeä vastapäätä; pihalla ei ollut mitään vahteja tällaisessa ilmassa. Sisässä oli jokseenkin hiljaista, vain joku yksityinen ääni kuului silloin tällöin, ja joskus paukahti jokin ovi. Punikit tuntuivat nukkuvan. Ainoastaan kahdessa ikkunassa oli valoa. Valo tuli niistä kahtena lyhyenleveänä kartiona, joissa lumihutaleet elävästi hyppelivät. Onni tuijotti toiseen ikkunaan. Siihen oli ilmestynyt varjo. —

Silloin pamahti pistoolinlaukaus — Lehtinen ampui jonkun vahdin. Ja heti senjälkeen huusi jylhä ääni:

— *Tämä on taas Lehtinen!* Sitten kuului särkyvän lasin kilinää, sitten neljä kummaa räjähdystä peräkkäin ja luhistuvien hirsien romahduksia. Sitten taas kaksi pamausta ja viimeiseksi vielä yksi, lähempää.

Onni Kalpa oli syöksynyt pystyyn granaatit käsissä. Hän astui muutamia nopeita askelia seinää kohti. Mutta sitten hän pysähtyi äkkiä, ei sytyttänyt eikä heittänyt. Hän seisoj liikahtamatta sekunnin verran, kääntyi sitten kiireesti ympäri, ripusti granaatit vyölleen ja riensi suksilleen.

Lehtinen oli jo lähtenyt. Onni iski sauvat lumeen ja laski täyttä vauhtia mäkeä alas, metsään.

Hänen takanaan kylässä nousi helvetillinen melu. Oli kuin kaikki talot olisivat revenneet, ne vyöryttivät ulos unenhorroksisen väkensä, joka huusi ja ampui. Koko tienoo oli äkkiä syttynyt tuleen, rätsi joka taholta. Ja tuiskutuuli ulvoi yli kaiken.

Onni pysähtyi hetkiseksi ja katseli läähättäen ympärilleen puiden välissä. Eikö hänen nyt pitäisi olla

lähellä petäjikköä ja sitä taloa, jossa vangitut talonpojat olivat?... Aivan oikein, nyt pamahti yhteislaulus, mutta kaukaa ja heikosti, jostakin sisästä. Hän ymmärsi, mitä se merkitsi. Vangit ammuttiin.

— Olisi kai minun pitänyt heittää! sanoi hän ääneensä. Mutta käteni ei tahtonut...

Hän kiipesi edelleen kinoksiin, hien valuesssa suolaisena suuhun.

* * * * *

Oli jo täysi päivä ja aurinko oli kohoamassa tuulettomalle taivaalle, kun hiihtäjä Lehtinen astui alas kapteenin portaita. Hän oli käynyt sisässä ilmoittamassa yön tuloksista, hän näytti ylpeältä ja tyytyväiseltä.

Samassa Onni Kalpakin hoiperteli pihaan. Toisessa kädessään hän kantoi katkennutta suksea ja oli sen näköinen kuin olisi maannut sairaana kymmenen vuotta.

— Vai elät sinä vielä, huusi Lehtinen. Mutta mikset heittänyt, pirulainen?

— En uskaltanut, sanoi Onni.

— Et uskaltanut? — oho! Sinä uskallat mitä tahansa.

— En minä uskaltanut, olin unohtanut taidon.

Hän hoiperteli eteenpäin, astui erääseen makuusuojaan ja heittäytyi oljille. Sama näky oli koko ajan hänen silmissään: ikkuna valokartioineen ja keskellä utuista valoa varjo. Ei, ei hän tiennyt mitään siitä varjosta, ei kenen se oli, eikä mitä se hänestä tahtoi. Mutta se oli kuitenkin sellainen, että käsi kieltäytyi tottelemasta.

VI.

Kapteeni Karr oli raivoissaan:

— Se vielä puuttui, että meidän yöksi piti saada tämä ylimääräinen työ! Olemme jo kaksi tuntia reistanneet tuon saakelin laatikon kanssa. Ja nyt alkaa pimetä.

Hän hyppi palelevilla jaloillaan ja potki niitä toisiansa vastaan, niin että saappaanvarret läiskivät. Sitten hän taas otti kiikarin ja tähysteli puiden runkojen välitse. Mutta talo seiso yhä muuttumattomana. Mustista rikkonaisista ikkunoista laukaukset pamahtivat säännöllisinä kuten ennen; alkoi jo nähdä niiden leimahdukset tihenevässä hämärässä. Muuten oli kaikki yhtä teljettyä ja salaperäistä, ei liikahdustakaan koko talossa. Pihalla vain pari haavoittunutta kääntelihe ja ojenteli ilmaan käsivarsiaan, ja yksi säikähtynyt lehmä oli karannut navetasta ja juoksi mylvien edestakaisin portaiden ja kaivon väliä, edestakaisin. Asemassa ei voinut huomata mitään parannusta. Metsänlaidasta kartanon ympärillä paukkui unisesti ja umpimähkään kuten ennenkin, ja miehet, jotka olivat päässeet navetalle asti, makasivat väsyneinä ja neuvottomina, painautuen suojaan sen korkean kivijalan taakse. Heti kun he vain ojensivat esiin kiväärinpiipun, soi lyijyä nurkan takaa.

— Iske rikki tuo lantaluukku, huusi kapteeni Karr eräälle aliupseerille. Käske niiden ryömiä läävään, niin pääsevät lähemmäksi. Ei siellä mitään punikkeja ole. Ja ampukaa minkä kerkiätte, tästä täytyy vähitellen jo tulla selvä!

— Tämä on koko helvettiä, jatkoi hän vieressään seisovalle vänrikille. Miehet ja hevoset ovat väsyneitä kuin rievut, ja nyt meidän pitäisi saada nukkua, jos mieli perille huomenna. Mutta sen sijaan olemme takerruttaneet tykistön erämaahan — ja tässä me nyt seisomme. Kaikki tuon saakelin laatikon vuoksi! Ja vaikka saisimmekin pari kanuunaa asentoihin tällaisessa maaperässä, niin mitä se auttaisi? Jos sytytämme roskan tuleen ja savuutamme sen ilmaan, niin jääme itse ilman yösijaa. Perhanan uunit...

Paksut vanhanaikaiset uunit aiheuttivat kapteeni Karrille tämän vastoinkäymisen. Hän oli saanut käskyn oikotietä melkein asumattoman seudun läpi kuljettaa tykistönsä tärkeisiin aseisiin kaakossa. Herkeämättä hän oli jo yli vuorokauden kiskonut kurjassa maaperässä, jossa raskaat tykit vajosivat aivan lähtemättömiin ja hevoset piestiin verille. Nyt hän oli enää vain puolen päivänmarssin päässä päämäärästä, kun voimat loppuivat. Juuri silloin piti hänen kohdata odottamaton vastus keskellä tätä

rintamatonta erämaata, jota pikemminkin oli pidetty valkoisena kuin punaisena, mikäli siellä ollenkaan voitiin puhua ihmisistä. Oli tavattu kolme ampuvaa kartanoa, juuri ne, joihin oli aiottu yöpyä. Niissä oli harvalukuinen, mutta sitkeä punikkimiehistö. Oli kuitenkin ollut verrattain helppo vallata kaksi ensimmäistä kartanoa, mutta tämä kolmas teki tenän. Se oli pitkulainen, kokonaisen kansakoulun mittainen talonpoikaistalo ja vahva kuin mikäkin hirsilinnoinen. Mutta sen vastustusvoiman salaisuutena olivat nuo vanhat kirottu jättiläisluunit, jollainen, paitsi tuvassa, näytti komeilevan joka ainoassa huoneessakin vähän matkan päässä ikkunasta. Punikit olivat kiivenneet niiden päälle ja ampuivat pimeistä piiloistaan rikkonaisten ikkunoitten läpi, näkymättöminä ja kuulien saavuttamattomissa. Pari yritystä räjäyttää teljetty ovi käsigranaateilla oli päättynyt huonosti: heittäjät eivät ehtineet astua montakaan askelta pihaa pitkin, kun jo kaatuivat.

Nyt navetta kuitenkin alkoi syyttää lyijyä suoraan pihamaan yli. Läävään oli saatu kuularuisku ja muutamia miehiä lantaluukun kautta.

Vihdoin työntyi seiväs ja sen nenässä valkoinen riepu ulos erästä ikkunasta; ammunta harveni ja lakkasi vähitellen kokonaan. Tuli yht'äkkiä niin hiljaista, että saattoi kuulla lukon vingahtavan, kun oven takana väännettiin avainta. Hulluuntunut lehmä vain silloin tällöin mylvähti kaivolla, missä se silmät valkeina tuijotti ilmaan, ja pihamaalta nousi heikkoa valitusta.

Ovi aukeni raolleen, mutta epäröiden ja ilman että ketään näkyi. Kapteeni Karr lähetti neuvottelijan.

Mies läheni jo portaita. Silloin pamahti laukaus porstuasta, ja hän kaatui suulleen lumeen. Heti paikalla alkoi pauke uudestaan, ovi nykäistiin kiinni ja riepuseiväs vedettiin sisään ikkunasta.

Kapteeni Karr pui nyrkkiä. — Naapuritalon vangit tänne, komensi hän. Emme enää voi tuhlata väkeä. —

* * * * *

Onni Kalvalle se ei ollut mikään onnellinen päivä. Keltaisissa pieksusaappaissa ei ollut mitään vauhtia; vastoin tapojaan ja pohjimmaista luonnettaan hän ei edes ollut mennyt navetalle kuten kaikki muut rohkeimmat. Hän makasi vain piilossa metsänreunassa vähän matkan päässä kapteenista. Joskus hän umpimähkään lähetti luodin johonkuhun noista mustista ikkunanreijistä, jotka tuijottivat kuin pahat silmät valkeanharmaaseen lumihämärään. Paras oli ampua silloin, kun pimeydestäkin leimahti, ja pitää punavalkoinen juova varmana maalina. Mutta hän huomasi aina myöhästävänsä; leimahdus oli jo sammunut ja vain pettävä musta aukko oli enää ammottamassa. Sitäpaitsi matka oli aivan liian pitkä, sen hän kyllä tiesi.

Nyt kun heidän neuvottelijansa oli ammuttu, kiihtyi valkoisten tuli äärimmilleen, ja läävästä alkoi toinenkin kuularuisku äkäisesti rätistä. Myöskin Onni taajensi vähän laukauksiaan, mutta ainoastaan näön vuoksi, kun kaikki muutkin tekivät niin. Hän tunsu itekin, ettei hänellä tänään ollut mitään vakavaa halua pitää puoliaan. Väsyksiin asti raastettu hän oli kuten kaikki muutkin, mutta se ei ollut ainoa syy — syitä oli syvemmilläkin. Tuntui kuin se varjo, jonka hän muutamia päiviä sitten oli nähnyt ikkunassa, se joka lamautti hänen kätensä, jälleen olisi näyttäytynyt. Hän ei tosin nähnyt sitä missään, mutta se ikäänkuin oli kaikkialla; se piileskeli pihan hämärässä ja täytti niin tuskallisesti ilman hänen ympärillään. Se leijaili kuin hirveä synkkä lintu metsän yllä, se lankesi aivan hänen pänsä päälle ja katsoi häneen. Laskeutuiko se alas nyt, asettuiko hänen selkäänsä ja iskikö kyntensä hänen niskaansa? Mitä se tahtoi, mistä se tuli, tämä hirviö? Hän tunsu selkäänsä palelevan, mutta otsa valui hiekkä lakkaamatta, ja yhä rajumpi tuska rutisti hänet kokoon ja painoi maata vasten. Hän pelkäsi tänään, toisen kerran kivääriin tartuttuaan. Vai oliko hän sairas? Vaivoin hän sai ammutuksi muutamia kurjia, epävarmoja laukauksia.

Se riippui jollakin tavalla ympäröivästä hämärästä ja noista ammottavista, mustista ikkunoista, jotka kaikki tyynni ikäänkuin tuijottivat juuri häneen, vaatien häneltä jotakin. Hän pelkäsi niitä. Ja niistä ammutut laukaukset kuuluivat niin omituisen kolkoilta ja tarkoittavilta, ikäänkuin ne olisivat tahtoneet sanoa hänelle jotakin. Hän pelkäsi niitäkin, ne eivät olleet kuin tavalliset laukaukset.

Nyt tuotiin vangit naapuripihasta. Ne asetettiin riviin metsänreunaan, ja kapteeni meni pistooli kädessä heidän luokseen.

— Joka ei tottele, ammutaan, selitti hän heti.

Senjälkeen hän kääntyi ensimmäisen puoleen rivissä. Se oli pitkä, rääsyinen työmies, surullista, kuihtunutta tyyppiä, jonka kasvot eivät ilmaisseet muuta kuin keltaisenkalvasta, harminsekaista uupumusta. — Omituista, kuinka hän sentään muistutti jotakin, tuntui Onnista.

— Teidän on särjettävä tuon talon ovi käsigranaateilla, käski kapteeni. — Menettekö?

Työmies ei vastannut mitään. Ikäänkuin ei olisi kuullutkaan. Hän katsoi maahan ja huokasi.

— Menettekö? huusi kapteeni.

Mutta hän ei saanut vastausta. Vasta kun laukaus pamahti, kuului käheä ääni, joka tuntui kuiskaavan: "Jeesus."

Kapteeni astui ruumiin yli seuraavaa vankia kohti.

— No, menettekö te? kysyi hän painokkaasti ja heristi pistooliaan.

— Minä en auta lahtareita, vastasi vanki. Kapteeni Karr ampui hänetkin.

Vasta kolmas oli suostuvainen. Hän oli lyhyenlätä mies, hyvästi syötetty ja ehyesti puettu, johtaja-
asemassa oleva; hänen kasvonsa olivat kalmankalpeat kauhusta.

— Minä menen, minä menen ... sanoi hän.

— Mutta tietäkää, että teillä on kymmenen kiväärinpiippua selässänne, ja jos vähänkään käännähdätte, olette kuoleman oma. Ei maksa vaivaa koettaa heittää pommeja meitä kohti. — Kersantti pitää huolen hänestä! Mutta joutukaa.

Mies vietiin juoksumarssissa navetan taakse, siellä kersantti neuvoi häntä ja antoi hänelle kaksi voimakasta käsigranaattia. Vapisevin polvin hän juoksi nurkan ympäri. Mutta hän pääsi vain muutamia askelia pihaa myöten, kun kaatui omiensa luodin lävistämänä.

Neljäs piti taas ampua. Viides oli leveäleukainen sakilaispoika, hyvin röyhkeän näköinen. Omituista miten hänkin muistutti jotakin, tuntui Onnista.

— Eläköön vallankumous! huusi hän ja sylkäisi kapteenia kasvoihin. Hän pullisti rintansa lävistettäväksi.

Rivi alkoi lyhetä. Mutta kuudes vanki totteli ja onnistui jossain määrin murskaamaan oven. Hän heitti liian pitkän matkan päästä, pommi räjähti portaiden edessä. Sitten hänetkin omat miehet ampuivat. Ja vastustus jatkui.

Kaksi peräkkäin oli kapteenin taas tapettava, hän pani jo kolmannen makasiinin pistooliinsa. Mutta seuraava, eräs vanha mies sanoi:

— En osaa tuota pomminheittoa, mutta jos herra tahtoo, niin voin kyllä mennä puhumaan heidän kanssansa.

— Hyvä on, vastasi kapteeni, menkää sanomaan niille, että jolleivät he kymmenen minuutin kuluessa antaudu, niin ammusse heidät murskaksi tykistöillä. Tai kysykää, tahtovatko ne pari sytytyspommiä katon kautta ja palaa sisään kuin luteet. Kymmenen minuuttia!

Mies meni. Nostetuin käsin ilmassa huitoen hän astui askeleen kerrallaan pihan yli.

— Minä olen punainen, minä olen punainen! kiljui hän.

Ilman että häneen ammuttiin, hän pääsi erään ikkunan alle ja esitti asiansa. Hän seisoi kotvasen ja odotti; pihassa oli taas aivan hiljaista. Senjälkeen huudettiin hänelle jotain sisästä ja hän palasi.

— He lupaavat antautua, sanoi hän.

Punikkien voimat lienevät itse asiassa olleet lopussa. Rämisten lensi kivääri toisensa jälkeen ulos ikkunasta, ja muutamia miehiä hoiperteli kuin juopuneina portaille. Tuskin he jaksoivat pitää käsiään ylhäällä, ja surkeita he olivat katsoa — likaisia, tylsiä ja tuhottuja.

Onni Kalvan tuska kasvoi kasvamisestaan, hänen sydämensä löi yhä rajummin. Hän tuijotti oveen, josta vangit astuivat ulos. Sieltä tulivat sekä Piilonen että Hellman — tulisiko muitakin?

Nyt horjui esiin uusi ryhmä — ei, siitä hän ei tuntenut ketään! Sitten ei enää tuntunut muita tulevankaan; joko ne nyt loppuivat? Joko ne todellakin loppuivat!

Hän juoksi pihan poikki ja työntäytyi muutamien sotamiesten välistä ovelle. Porstuassa hän kompastui erääseen ruumiiseen, joka makasi pää melkein kynnyksellä. Se oli Kalle Mäkinen. Hän makasi kasvoillaan, suu keskellä verilätäkköä, ikäänkuin olisi juonut siitä. Hän irvisti ilkeästi, kuin olisi se ollut paloviinaa, ja näytti aivan samanlaiselta kuin sinä aamuna siellä riihellä. Varmasti juuri hän oli ampunut neuvottelijan.

— Joko ne ovat kaikki? huudettiin jostakin.

Ja toinen ääni vastasi:

— Vielä täällä on muutamia kuolleita ja haavoittuneita uunien päällä. Ja vinnillä on pari vanhaa kaakkia, jotka eivät tahdo jaksaa tulla alas. Hei, joutukaapas jo sieltä ylisiltä!

Nyt Onni ymmärsi mitä tapahtuisi. Hänen tarvitsi vain nähdä ensimmäisen miehen jalat, jotka hapuilivat alas ullakon pimeitä portaita, kun hän jo tiesi sen: ne olivat Iisakki-enon.

Hän nojautui hetkeksi ovenpieleen, ettei kaatuisi. Sitten hän syöksyi ulos ovesta ja kimpaisi yli pihan...

* * * * *

— Seis, mihin sinulla on noin saakelin kiire?

Kapteeni se niin huusi, ja hän jatkoi:

— Säästä vain voimiasi, sillä nuorimpana saat kuin saatkin vartioida vankeja tämän yön. Emme jaksaa ampua niitä enää tänä iltana; nyt on nukuttava.

Onni tuli aivan lähelle.

— Ei, kapteeni, ei! sanoi hän epätoivoissaan, — en tahdo vahtia niitä. En tällä kertaa!

— Annettua käskyä ei milloinkaan peruuteta, vastasi kapteeni lyhyesti. Mutta koska olet noin surkea tänä päivänä, niin saat istua sisässä niiden kanssa, ettet tarvitse palella. Ne pannaan tuohon vanhaan hökkeliin ja toinen mies ulkopuolelle. Äläkä unohda pitää tulta huoneessa, jotteivät karkaa niskaasi. Vänrikki tulee myöhemmin tarkastamaan. Eteenpäin mars ja hyvää yötä!

Oli jo pimeä. Kylmä, tähtikirkas yö levisi yli metsäisen tienoon. Kaikkialla työskenneltiin, jotta olisi päästy levolle, rakennukset puhdistettiin ja ambulanssi majoitettiin, asetettiin vahdit ja johdettiin kenttäpuhelin naapuritalosta. Vihdoin ajettiin viimeinen tykki pihaan ja riisuttiin hevoset. Tuli yhä hiljaisempaa.

Mutta kaivolla seisoi Onni Kalpa. Hän oli menossa vahtipaikkaansa, mutta jäi hetkeksi jäisen vivun nojaan. Hän painoi päänsä käsivarrelleen ja ajatteli:

— Ei ole Suomessa niin suuria metsiä. Niissä kohtaa kyllä toisensa...

VII.

Himmeä lamppu seisoi mustuneella metallijalustallaan lattialla, sillä huoneessa ei ollut mitään pöytää. Tomuisen lasinsa läpi se siivilöi epäselvää valoa yli leveiden, puolilahojen palkkien, kunnes valo jonkun metrin päässä kohtasi seinät, harhaili yhä heikontuen ylöspäin poikki hirsien ja haihtui hämärään katon rajassa. Usein lamppu hiljaa tupsahti, ikäänkuin koi olisi lentänyt liekkiin, sillä lattianraoista veti. Liekki painui alas ja uhkasi sammua, lähätti edestakaisin moniaita kertoja ja asettui sitten taas valoisammaksi kuin ennen. Silloin näkyivät selvästi makaavat vangit, jotka tummana kasana peittivät suurimman osan lattiaa.

He nukkuivat kaikki uupunutta ja sielutonta unta, jollaista vain se nukkuu, jolle kaikki jo on yhdentekevää, paitsi se, ettei enää tarvitse nähdä, ei kuulla, ei tuntea eikä tietää mitään — ainoastaan heittäytyä pitkälleen jonnekin, minne tahansa, ja pysyä poissa. Koko huone oli täynnä raskasta hengitystä. Myös joitakuita lievästi haavoittuneita oli paneutunut lattialle muiden sekaan nukkumaan; joskus he käännähtivät, voihkasivat kuin kuumeessa ja kopeloivat likaisia siteitään, sitten ne taas nukkuivat edelleen.

Ulkona vanhan hökkelin ympärillä oli aivan hiljaista. Vain kiihtyvä pakkanen paukkui nurkissa silloin tällöin. Ja joku suuri tähti tirkisti sisään hökkelin kahdesta matalasta ruudusta, joiden lasit näyttivät sinisenvihreiltä kylmää yötä vastaan.

Yksi ainoa vangeista ei nukkunut. Hän istui lattialla huoneen taimmaisessa nurkassa ja nojasi selkäänsä seinään. Hänen toisessa kädessään oli pahasti verettynyt side; kaikki liha hänen riutuneilta

kasvoiltaan oli vajonnut uurteisiin, ja hänen silmänsä tuijottivat kuumeisen suurina tästä hävityksestä. Hän piti niitä jäykästi ja järkähtämättömästi oveen suunnattuina.

Tuolilla oven suussa istui Onni Kalpa. Kivääri hänellä oli poikkipäin polvillaan, pistin huoneeseen käännettynä, ja molemmilla kyynärpäillään hän nojasi pyssyn raskaaseen perään. Luhistunut hän oli ja hyvin kalpea; hän tuijotti toivottomasti lamppuun, ikäänkuin olisi etsinyt pelastusta jostakin, vaikka tiesikin, ettei sitä mistään löytäisi.

Pimeydestä katsovat silmät polttivat häntä kuin sulatettu lyijy. Hän olisi tahtonut paeta niitä maailman loppuun saakka, mutta ei uskaltanut hievahtaakaan, ei kääntää päätään eikä siirtää katsettaan pois lampusta. Hän istui liikahtamatta ja antoi kaiken tapahtua. Hän ei nähnyt mitään, paitsi lampun keltaisen valopiirin ja sen keskellä pienen levottoman liekin, joka imeytyi lampun sydämeen ja lepatteli välistä ja uhkasi sammua. Mutta hän tunsu, kuinka ne silmät herkeämättä lankesivat häneen ja polttivat hänen kasvojaan. Tuolta nurkan pimeydestä ne tulivat: ne nousivat kuin kaksi kiehuvaa pikilähdettä mustista reijistään ja valoivat kumpainenkin kuuman juovansa lattian poikki aivan häntä kohti. Nyt ne liukuivat hänen poskensa yli ja pyrkivät otsalle, nyt ne syrjästä tunkeutuivat hänen silmiinsä... Hän paleli ja hikoili tuskasta. Mutta hän istui liikahtamatta ja antoi kaiken tapahtua. Hän ei voinut muuta.

Kuinka mielellään hän olisikaan tahtonut puhua, selittää, puolustautua! Sillä ei äiti mitään ollut sanonut, sen hän kyllä tiesi. Muuten eivät nuo silmät olisi katsoneet häneen, niinkuin ne katsoivat; ne eivät ollenkaan olisi täällä nyt, eikä tätä kauheutta olisi tullut. Ja oliko hän tehnyt mitään pahaa? Hän kärsi niin hirveästi, että olisi ollut valmis tunnustamaan kuinka mahdottoman syyn tahansa, ainoastaan saadakseen jotain järkeä tähän kaikkeen, voidakseen kädellään tarttua johonkin juureen ja sanoa: tässä se nyt on, tästä on koko kurjuus johtunut. Se olisi helpottanut paljon. Mutta hän ei saattanut riistää itseltään kaikkea kalleinta. Eikö hän kulkenut isän teitä, vaikkei ollutkaan aavistanut, että ne tiet johtaisivat tänne? Ei, hän ei voinut havaita mitään syytä itsessään. Hän ei ymmärtänyt mitään, ainoastaan että oli kauheaa niinkuin oli.

Kaiken tämän hän olisi tahtonut sanoa. Ja hän olisi tahtonut heittäytyä Iisakki-enon jalkoihin ja pyytää häneltä anteeksi jotakin, mitä hän ei ollut tehnyt, sanoa hänelle jotain armeliaasta Jumalasta, johon hän ei uskonut. Mutta hän tunsu, ettei hän voinut liikahtaa eikä puhua sanaakaan, ja sitä paitsi hän tiesi, että kaikki sellainen jo oli myöhäistä. Iisakki-eno olisi vain kääntänyt päänsä pois, sen sanoivat hänen silmänsä.

Lampun valo heikkeni yhä. Liekki kutistui sydämeen ja rupesi riutumaan nopein keltaisin räpäyksin. Öljy oli loppumaisillaan.

Onni ajatteli:

— Kotona oli vain yksi ainoa ihminen, josta pidin. Ja nyt me taas istumme samassa tuvassa, mutta meillä ei juuri ole hauska yhdessä... Yhden ainoan kanssa saatoin siellä puhua, mutta nyt en saata puhua hänenkään kanssaan...

Hän istui ja katsoi lampun liekin sammumista, ja hänestä tuntui, että kaikki järki maailmasta sammui sen mukana.

Nyt liekki leimahti viimeisen kerran eikä enää palannut. Mutta hän ei liikahtanutkaan kaataakseen lamppuun uutta öljyä sangosta, joka seiso lattiolla hänen vieressään. Hän oli odottanut pimeyttä vapauttajaksi, oli toivonut, etteivät silmät nurkasta asti jaksaisi tunkeutua sen lävitse eivätkä polttaa häntä kuten ennen.

Hetkisen hän istui hiljaa. Hän huomasi epätoivokseen, että ulkoa tuleva tähtien loiste oli paljon voimakkaampi kuin hän oli luullut, nyt kun kaikki muu valo oli poissa.

Sitten hän käänsi hitaasti päätään. —

Ei, silmät olivat jälellä. Ne hehkuivat yhä hirveämmin tässä valkoisessa valaistuksessa, kuopat niiden ympärillä olivat yhä mustemmat. Kuin kaksi harmaaksi palanutta kekälettä ne hehkuivat nurkastaan, täynnä surua ja kirousta. Ne olivat aivan kuin sammuneet, mutta hehkuivat kuitenkin.

Hän käänsi päänsä nopeasti takaisin, kuin olisi saanut iskun poskeensa. Mutta oli kuin olisi tämä ainoa liike saattanut hänet ymmärtämään, ettei hän ollut halvautunut. Hän nousi seisomaan, otti kiväärin käteensä ja kompuroi porstuaan. Hän avasi hiljaa oven ja astui ulos portaille.

Kirkas yö uhkui pakkasta ja tähtien loistetta, ja hän henkäisi syvään. Hän tunsu, kuinka kylmä ilma hiveli rauhoittavasti hänen ruumistaan, joka oli kuuma ja märkä tuskanhiestä. Hän olisi tahtonut paeta kauas valkeuksiin ja piilottaautua jonnekin lumeen tai tähtiin eikä enää koskaan tietää mitään.

Silloin hän huomasi toisen vahtisotilaan jalkojensa juuressa. Hän istui alimmalla portaalla ja nukkui. Hänen päänsä oli vajonnut syvälle lampaannahkaturkkiin, ja huomasi kyllä, ettei hän hetimiten aikunut herätä.

— Nukutko sinä? sanoi Onni hiljaa. Ja kun hän ei saanut mitään vastausta, hän kysyi toisen ja kolmannen kerran yhä kovemmin:

— Nukutko sinä?

Hän ei edelleenkään saanut mitään vastausta. Mutta heti kun hän oli sanonut tämän, hän kysyi itseltään: Miksi minä näin teen? Minunhan tietysti pitäisi herättää hänet. Mitä minä oikeastaan tahdon?

Hän meni hitaasti takaisin tupaan, mutta jätti oven raolleen. Hän istuutui tuolilleen kuten ennenkin, mutta hänen silmänsä harhailivat pimeyden läpi porstuaan katsoakseen oven raon valkoista juovaa. Hänen päässään sihi ja myllersi. Joukko puoliselviä ajatuksia tunkeili siellä: ne syntyivät ja löivät toisensa kuoliaiksi, ennenkuin ainoakaan oli ehtinyt kehittyä päätökseksi. Yhden asian hän vain tiesi: hän olisi mielellään antanut henkensä, jos Iisakki-eno vain saisi pitää omansa.

Oliko hän sanonut jotain, oliko hän huutanut? Hän istui kuin houreissa, hän ei tiennyt mitään, mutta hänestä tuntui kuin olisi hänen oman äänensä kaiku soinut korvissa. Vai oliko hän vain *ajatellut* sitä?

Hän säpsähti. Kaukaa nurkasta nousi hitaasti ääni, kuului kuin olisi se tullut haudasta:

— Jos aiot pyytää minua pakenemaan, niin voit säästää vaivasi. Vai tuli sinusta, Onni, tuollainen. Ja isäsi kun oli niin kunnan mies...

Sen enempää ei tapahtunut. Joku vangeista käänsi kylkeään, kolahutti saappaankannallaan lattiaan ja voihkaisi unissaan. Joku toinen mutisi jotakin, sylkäisi ja kirosi; sitten oli taas hiljaista kuten ennen.

Onni ymmärsi, että nyt oli ainoa mahdollinen hetki puhua ja puolustautua. Mutta hän ei saanut mitään sanotuksi. Nurkasta tuijottavat silmät polttivat poroksi jokaisen sanaparan, jota hän tavoitteli; oli kuin olisivat ne edeltäpäin tunteneet ne kaikki ja sanoneet: Tuon voit pitää itsessäsi, ei se minua auta. Minä kiroan sinut.

Pitkä tuokio kului. Hän huomasi, ettei hän voinut tehdä mitään, ainoastaan antaa kaiken tapahtua. Hän nousi vaivaloisesti, meni ulos ja herätti vahdin. Sitten hän taas tuli sisään, sulki oven jälestään ja istuutui entiselle paikalleen.

Tunti tunnin perästä kului.

Onni Kalpa istui liikahtamatta tuolillaan ovensuussa, kivääri poikkipäin polvillaan ja kyynärpäät nojassa pyssyn raskasta perää vastaan. Hän tunsu, kuinka silmät herkeämättä tuijottivat häneen ja kiusasivat hikeä hänen ruumiistaan, mutta kasvonsa hän piti seinään päin käännettyinä.

Vihdoin tähdet alkoivat kalveta, pimeys harmaantui vähitellen sarastukseksi. Pihalta alkoi kuulua ääniä ja askeleita, lyhyitä käskyjä huudettiin ja juostiin portaissa, ja yksi tykki lisää ajoi kolisten naapuritalosta.

Kului vielä hetkinen, sitten vänrikki avasi oven. Kohta sen jälkeen tuli kapteeni itse nopein askelin. Hän näytti synkältä ja kiusaantuneelta kuten tavallista.

Osa vangeista nukkui vielä. Toiset nousivat istualleen ja katsoivat tylsästi ja synkästi jääkäripukuihin.

— Ylös kaikki! komensi kapteeni ja polki jalkaa.

Vangit nousivat hitaasti. Jotkut heistä haukottelivat, venyttelivät ja raapivat päätään.

Kapteeni toimitti lyhyen kuulustelun, jonka tulokset supistuivat muutamiin arvottomiin tietoihin ja vastaajien keskinäisiin syytöksiin. Sitten hän julisti kuolemantuomion.

Joukosta nousi tyytymätön murina. Suuremman mielenliikutuksen merkkejä tuskin huomasi; useimmat seisoivat kuten ennenkin päät riipuksissa ja tuijottivat tylsästi pörröisen tukan takaa. Ainoastaan yksi mies jossain keskellä joukkoa rupesi itkien valittamaan.

— Yksi haavoittuneista pääsee vapaaksi, jatkoi kapteeni ja etsi katseellaan jotakuta joukosta.

Onni Kalpa oli vähällä kiljaista, sillä kapteeni osoitti eno Iisakkia.

— Tuo vanha lurjus sopii, sanoi hän. Näen, että käsivartenne on aika lailla haavoittunut. Saatte palata punaisten puolelle, minä annan paperit. Sanokaa niille terveisiä, että joka ainoa kerta, kun joku

neuvottelijamme ammutaan, otetaan heti koko sakki hengiltä. On vastattava toisistaan.

Iisakki-eno rykäsi.

— En minä taida lähteä mihinkään, sanoi hän.

— Kuten tahdotte, vastasi kapteeni.

Onni pujahti pihalle. Hän istuutui kaivon kannelle ja itki. —

Pian kuului raskas ja hidas töminä. Se painui navetalle päin ja hävisi lumeen. Seis! kuului komento läävän takaa.

Hän katsoi ylös. Hevosia valjastettiin paraillaan tykkien eteen, piha oli täynnä väkeä, sälyt selässä. Mutta läävän takana korkean kivijalan edessä vangit seisoivat ryhmässä ja odottivat. Jotkut sotilaat alkoivat asetella heitä riviin. Rivin keskeltä häämötti Iisakki-eno.

— Vapaaehtoisia, viistoista miestä! huusi kapteeni pihaan.

Joku ääni kaivon läheltä sanoi:

— Hei, Kalpa, etkö mene ampumaan?

Mutta Onni Kalpa ei kuullut. Hän oli alkanut juosta metsää kohti, hän pujahti lumisten puiden väliin ja hävisi. Hän juoksi kuin henkensä edestä, mutta ei tiennyt minne; hän tahtoi vain pois sieltä, jottei näkisi eikä kuulisi. Hän törmäsi runkoihin ja kompastui juuriin, risuiset oksat repivät hänen kasvojaan. Hän ei pysähtynyt, hänen täytyi ehtiä pakoon — kauas, kauas hiljaiseen valkeuteen. Mutta kun yhteislaukaus kajahti talosta päin, hän suistui suulleen lumeen.

Eräät sotilaat olivat nähneet sen. Yksi heistä seurasi jälkiä ja löysi hänet. Hän makasi pää syvällä lumessa ja huusi.

Sotilas otti hänet hoivaansa ja sai hänet vaivoin viedyksi takaisin lähtevien joukkojen luokse. Kukaan ei kysynyt häneltä mitään. Oli nähty paljon näinä aikoina, ja useampi kuin yksi oli äkkiä tullut omituiseksi.

VIII.

Myöskin kapteeni Karr oli huomannut niin sanotussa saapaspojassaan tapahtuneen muutoksen. Luutnantti, jolta hän pojan otti, vakuutti hänet siivoksi ja harvinaisen urhoolliseksi, mikä ensimmäisinä päivinä olikin osoittautunut todeksi. Mutta nyt viime aikoina oli kaikki ollut aivan päinvastoin, Hän ei ainoastaan ollut epämiellyttävä katsoa — omituisen kuihtuneeksi ja likaiseksi hän oli tullut, eikä hän koskaan peseytynyt käskemättä — mutta sitäpaitsi hän osoitti selviä pelkuruuden merkkejä. Hän oli ilmeisesti joutunut sotakauhun valtaan, niinkuin sitä nimitetään. Oli vain ihmeellistä, että se tauti tuli häneen vasta nyt, kun toiset heikkohermoiset sen onnellisesti jo olivat voittaneet. Ja ihmeellinen hän oli muutenkin. Kun hänellä vain oli hetkenkään vapaata aikaa, hän pujahti metsään yksinäisille harharetkilleen, ei sanaakaan saanut hänen suustaan, ja usein välähti hänen silmissään jotain, joka arveluttavasti muistutti vihaa.

Ja kumminkin täytyi kapteeni Karrin myöntää, että hän tunsu vaistomaista myötätuntoa tätä pohjattoman surullista lasta kohtaan, joka niin monessa suhteessa oli hänen itsensä kaltainen. Tuossa pojassa oli jotain puoleensavetävää.

Kaiken rehkimisen lomassa hän oli ehtinyt ajatella tätäkin asiaa ja tullut siihen johtopäätökseen, että poika liiallisesta rasituksesta oli saanut hermohäiriön. Eikä se mikään ihme ollut tässä helvetillisessä reuhtomisessa näillä huonoilla teillä, jos sellaisiakaan edes oli. Isompiakin miehiä oli murtunut; kapteenin oli tunnustettava, että hän itsekin vain töin tuskin kesti.

Jumalan kiitos näytti nyt vihdoinkin tulevan parin päivän pysähdys! Hän oli sanomattoman väsynyt; huomina lepo tuli yhdennellätoista hetkellä sekä saapaspojille että muille.

Mutta huomista tuli juuri se päivä, jolloin kapteeni Karr sai tiedon, että hänen ainoa ja rakastettu veljensä oli joutunut vangiksi eräällä tiedusteluretkellä. Hän tiesi, mitä se merkitsi: kaikissa tapauksissa kuolemaa, mutta ehkä ruumiillista kidutustakin. Ja tämä onnettomuudensanoma tuli melkein

samanaikaisesti tiedon kanssa eräästä toisesta mieskohtaisesta vastoinkäymisestä, jota kukaan ei tuntenut täällä rintamalla, ja jota kapteeni ei milloinkaan ilmaissut, vaikka sillä olikin melkoinen osuus siinä katkeruudessa, joka painoi hänen olemustaan. Nyt puhkesi sekin salainen kurjuus toivottomuutensa täyteen kukoistukseen. Toinen onnettomuus pahensi toistaan, ja molemmat valaisivat toisiaan ammottavan tyhjyyden jääkylmällä valolla.

On näennäisesti arkoja luonteita, jotka kuitenkin voivat kestää paljon. Ne horjahtavat tosin heti, kun onnettomuus tulee, mutta heidän sydämensä on niin pehmeä, että se antaa perään loppumattomiin, kunnes armelias aika ehtii apuun. Yhtä varmasti on myös kovia luonteita, jotka taipumattomina voivat kantaa raskaita koettelemuksia — määrättyyn rajaan asti. Mutta jos onnettomuus kasvaa yli tämän rajan, silloin käy tällaisten luonteiden kuin teräksen, jota on liiaksi karaistu.

Kapteeni Karr kuului tähän jälkimmäiseen lajiin, ja niinpä hän murtuikin. Kun häneen vain katsoikin, huomasi jo välttämättömäksi, että hän heti luovuttaisi päällikkyyden lähimmälle miehelleen.

* * * * *

Edellisenä päivänä oli kuljettu poltetun herraskartanon ohi. Savuavista raunioista joku löysi kuopan, joka osoittautui syvän kellarikäytävän suuksi ja joka sentähden puhdistettiin. Muun muassa kaivettiin esiin suuri määrä pulloja, ja pian saatiin täysi työ tukahduttaa juopottelun oireet miehistön keskuudessa.

Mutta eräässä hyljättyssä metsätorpassa istui kapteeni Karr ja joi. Vartijakseen hän oli saanut erään ystävänsä jääkärivuosiltaan Saksassa. Hän istui siellä jo toista vuorokautta.

Jo varhain aamupäivällä oli hänen hyvin humaltuneessa tilassa nähty kuljeksivan ympäri itseksensä naureskellen. Mutta nyt iltamyöhäksi oli ystävän kuitenkin onnistunut saada hänet pysymään paikoillaan ja melkoisesti selvenemäänkin. Ystävä oli kokenut mies ja tiesi tepsivän keinon palon sammuttamiseksi kuumiksi juoduissa hermoissa: niihin oli kaadettava samppanjaa, paljon mutta hitaasti. Hän siis erotti pois kaikki muut lajit pöydälle ja tuvannurkkaan ladotuista pullopattereista ja ryhtyi sovelluttamaan koetettua järjestelmänsä muutamien kauniin sanoin siitä, kuinka sodan oikullisissa vaiheissa ennen kaikkea oli katsottava, että ehti juoda parhaat kulloinkin tarjoutuvat tavarat. Kapteeni vastusteli ensin, mutta mukautui kumminkin, ja koe hänen jättiläisruumiinsa suhteen onnistui täydellisesti. Hän joi ja joi, mutta ystävä ja vähitellen hän itsekin huomasi hämmästykseseen, että hän tunti tunnilta tuli yhä selvemmäksi.

Onni Kalpakaan ei saattanut olla huomaamatta tätä noituutta, maatessaan olkisylyksellä pienessä pimeässä peräkamarissa, jonka ovi tupaan oli auki. Hän ei vain ymmärtänyt, mistä se johtui. Pari tuntia sitten hän oli tullut torppaan katsoakseen, tarvitsiko hänen herransa palvelusta yöksi. Silloin kapteeni oli parkuen ja naama turvoksissa tulla hoiperrellut porstuaan, kietonut kätensä hänen kaulaansa, suudellut häntä ja haissut kuin olisi tuli käynyt keuhkoista. — Ainoa ystäväni! huusi hän, — minun ainoa ystäväni, miksi vihaat minua? — olen kyllä huomannut, että vihaat minua... Ja hän suuteli häntä taas. — Eikö ole parasta antaa pojan jo mennä, oli toinen upseeri sanonut. Mutta silloin kapteeni suuttui. — Poika jää tänne! huusi hän. — Hän on minun ainoa ystäväni, mutta hän vihaa minua, ja tänä yönä me juomme yhdessä!... Sitten hän oli vienyt Onnin tupaan ja omakätisesti kaatanut hänen kurkkuunsa lasillisen jotain hirveän väkevää ja höystettyä, mikä saattoi hänet horjahtamaan huomioasennossaan. — Istu ja juo ja sano setä, oli hän käskenyt. Mutta kun Onni jatkuvasti seiso i asennossaan ja se toinen upseeri taas tuli väliin, sanoi kapteeni viimein: — Vai niin, no, niin no, mene sitten vain nukkumaan, lapseni, — mutta tästä torpasta hän ei saa poistua — sillä minä tunnen, että — on parempi olla — jos poika pysyy täällä... Ja kapteeni otti häntä taas kaulasta ja luovi hänen kanssaan viereiseen kamariin, jonne hän oli käskenyt tuomaan olkia yösijaksi. — Nuku, nuku, lapsesein, hyräili hän. — Sinun on suojeltava minua tänä yönä — oven pitää olla auki...

Tämä oli tapahtunut vain pari tuntia sitten. Silloin oli kapteeni niin juovuksissa, että kun Onni paneutui oljille, hänen huumaantuneessa päässään välähti ajatus poliiseista, joita ennen aikaan oli olemassa. Mutta nyt tuntui kuin olisivat viinanhöyryt jo haihtuneet koko talosta. Onnin oma pää oli selvennyt, ja tuvan pöydän ääressä istui kapteeni yhä suurempana ja hiljaisempana. Pikemminkin oli nyt hänen toverinsa äänekkäämpi heistä.

Pöydällä herrojen välissä paloi pullon suuhun pistetty kynttilä. Kun kapteeni ojensi suutaan liekkiä kohti sytyttääkseen savukkeensa, saattoi Onni nähdä, että hänen kasvonsakin olivat muuttuneet. Pahin turvotus oli painunut pois, mutta hän ei milloinkaan ollut näyttänyt niin sekä surullisen että ilkeän näköiseltä kuin nyt. Näytti kuin hän koko ajan olisi pureskellut jotakin, jota hän turhaan koetti niellä.

Hän löi lasin kiivaasti pöytään.

— Terve! sanoi hän. Itse sinä et juo mitään, senkin kettu. Luuletko, etten ole huomannut sinun kaatavan kaikki pöydän alle — katso nyt, tuolla se juoksee — petoksesi. Jos tätä menoa jatkuu, pääsemme kohta uimaan. Ja minut sinä olet noitunut selväksi jollakin helvetin tempulla. Luuletko minulla nyt olevan paremman olon selvänä kuin humalassa, mitäs?

— Emmekö jo pian käy makuulle? ehdotti ystävä. Jos näin jatkamme...

— Valkoinen Suomi tahtoo juoda, keskeytti kapteeni. Ja se juo, kuten tunnettua.

Sitten hän istui hetkisen äänettömänä ja tarkasteli ystävänsä kasvoja pöydän yli. Hänen silmiinsä tuli tutkiva ja tungettelevainen ilme, joka saattoi toverin taajentamaan juontitahtiaan tästä vastenmielisyydestä päästäksensä. Kapteeni sanoi äkkiä:

— Eikös sinulla ollutkin morsian, ennenkuin me lähdettiin Saksaan?

— Oli kyllä.

— Ja hän rauhoittui pian? Muutamassa kuukaudessa, vai mitä? Minä tarkoitan, että kuinka pian lähtösi jälkeen sinä sait häneltä viimeisen tuoksuvan kirjeen?

— Viimeksi sain häneltä kirjeen vain muutamia päiviä sitten Ruotsin kautta. Hän odottaa minua toisella puolella.

— Sehän on pirua. Silloin hän kuuluu poikkeuksiin.

— Ei suinkaan. Sääntöön hän kuuluu, ehdottomasti sääntöön.

— Mutta minun kuulemani mukaan oli sääntönä se, että ne kanaset surivat ja kirjoittelivat illoin salamerkkikirjeitään parin kuukauden ajan. Ja joka aamu seiso i jääkärin morsian peilin edessä ja ajatteli: tämän näköinen on isänmaan vapauttajan valittu; pian hän palaa ja silloin minä saan tanssia masurkkaa oikein kannusniekka miehen kanssa, se vasta komeaa on! Mutta sitten kaikki tämä rupesi tuntumaan hiukan yksitoikkoiselta vähitellen, ja he alkoivat huomata, että elämä olikin rikkaampaa kuin he olivat luulleet, ja täynnä sotilaita, sillä sotilaiden makuun he olivat päässeet. Ja lopulta he joivat samppanjaa pikkuhuoneissa venäläisten meriupseerien kanssa. Sillä aikaa kuin me ravasimme kuin koirat jonkun hirttämättömän väepelin komennossa...

— Mistä sinä tuollaisia ryövärijuttuja olet kuullut? Luultavasti teet säännön parista yksityistapauksesta, tai sitten sinä houraillet. Useimmat ovat kyllä odottaneet kolme vuotta täyteen, ja se on naiselta tanakasti tehty.

Kapteeni näytti yhä surullisemmalta, mutta hänen äänessään oli omituisen hengeä sävy, kun hän ojensi kätensä pöydän yli ja sanoi:

— Myönnä nyt, että sinun morsiamesi oli poikkeus!

— Olkoon menneeksi, jos välttämättä tahdot, vastasi ystävä. Ja hän puristi kapteenin kättä aavistuksen vilahdus silmissään.

Oli taas äänetöntä kotvanen, vain lasit napsahivat pöytään yksitoikkoisesti kuten ennenkin. Ja kapteeni alkoi hyräillä erästä laulunpätkää:

Yks silmä sininen ja toinen harmaa, on kolmas musta, se mun on varmaan!

Hän sanoi:

— Saattaa olla, että katson liian synkästi asiaan. Mutta myönnä kuitenkin, hyvä veli, ettemme aivan näin uneksineet käyvän.

— Minkä? Puhu selvemmin, sillä nyt *minä* alan sameta.

Kapteeni ei näyttänyt kuulevan mitään. Hän tuijotti savupilviin katossa ja jatkoi yhtä hennolla äänellä:

— Emme, emme aivan näin... Muistatko, mikä meitä kannusti kestäämään orjuutemme siellä Saksassa, vaikka ihmisarvomme aleni kuukausi kuukaudelta? Ja kun me sitten vihdoinkin saimme maistaa sitä viimeistä korviketta, joka sentään todella *maistui* joltakin, — tarkoitan, että kun viimeinkin pääsimme itäiselle rintamalle ja siellä kohtasimme vihollisemme, vaikkakin väärällä maaperällä ... muistatko, mikä meitä kannusti? Unelmamme meitä kannusti, suuri unelma parkamme! Meillä oli kansa takanamme, ja me olimme sen kansan keskitetty ajatus, sen aseisiin ruumiillistettu tahto — — ainakin luulimme olevamme. Mutta sitten tuli Venäjän vallankumous, ja meitä oksennutti lukea ensimmäiset kotoiset sanomalehtitiedot siitä. Helsinki kumartaa Pietaria, kiittää vapauttajia, suutelee heidän käsiään ja pitää

heille päivällisiä — hyi saatana. Huomaamme yht'äkkiä, ettei meillä olekaan mitään kansaa takanamme. Emme enää olleet mikään ajatus, nolo päähänpisto ainoastaan. Ja hankalia me sitä paitsi olimme, kuten kaikki vanhat synnit — äiti Suomi ei oikein tiennyt, millä perkeleen tavalla keinotella meidät takaisin hameisiinsa... No niin no, tuli sitten vähitellen parempia aikoja niin sanotulle isänmaalle ja parempia meille. Saimme puolet kansasta taaksemme, ja hyvä oli sekin. Mutta se puolikas oli hädässä, ja silloin kyllä kelpaa pelastajaksi. Rannalla huudettiin eläköötä ja itkettiin meidän tullessamme, mutta kyllä minä tunnen sen asian. Voi itkeä mitä pyhimpiä isänmaallisia ilonkyyneleitä, niin että rinta kohoilee, ja kuitenkin saattaa sen itkun varsinaisena aiheena olla esim. ilo siitä, että pankkitalletusten asema lupaa parantua. Jos vain pitää korvansa auki, oppii hyvin pian tietämään, minkä arvoisia kaiken maailman eläköönhuudot itse asiassa ovat. Tässä maailmassa huudetaan niin helvetin paljon...

No, me siis vihdoinkin seisoiimme ase kädessä omalla rannikollamme kolmen vuoden odotuksen jälkeen. Niin paljon unelmastamme oli toteutunut. Mutta entäs loput... Uneksimmeko me todellakin tätä kurjaa teurastusta? Omia kansalaisiamme ammuskelemme täällä kuin koiria. Ja kun minun veli raukkani sattuu joutumaan vangiksi, kidutetaan hänet kuoliaaksi — omien kansalaistensa käsissä. Luuletko hänen uneksineen sellaista uhrikuolemaa pitkinä Saksan-vuosinaan?

— Sinä olet sairas, totesi ystävä päättäväisesti, äläkä itsekään kiinnitä mitään huomiota sairaan ihmisen puheisiin. Mutta sinä paranet kyllä, niin että pian taas voit ryhtyä tappelamaan.

— Älä ole niin varma.

— Mitä hittoa! huusi ystävä. Jos punikkiroistot kiduttavat kuoliaaksi veljesi, aiotko sinä silloin panna kätesi ristiin ja määkiä kuin pappi: tapahtukoon minkä tapahtuman pitää, amen! — Viha, viha!

Kapteeni vastasi omituisen hiljaa ja levollisesti:

— Siinäpä se juuri on, hyvä veli, etten enää vihaa ketään. Ihminen kantaa vihaansa ja muita ajatuksiaan ... kantaa, kunnes kaatuu. Tiedän olleeni vahva ja kova ihminen. Silmää räpäyttämättä olen tunkeutunut yhä syvemmälle olemassaolooni. Mutta jokaisen elämän sisimmässä on jossain jokin salainen kohta, jossa kaikki hajoaa. On vaarallista tallata siihen kohtaan. Silloin kaikki rupeaa tuntumaan niin sanomattoman yhdentekevältä, eikä vihasta enää voi olla puhuttakaan. Silloin on oppinut tuntemaan tämän elämän koko tympeyden. Ja kielessä on jälellä vain yksi ainoa sana kaikelle mitä tapahtuu: erehdys! Ihminen on yht'äkkiä saanut voimakkaamman katseen kaikkiin asioihin ja tullut viisaaksi. Mutta se viisaus ei kelpaa mihinkään, koska elämä kerta kaikkiaan on sellaista kuin se on. Se on niin sanoin kuvaamattoman väsynyttä, että se kuuluu yhteen kuoleman kanssa ... ja että mieluummin pakenee sitä, jos vielä sattuu elämään... Sellainen kohta on jok'ikisessä elämässä. Useimmat pääsevät kai lepoon heti, kun sinne asti joutuvat, mutta jotkut sattuvat astumaan siihen liian varhain ja ovat pakotetut vielä jonkun matkaa jatkamaan tätä maallista vaellustaan. Heitä juuri sanotaan "valmiiksi"...

— Hyi helvetti, keskeytti hän äkkiä ja kaatoi samppanjalasinsa lattiaan, — tämä limonaati tekee minut tunteelliseksi. Palaan konjakkiin, sillä minun on päästävä humalaan taas. — —

Kiihtyvästi kummastellen oli Onni Kalpa kuunnellut, mitä kapteeni puhui, hän, joka tavallisesti oli sanonut vain muutaman sanan päivässä. Tosin Onni ymmärsi vain osan hänen sotkuisesta puheestaan, mutta siinä oli sentään paljon käsitettävää kieltä hänenkin korvilleen. Ja itse ääni — se oli niin auttamattoman surullinen, sanat kaikuivat ainoilta aidoilta, mitä hän pitkiin aikoihin oli kuullut. Puheen sävy oli täydellisesti sopusoinnussa hänen oman mielentilansa kanssa, mutta se ei tehnyt hänelle hyvää — päinvastoin.

Eilen aamulla hän oli kuullut puhuttavan, että kapteeni oli saanut tiedon jostakin onnettomuudesta ja luettuaan erään kirjeen tullut niin omituiseksi, ettei häneen enää ollut luottamista päällikkönä. Silloin hän oli tullut iloiseksi tai ainakin tuntenut mielensä jollain lailla juhlalliseksi. Hän luuli taas näkevänsä vilahduksen tarkoituksenmukaisuudesta ja oikeudesta, mikä häntä hiukan vahvisti.

Neljätöistavuotias poikanen tarvitsee niinkuin muutkin kiinteän pisteen olemassaoloonsa, jos mieli voida elää. Onni Kalvassa oli kaikki vanha ja vakaantunut luhistunut kokoon kuin maanvieremässä sinä päivänä, jolloin Iisakki-enon kävi niin hirveästi. Ei enää millään hänen entisellä vakaumuksellaan ollut kiinteää pohjaa jalkojensa alla — ei missään. Mutta jos jotain sellaista tapahtuu, ja ihmisen kuitenkin on elettävä, niin hän enemmän tai myöhemmin luo itselleen tarvittavan kiinteän pisteen. Usein hän luo sen tyhjästä, kuten isä Jumala loi maailman. Itsensäilytysvaisto työskentelee hiljaa ja määrätietoisesti hurjimmassakin sekasorrossa, eikä niin suuri hävitys liene mahdollinen, ettei se aikaa myöten saisi palautetuksi siihen edes jotain järjestystä. — Onni Kalpa oli nopeasti löytänyt kiinteän pisteensä tai ainakin alun sellaiseksi. Siksi tuli hänelle kapteeni Karriin kohdistuva viha. Se ei kyllä ollut mikään riittävä elämän perusta, ja kaikki muodostuikin sen mukaan. Mutta kaikissa tapauksissa tämä viha oli viime päivinä ollut se selkäranka, joka piti häntä pystyssä.

Kun siis onnettomuus kohtasi kapteenia, näki Onni sen lieväksi rangaistukseksi, jolle hän toivoi jatkoa. Ja maatessaan nyt peräkamarin lattialla hän kuuli, kuinka tämä jatko kehittyi. Mutta kehitys ei kulkenutkaan hänen ajattelemaansa suuntaan. Hän ymmärsi kyllä, että kapteenilla oli vaikea olla, mutta se ei häntä ollenkaan ilahduttanut, vaan suretti päinvastoin. Hän ei tosin muistanut, mitä kärsimyksiä hän oikeastaan oli toivonut kapteenille, ainoastaan, että hän oli ajatellut aivan toisenlaisia. Nyt Onni tunsu kapteenin tulleen häntä itseään niin omituisen lähelle. Hän tunsu, että hän itse olisi puhunut jotakuinkin samaan tapaan, jos olisi ollut vanhempi ja osannut käyttää noin mutkikkaita sanoja. Hän aivan rupesi epäilemään, tokko se olikaan ollut niin iljettävän humalaista kuin ensin tuntui, että kapteeni oli kietonut kätensä hänen kaulaansa ja kutsunut häntä ainoaksi ystäväkseen...

Kiinteä piste väisti häntä taas. Hän ei taaskaan tiennyt eikä ymmärtänyt mitään. Paha tuli hyväksi ja hyvä pahaksi; kaikki pyöri sekaisin kuin noitien tanssi hänen päässään. Olivatko viinahöyryt palanneet ja sotkeneet hänen ajatuksensa?... Hän taivutti niskaansa taaksepäin ja sulki silmänsä. Tuntui kuin olisi häntä keinutettu ympäri suuressa mustassa tyhjyydessä, jonka keskessä oli pieni pakottava pää.

Hän kavahti istualleen... *Yksi* lohdutus oli kumminkin. Luutnantti oli tullut takaisin. Onni oli tänään nähnyt hänet kaukaa, vaikkei uskaltanutkaan mennä puhuttelemaan. Nythän kaikki oli niin toisin. Mutta Luutnantti oli kuitenkin jossain siellä pimeydessä, sen hän tiesi, ja hänen läheisyytensä ikäänkuin uhkui heikkoa lämpöä, joka tuntui tänne asti. Luutnantti, jonka hän tämän hirveän viikon aikana melkein jo oli unohtanut, hän oli kai ainoa hyvä ihminen, joka enää oli jälellä maailmassa! Ehkäpä hän voi auttaa. Luutnanttihan voi kaikkea. — —

Tuvassa syntyi entistä hurjempi meteli. Kapteenin ystävä oli nyt vuorostaan tullut hillittömäksi. Hän nousi seisomaan ja heristi molempia nyrkkejään pöydän yli, niin että kynttilän liekki säikähdyksissään kaatuili sinne tänne putelin suussa, ja kaikki esineet huoneessa tuntuivat horjuvan.

— Onko sinusta tullut punikki! huusi hän. Puhut semmoisia, että sinut pitäisi ampua tuohon paikkaan!

Niin juuri ... ampuu...

— Pysy penkilläsi ja juo ja rauhoitu, sanoi kapteeni.

Mutta hänen ystävänsä melusi edelleen:

— Vapauden kevät!... Kosto!... Venäläisviha! kiljui hän. Sitten hän taas lysähti istumaan, niin että tuoli ratisi.

— Niin, niin puhui kapteeni, — kaikkea tuota. Kun kuulen sinun tässä rähisevän venäläisvihastasi, niin muistanpa, mitä näin ukko Loofeldtin tekevän Vaasassa. Hän antoi kättä kokonaiselle liudalle ryssäläisiä vankeja. Kiitos, kiitos, sanoi hän, huonosti te tappelette, mutta pelastatte kumminkin meille kunnian. Kiitoksia teille, hyvät ystävät, että tulitte mukaan. Vähät ryssät siellä ja täällä eivät vastuksena paljon paina, mutta meille on ylen tärkeätä saada täydellä todella sanoa näin: hei pojat, nyt Suomi sotii Venäjää vastaan!... Ja ukko Loofeldt oli oikeassa. Venäläiset ovat meidän vahvin puolemmes ainakin talonpoikain pankkitalletusten jälkeen. Mutta jos pysyt hiljaa hetkisen, niin kerron sinulle, milloin ensimmäisen kerran eläissäni en vihannut venäläistä.

Oli syksy, kai sodan ensimmäinen. Muistathan, että saksalaiset torpedoivat Helsingin edustalla erään venäläisen risteilijän, Pallada sen nimi taisi olla, joka upposi miehineen päivineen. Huhu siitä levisi pian ympäri kaupunkia, ja me iloitsimme sydämestämme kaikki tyynni. Neljäsataa ryssää mereen — eläköön! Minun nyttemmin ... minun veljeni ja minä päätimme juhlia tapahtumaa juopottelemalla. Kutsuimme muutamia ystäviämme punssille. Syksy oli keltaisimmillaan, ja me olimme jo kauan sitten muuttaneet kaupunkiin huvilastamme saaristossa. Mutta silloin juuri tuli pari peilikirkasta intiaanikesän päivää, ja me päätimme viettää juhlan siellä meren partaalla. Olisimmehan siellä lähempänä itse juhlan aiheen tapahtumapaikkaa, joten myös arvelimme siellä parhaiten pääsevämme oikeaan vireeseen. Me otimme siis huvilan avaimet, lastasimme tavarat ja ystävät veneeseen ja porhalsimme merelle.

Asetuimme verannalle ja kävimme iloisesti käsiksi punsseihimme. Oli korea ilta läpikuultavine syksyilmoineen meren yllä, keltaisine koivuineen rannoilla j.n.e. Kiroton kylmä oli myöskin, mutta sen huomasimme vasta jällestäpäin. Me tyhjensimme lukemattomia laseja Palladalle ja saksalaisille ja pidimme monta isänmaallista puhetta. Emme vielä olleet sytyttäneet värillisiä lyhtyjä emmekä ehtineet sikamaisuksiin asti, kun huomasimme erään moottoriveneen, joka tulla potpotti pitkin rantavettä ja laski laituriiin. Venäjän merilippu liehui perässä, ja me valmistauduimme esiintymään sankareina.

Mutta asia ei ollutkaan vaarallinen. Yksinäinen laivasotilas hyppää maihin ja nostaa veneestä varovaisesti harmaan mytyn, joka sittemmin osoittautui virkaheitoksi venäläiseksi amiraaliksi. Se oli siihen aikaan, hän kohteli tosiaankin ukkoa hyvin ystävällisesti. He seisoivat hetkisen neuvottomina laiturilla amiraalin viittoillessa vapisevin käsin merelle, milloin sinne, milloin tänne. Sitten hän sotamiehen käsipuolella lähtee lynkyttämään ylös pitkin hiekkakäytävää, hitaasti, hyvin hitaasti. Hän

pysähtyy verannan juureen ja tekee kunniaa. Kahdeksankymmenen vuotias hän varmasti oli, enkä koskaan ole nähnyt mitään niin harmaata ja avutonta, mutta samalla kunnioitusta herättävää. — Ovatko herrat nähneet minun poikaani? kysyi hän hiljaa ranskaksi ja saksaksi, — herrojen on suotava minulle anteeksi, minä tarkoitan hänen ruumistaan... Ja hän osoitti rantaa. Sotilas tulee meidän luoksemme, naputtaa huolissaan otsaansa ja viittaa peukalollaan taaksensa ukkoon. — Admiraalin pää ei juva, kuiskaa hän mongerrellen, — kohta viikko ympäri merta, ei mitään syö, vain etsii poikaansa... Sitten hän taas yhtä varovaisesti ottaa ukkoa käsipuolesta, taluttaa hänet veneeseen ja lähtee ajamaan.

Silloin minä ensimmäisen kerran en vihannut venäläistä, en ukkoa enkä sotamiestä. Olisin muutta mutkitta antanut ukolle hänen poikansa, jos olisin voinut. Ja näin nyttemmin ... minä näin veljestäni sekä niistä muista, että he kaikki olisivat tehneet samoin. Myönnän, että juopottelumme oli saanut kolahduksen. Emme senjälkeen enää päässeet oikeaan isänmaalliseen mielialaan. Olet ehkä huomannut, että ihminen joskus isänmaan ystävänäkin vaipuu ajatuksiin...

Kapteenin ystävä oli todellakin vaipunut ajatuksiin. Hän roikkui sammuneena tuolillaan. — Mistäs sinä saarnasitkaan? kysyi hän ja siristi silmiään.

— Kerroin vain jutun punssista ja venäläisvihasta, vastasi kapteeni ja katsoi hajamielisenä ilmaan. — Oli äänetöntä hetkinen. Kapteeni vain alinomaa täytti lasiansa.

Nyt kuului askeleita portailta. Onni Kalpa kuuli, että ovi avattiin, joku astui sisään ja kantapäät iskivät vastakkain. — Hyvää iltaa, sanoi joku ääni.

Hän säpsähti ja kavahti istumaan. Hän ei saattanut nähdä miestä, mutta äänen hän kyllä tunsi: Luutnantti!

— Teerve, ulvahti humalainen ystävä. Ja kapteeni sanoi:

— Istu pöytään, juo ja sinuttele.

— Jos siis veli sallii, vastasi Luutnantti, niin kieltäydyin sekä istumasta että juomasta. Minun täytyy heti taas lähteä vahteja tarkastamaan. Olemme tänä yönä vainunneet punikkien hiihtäjiä.

— Nyt voisit loikata heidän puolelleen, Karr! Kuules, (juopunut ystävä kääntyi Luutnanttiin) — tuosta miehestä on tullut bolsheviki.

Nyt kapteenin konjakki vihdoinkin mahtoi vaikuttaa. Hän löi nyrkkinsä pöytään kuin kiven.

— Se on vale, että minä olen bolsheviki! Minä en ole mikään. Kaikki sellaiset kysymykset ovat minulle vastenmielisiä, ehdottomasti vastenmielisiä. Taivaat ja maat käännetään nurin, huudetaan sinne ja huudetaan tänne ja tapetaan toisiansa — vain tyhjän vuoksi. Toisarvoisia kysymyksiä kaikki tyynni! Minä sanon, että ne ovat toisen luokan kysymyksiä. Yhteiskunnalliset uudistukset ja kumoukset, politiikka ja taktiikka — luuletteko niiden meitä auttavan? Mahdetaan tarvita sellaistaikin, niinkuin vaihdetaan alushousuja. Ei vain ole pidettävä siitä niin paljon melua. Mutta antakaa meille uusi uskonto, pelastakaa meidän kurja ja rikkonainen niin sanottu sydämemme. Sillä se onneton sairas raukka meissä, se saa kuitenkin aina maksaa kaikki...

Hän jatkoi rauhallisemmin:

— Sehän se juuri on niin surullista, että me kaikki olemme vain repaleisia kortteja vanhassa pakassa, joka on niin kavalasti sekoitettu, ettei siitä koskaan saa selvää. Esimerkiksi tämä saatanallinen sota. Sekä valkoiset että punaiset nimittävät sitä vapaustaisteluksi. Ja se on tylsämielinen, joka ei huomaa, että sen sanan takana molemmilla puolilla on sama tyhmä ja kaunis totuus. En puhu punikkien johtajalurjuksista, vaan niistä onnettomista lampaista, jotka uhraavat elämänsä. Eihän se ole tärkeää, minkä puolesta taistelemme, vaan se mihin itse uskoo. Ja sentähden minä sanon: veljiä me olemme samassa kirouksessa, sekä punikit että me. Kaikki me taistelemme turhan vuoksi tässä maailmassa ja kaikki kutsumme sitä vapaustaisteluksi. Mutta tahdotteko nyt kuulla, mitä vapaustaistelu merkitsee minulle mieskohtaisesti? Se merkitsee ensiksikin, että olen menettänyt kaiken sen vähän, mitä minulla oli tässä elämässä. Miksi? Tahdotteko kuulla, miltä minusta tuntuu? Otaksukaamme siis, että me voitamme sodan. Jonakuna päivänä me marssimme väsyneinä ja repaleisina Helsinkiin, s.o. ne meistä, jotka eivät jää tielle. Silloin pannaan tietysti toimeen suurenmoinen paraati. Ja joka parvekkeella seisoo lihavia pörssijuutalaisia, jotka äkkiä ovat ryömineet esiin kuin rotat reijistään. Ne syytävät kukkia meidän päällemme ja huutavat kurkkunsa käheiksi orjuuden palauttamisen kunniaksi. Suomi, Suomi, huutavat ne, — talonpoikaisarmeija ja vapauden kevät. Sitten ne katsovat kelloaan ja rientävät pörssiin. Mutta täällä metsissä ... niin no...

— Turhaa puhetta kaikki tyynni, lisäsi hän. Aivan hyödytön näkökanta. Ryyppätkää.

Nyt puhui Luutnantti:

— En voi ymmärtää, että olisi muuta katsantokantaa kuin yksi ainoa: että me vapautamme Suomen.

— Saatat olla oikeassa, sanoi kapteeni hitaasti, ja minä kadehdin sinua. Mutta kun on hajonnut palasiksi, ei enää ole helppo koota itseään tuohon selvytyteen. Olen väsynyt, ja koko teurastus inhottaa minua. Kaikki haisee minusta vereltä, koko maailma haisee — — —

Ikkunassa räsähti. Kynttilä taittui ja putosi sähisten lattialle; pamaus tuli luodin jälestä. Punikeillakin oli oma Lehtisensä.

Onni kuuli, kuinka ovi lyötiin auki ja upseerit syöksyivät ulos. Hän tarttui kivääriinsä — mutta ei, mitä se häneen enää kuului! Hän pisti peukalot korviinsa ja piilottaui olkiin. Kuitenkin hän kuuli, kuinka uusi luoti tunkeutui sihisten sisään seinän läpi; se ajoi hänet ylös, hän konttasi nelinryömin porstuaan ja aukaisi oven raolleen.

Ulkona puiden välissä pamahti jonkun kerran, sitten tuli hiljaista. Kaikki oli ohi. Joku ääni huusi läheltä: Sanitäärit hoi, tännepäin! Ja hetken kuluttua tuli lääkäri.

Sillä portaiden edessä kapteeni Karr makasi lumessa suorana selällään. Hän oli saanut luodin sydämeensä, eikä siinä ollut mitään tekemistä. Pistooli oli pudonnut hänen ojennetusta oikeasta kädestään; se tutkittiin, mutta huomattiin, että makasiini oli melkein tyhjä. Pimeyden ja runsaan verenvuodon vuoksi ei myöskään voitu päättää, olivatko takin reiän reunat ehkä kärventyneet. Kahdella miehellä oli täysi työ nostaessaan jättiläisruumiin paareille, jotka notkahtivat sen raskaasta painosta. Sitten he kantoivat pois kuolleen.

IX.

Kantajien askeleet ja parien narina olivat jo kauan sitten hävinneet lumeen; ei enää kuulunut yhtään laukausta, oli aivan hiljaista. Pöydälle kaatunut viini vain tippui pisaroina lattialle, hitaasti mutta säännöllisin väliajoin: ti ta, ti ta.

Pisaroissa oli kaksi eri ääntä, toinen hienompi, toinen karkeampi.

Onni Kalpa seisoi ja kuunteli, kuinka pisarat tippuivat pimeässä. Hän ajatteli:

— Joka pisaralta kuolee joku yössä. En voi nähdä mitään, sillä on niin pimeä, mutta minä tiedän kyllä miten se tapahtuu. Pisara valuu reunaan ja riippuu siinä hetkisen. Se ei vielä ole valmis, mutta se tulee yhä kypsemmäksi ja raskaammaksi, kunnes se menettää otteen ja putoaa. Kun se on valmis, se putoaa... Täytyyköhän kaikkien ihmistenkin, jotka putoavat, olla jollain tavalla valmiita? Kapteeni oli kyllä. Mutta kaikki muut — niin, kukapa tietäisi, kun ei kukaan ole heiltä kysynyt. Ja jos tarkalleen tuntee, että itse jo kuuluu valmiisiin, saako silloin heti pudota?

Hän meni ikkunaan ja jatkoi ajatustaan:

— Tässä seisoo nyt Onni Kalpa ja sanoo olevansa niin valmis, kuin miksi hän koskaan voi tulla. Samaa sanoi kapteenikin ja sai panoksensa. Saanko minäkin omani, jos vähän odotan?

Hän pullisti rintaansa ikkunaa ja mustaa yötä vastaan, ummisti silmänsä ja kuunteli. Mutta mitään ei tapahtunut. Pisarat tippuivat pöydältä hitaasti ja yksitoikkoisesti kuten ennenkin, ja ruudun pyöreästä luodinreijästä puhalsi ohuesti häntä kohti. Siinä kaikki.

Nyt kuului kulkua kovettuneessa lumessa. Muutamia miehiä marssi aivan tuvannurkan ohi; oli vahdinvaihto. Ei näkynyt mitään muuta kuin palavan savukkeen hehku, joka kulki juovana puiden väliin ja hävisi töminän mukana. Mutta tuntui kuin olisivat miehet herättäneet metsän. Heidän jälessään alkoi ulkona puhaltaa ja suhista, ja ruudun reikä rupesi viheltämään, nostaen ja laskien ääntään tuulenpuuskia myöten.

Onnia värisytti ja hän vetäytyi taas sisemmälle tupaan. Hän huomasi samalla, että pimein osa yötä jo mahtoi olla ohi, pöydällä olevien pullojen mustat kaulat alkoivat häämöttää. Tuolla tyhjällä tuolilla oli istunut kapteeni, joka nyt makasi kuolleen kellarissa. Noin hän oli puhuessaan nojannut kyynärvarrttansa pöytään, ja surullisen näköinen hän oli ollut. Onni oli jatkuvasti näkevinään hänet siinä istumassa, vaikkakin hänen iso ruumiinsa ikäänkuin oli muuttunut ilmaksi ja harmaaksi pimeydeksi. Ja

hän sanoi kapteenille: hyvä ihminen sinä kai kyllä olit, mutta Iisakki-enolta otit hengen.

Se juuri oli niin omituista: kapteeni oli tappanut Iisakki-enon, ja kumminkin hän oli hyvä ihminen. Minkätähden hän siis teki sen?

Onni Kalvan aivoissa kiersi puoliselviä ajatusjaksoja sodasta ja sen välttämättömyydestä, mutta ne päätyivät kaikki hänen omaantuntoonsa ja kuohuttivat sen sairaaksi. Sillä hän sanoi itselleen: jos kerran kapteeni oli hyvä ihminen, ja jos minä olisin puhunut hänen kanssaan, ennenkuin se tapahtui... Niin, *jos* minä olisin puhunut...

Joku ääni hänen sisässään ajoi häntä pari kertaa ympäri tupaa; se huusi: liian myöhään! Sitten hän hoiperteli peräkamariin ja heittäytyi oljille. Hän vajosi sellaiseen horrokseen, joka tulee silloin, kun ei yksikään ajatus enää jaksa ajatella.

Portailta tömähti askeleita, ovi avautui. Luutnantti palasi vartiopaikalta. Hän astui sisään, hapuroi liedelle ja pani kätensä tuhkaan, joka vielä henki vanhaa haurasta lämpöä, mikä ehkä kuitenkin oli vain mielikuvitusta. Katseensa hän piti ikkunaan päin käännettynä, jonka äärestä hyljätyin pöydän hävitys yhä enemmän alkoi näkyä aamun harmaassa sarastuksessa. Pisarat olivat jo lakanneet tippumasta. Mutta peräkammarissa liikahti joku, oljissa rapisi kuin olisi nukkuva kääntynyt.

— Kuka siellä? kysyi Luutnantti.

Kukaan ei vastannut. Hän meni kynnykselle ja huusi kamarin pimeään:

— Kuka siellä?

Oljissa rapisi kovemmin. Pieni hämärä olento nousi pystyyn ja astui ovea kohti.

— Minä täällä vain olen, sanoi ääni, joka tuskin kuului ihmisen ääneltä. Mutta Luutnantti tunsi sen.

— Sinäkö se olet! Miksi makaat täällä yksinäsi?

Onni ei vastannut. Hän tarttui molemmilla käsillään ovenpieleen ja seisoi hetkisen aivan hiljaa. Sitten hän luhistui nyyhkytyksiin, jotka tärisyttivät koko hänen ruumistaan. Joka nyyhkytyksestä hän vajosi yhä alemmaksi pitkin ovenpieltä, kunnes hän makasi kynnyksellä Luutnantin jalkain juuressa.

Silloin Luutnantti otti hänet syliinsä kuin lapsen, kantoi hänet tupaan ja istuutui hänen kanssaan uuninvieruspenkille. Poika itki niin rajusti hänen takinhihaansa vastaan, että hän tunsi käsivarren kostuvan sen sisässä. Hän istui hetkisen ääneti antaen pahimman mennä ohi. Sitten hän sanoi:

— Kyllä sinusta taas mies tulee, pikku Kalpa. Mutta kerro nyt minulle kaikki.

Ja Onni tunnusti kaiken. Töytäyksittäin ja sekavasti hän sai sen sanotuksi, mutta monista murto-osista tuli lopuksi kuitenkin käsitettävä kokonaisuus. Hän kertoi kodistaan ja isästään, jonka tatarisilmäinen ryssä oli tappanut, vihasta, jota hän yksikseen kantoi kotonansa, kunnes se ajoi hänet sotaan. Hän tunnusti kostonajatuksensa ja salaiset laskelmansa eikä vaiennut edes etsinnästään suurissa metsissä. — Sen vuoksi minä silloinkin juoksin erilleni komppaniasta, sanoi hän. Viimeiseksi hän tuli Iisakki-enon kuolemaan, ja silloin hänen taas oli vaikea puhua. — Sillä tietäkää, Luutnantti, etten minä sen jälkeen enää ymmärrä mitään, en enää käsitä, mikä on oikein ja mikä väärin, enkä tiedä sitäkään, oliko oikein, että läksin sotaan isän vuoksi, niin että kyllä kai Luutnantti ymmärtää, ettei minun laitani ole hyvä.

Jos Onni oli takertunut toivomaan ihmeitten tekijää, joka parantaisi parantumattoman, ei hän omalta kannaltaan aivan pettynyt. Luutnantti ei pettänyt häntä. Hän uhrasi sen yön lyhyen unen istuakseen itkevä poikaressu polvellaan. Oikeastaan hän auttoikin vertaistaan. Itse hän oli nuori ja köyhä kirjaltaja, ja kotiseutunsa kansansankariksi hän oli tullut vain voimakkaan sydämensä ansiosta.

— Pikku Kalpa, sanoi hän, ymmärrän kyllä, että sinulla on ollut vaikeampaa kuin useimmilla muilla. Tässä sodassa tapahtuu hirveitä asioita, enkä minä kehoita sinua unohtamaan Iisakki-enoa. Mutta kehoitan sinua tulemaan mieheksi jälleen, pikku Kalpa. Ja saat nähdä, että vielä tuletkin siksi, kunhan me molemmat vain autamme toisiamme.

— Ei minua enää haluta tapella, sai Onni sanotuksi.

— Ei sinun enää pidäkään tapella niinkuin ennen. Laskusi ja muut sellaiset voit rauhassa jättää sikseen. Sinun ei ole taisteltava omaksi hyväksesi, vaan isänmaan puolesta. Sillä katsos, kaiken tämän kurjuuden kautta me kuitenkin kuljemme kohti suurta päämäärää. Kohti isänmaamme vapautusta. Ja mitä luulet kaikkien meidän surujemme, kaikkien niiden ihmishenkien, jotka nyt tuhoutuvat, merkitsevän sen asian rinnalla. Se on suurta työtä, pikku Kalpa. Ja siinä työssä pitää sinun olla mukana.

Hän vaikeni hetkiseksi ja katsoi miettivästi ikkunaan, joka ei vielä jaksanut laskea sisään mitään

valoksi nimitettävää. Sitten hän kysyi:

— Oletko milloinkaan ollut ulapalla pimeässä ja nähnyt majakan?

— En, vastasi Onni vähän hämmästyen, en ole matkustanut laivassa yöllä. Mutta kyllähän minä tiedän, että majakat valaisevat väylää laivoille, ja olen nähnyt ryssien valonheittäjänkin.

— Hyvä, sitten tiedät myös, miten voimakkaasti se valaisee. Sellaista valoa tarvitsee merenkulkija ollessaan aaltoisella ulapalla näkymättömien karien keskellä. Silloin hän tietää väylän eikä välitä mistään muusta kuin valosta, jonka mukaan hän ohjaa kulkunsa. Luulen sinun nyt tuntevan jotakuinkin samoin kuin purjehtija, joka kyntää pimeää merta eikä löydä sitä valoa, jota hän etsii. Mutta minä vakuutan sinulle, että se valo kuitenkin on olemassa. Suomen on päästävä vapaaksi! — se päämäärä loistaa, pikku Kalpa. Siinä kaikki mitä tarvitsemme tietää, jotta kurssi olisi meille selvä.

Luutnantti pysähtyi taas ja kuunteli. Poika itki yhä lyhyin väliajoin, mutta nyyhkytyksiin oli tullut lohdullisempi ääni, ne eivät enää kuuluneet niin epätoivoisilta kuin äsken. Nyt itku oli kuin sadetta, joka lankeaa kylvön jälkeen. Ja hän jatkoi kylvöään:

— Ei pidä vihata niin paljon, ei ryssiä eikä muita, mutta pitää sensijaan rakastaa isänmaata sitä enemmän. Oletko milloinkaan ollut maalla kesällä, täällä metsien ja järvien keskellä?

— Olen kyllä, kun olin pieni, kahdeksan vuotta vanha.

— Mitä teit sinä kesänä?

— Muistan joskus veistäneeni pillejä. Pajunoksista.

— Sittenpä sanon sinulle erään asian. Eivät edes ne pillin pahaset olleet oikein sinun omiasi. Sillä oksat, joista ne veistit, kasvoivat maasta, joka oli riistetty meiltä. Mikään ei ollut meidän omaamme siihen aikaan. Ei maa, jolla kuljimme, eivät järvet, joilla sousimme, eivät puut eivätkä pellot meidän ympärillämme, eivät ihmiset, joiden kanssa puhelimme, eikä leipä, jota söimme. Sillä kaikki ne yhteisesti muodostavat isänmaan, eikä isänmaa ollut meidän. Mutta nyt juuri me otamme sen takaisin.

— Mutta, keskeytti Onni arvelevasti, jos kaikki tuo taas tulee omaksemme, niin en kuitenkaan oikein usko, että se missään tapauksessa voi tulla minun omakseni. Muistan, että kerran kävin metsässä kirves mukanani ja kaasin yhden koivun. Silloin tuli eräs lihava herra ja huusi, että puut olivat hänen, ja usutti koiran kimppuuni. Minusta ikäänkuin tuntuu, ettei olisi toisin sittenkään. Vai mitä Luutnantti?

— Sitä asiaa en tarkoin tiedä. Mutta sen vain tiedän, että kun Suomi on vapaa, voi täällä taas asua onnellisia ihmisiä, ja onnelliset ihmiset ovat hyviä. Heidän ei tarvitse kiusata toisiansa kuten me teemme. Ei paljon merkitse, mitä kukin omistaa, sillä itse isänmaan he kaikki omistavat yhteisesti. Sen minä vain tiedän, että kun tämä on ohi, niin missäpäin maata kulkenetkin, joka paikassa voit iloisena katsella kaikkea hyvää ja kaunista sekä sanoa: se on osaltansa minunkin ansiotani. Ja jos ei sinua silloin enää ole olemassa, ei sinua unohdeta. Kun ihmiset muistelevat meitä, sanovat he: Suomella oli poikia, ja yksi heistä oli Onni Kalpa. Vielä sadan vuoden perästä astuu talonpoika kesäisenä aamuna tupansa portaille, ja kun hän auringonpaisteessa katselee peltojaan, niin muistaa hän itselleen kerrotun, etteivät ne pellot isoisän aikana yhtä riemuisasti kasvaneet, kun ryssä maassa raivosi. Silloin hän paljastaa päänsä ja sanoo: Suomella oli poikia... Ja vaikkei hän muistakaan meidän nimiämme, niin kiittää hän sinuakin, pikku Kalpa.

Luutnantti vaikenä. Onni Kalpa oli nukahtanut, puoleksi hänen polvellaan, puoleksi penkillä. Luodin reikä ikkunassa vihelsi hiljaa. Kalpea päivä lankesi jo tupaan ja valaisi pojan laihat ja likaiset kasvot, joissa oli juovia kyynelten jäliltä. Luutnantti istui ja katsoi riutuneisiin piirteisiin, ja hänen silmiinsä tuli kaunis hohde.

Roomaa ei rakennettu yhdessä päivässä, sen hän ymmärsi, ja nelitoistavuotias sielukin tarvitsi aikansa. Mutta pojan kiusatun pyöreän pään ympärillä säteili kuitenkin kuin palautuvaa rohkeutta. Luutnantti tiesi, että isänmaa oli saamaisillaan takaisin kadotetun lapsen.

X.

Verinen marssi etelään oli jo täydessä käynnissä. Yötä päivää kaikui töminä sulavilla mailla. Raskaita sotilasjunia vyöryi puhkuen jälessä; miehet lauloivat tupruavan savun alla, joka lensi valkoisena

tervehdyksenä yli ohivilahtavien kylien. He lauloivat ja heistä tuntui, että korskuva savupiippukin huusi iloaan aurinkoiselle taivaalle; myös höyrypilli vihelsi alinomaa samaa kimakkaa säveltä: etelään, etelään! Lakkaamatta kulku kasvoi vahvuudessa ja laajuudessa; harvat joukot imivät itseensä uusia voimia vapautetuista kylistä, paisuivat ja tiheniivät, ja lumivyöryn tavoin harmaa väki laskeutui alas pohjoisesta. Ahdistava paikoillaanpysyminen ja sala-ammunta olivat lopussa; nyt vihdoinkin alkoi täysi tosi, sanottiin. Tunnettiin taas joka hetki, että oli sydän rinnassa, vasemmalla puolella. Miehet katsoivat toisiansa lämpimästi silmiin, heittivät kiväärin olalleen ja lähtivät matkaan.

Ulommaisilla linjoilla tapeltiin yhtämittaa. Länsi-Suomen halki työntyi töytäyksittäin palava vyöhyke, joka jätti savuavaa hävitystä jälkeensä. Melu ja räjähdykset kaikuivat sieltä kuulakkoina maaliskuunöinä peninkulmien päähän hiljaisille seuduille, jotka vielä olivat synkkiä ja sairaita, hautoen mielessään, mitä heille itselleen eilen oli tapahtunut. Silloin tällöin leimahti taivaalle kirkas liekki, valaisten reuhtovien olentojen sekamelskaa. Ja perästä tulevia joukkoja vastaan kärysi kirpeä palaneen haju ja tuijotti nokisia tiilirunkoja.

Mahtavaa kansantulvaa pohjoisesta puhkoi alinomainen virta päinvastaiseen suuntaan, vaikkakin äänetön ja piilotettu. Se juoksi kymmenissä uomissa tulilinjoilta sitomatupiin ja sairashuoneisiin ja täytti ne haavoittuneilla ja kuolevilla. Yhtämittaa kitisi lepattavilla vaatteilla peitettyjä rekiä piloilleajetuilla teillä, lakkaamatta höyrysi pieniä kiireellisiä junanpätkiä, kuljettaen pois kuormittain loppuunkäytettyjä ihmisruumiita. Kylissä tytöt sitoivat katajaseppeleitä, nikkarit höyläsivät päivät päästään honkakirstuja, maalarit piirsivät nimen toisensa jälkeen kapeisiin valkoiisiin puuristeihin. Joka sunnuntai seisoivat mustia pappeja virsikirjoineen ja lapioineen avointen hautojen ääressä; hartaasti putosivat lapiolliset, vaimot itkivät hiljaa ja niistivät kasvonsa punaisiksi kevätuulessa. Nukkavieru kansakoulunopettaja astui laihana luodulle kummulle ja antoi valonsa loistaa lohtua ylevin sanoin. Mitä haudoilla sanottiinkin, aina oli sama sisältö puheissa, jotka milloin olivat koruttoman kauniita, milloin hieman kömpelöitä:

Koskaan tynemmin et lepää,
synnyinmaa,
kuin sun poikais uhrikuolon jälkeen
puolestasi, synnyinmaa!

Mutta kaiken tuskan ja ahdistuksen yllä lepäsi kirkas kevättaivas, katsoen hämmästyneen sinisilmäisenä alas ennen niin hiljaiseen Suomeen. —

Tässä suurien asioiden järjestetyssä kulussa marssi mukana pieni Onni Kalpakin. Milloin hän ajoi jonkun matkan junassa, milloin tallusti muutamia peninkulmia joukkojen keskessä, mutta aina hän teki niinkuin Luutnanttikin. He pitivät yhtä, he kaksi. Onni ei ylimalkaan voinut ajatella, että he milloinkaan eroaisivat.

Hän oli taas tullut puhtaammaksi kasvoiltaan ja suuremmaksi selästään. Hän ei milloinkaan hymillyt, ja harvoin hän puhui muuta kuin jonkun välttämättömän sanan, mutta Luutnantti huomasi, että hänen mielensä päivä päivältä yhä parani. Tuotti hänelle omalaatuista iloa tänä suurena, mutta kiihkeänä aikana tuhlata koko epäajanmukainen, oikeudentuntoinen hellyytensä tälle pienistä pienimmälle. Sitäpaitsi se ei ollutkaan niin yksipuolista ottamista ja antamista, kuin olisi voinut luulla. Onni kai tiesi, että voimakkaasta miehestä hänen rinnallaan oli lähtöisin koko se salainen terveys, jonka hän hitaasti tunsu virtaavan kiusattuun ruumiiseensa; mutta tuskin hän aavisti, että hän itsekin kaikessa heikkoudessaan oli voimanlähde tälle miehelle. Niinä päivinä täytti Luutnantin, niinkuin kaikki muutkin, yksi ainoa ajatus: murtaa ja tappaa. Hän tiesi sen olevan vain keino, eikä hän koskaan epäröinyt. Mutta juuri senvuoksi oli hyvä vaalia lähellään pientä suljettua maailmaa, joka äsken vielä oli niin sortunut ja hävitetty, mutta jossa nyt jokainen uusi päivä rakensi ja paransi. Pieninkin ystävyys osoitus, jokainen hyvä sana, jonka sille taholle kiireessä heitti — kaikki otettiin siellä talteen ja koottiin kulmakiviksi uuteen perustaan. Oli hyvä seurata sellaista silmiensä alla, se vahvisti uskoa tulevaisuuteen paljon enemmän kuin hän itse huomasi. Sillä kun Luutnantti katsoi Onniin, ajatteli hän: kaiken tuhotun voi korjata tässä maailmassa, kunhan vain joku rakastaa tuhottuja. Se ajatus kulki hänen mukanaan pitkin teitä, raikastui kevättilmassa ja kasvoi yli alkuperäisten mittojensa. Siten viime kädessä juuri Onni Kalpa täytti hänen mielensä iloisella luottamuksella: samalla tavalla kehittyi kyllä isänmaankin asia, kunhan pahin on ohi.

Onni puolestaan ajatteli myös isänmaata rämpiessään maaliskuun vetelissä suurine pieksusaappaineen, jotka jo olivat enemmän ruskeat kuin keltaiset. Ei niin, että hän yht'äkkiä olisi muuttunut tietoisesti isänmaalliseksi, se kävi yli hänen kykynsä. Yleinen innostus veti tosin hänetkin jossain määrin mukaansa ja taajensi hänen askeliensa tahtia. Mutta hän oli ollut mukana liian monissa vaiheissa, mielialoista enää hurmioituakseen. Hän oli kuulunut kuolettavasti haavoittuneisiin, vaikka koko ajan olikin ollut jalkeilla. Nyt hän asteli ajatellen isänmaataan kuten muutkin, mutta omalla tavallaan.

Hän oli itsetiedottomasti saanut kokea Luutnantin sanojen totuuden, että isänmaa on kokoonpantu suuresta joukosta erilaisia asioita, mutta tuskin kenellekään kaikista näistä asioista yhteisesti. Onni Kalvalle tuli isänmaaksi ihminen. Eikä ainoastaan niin: kaikki mitä tämä ihminen teki tai sanoi, kaikki mitä hän tahtoi tai minkä puolesta taisteli, kaikki sekin oli hänelle isänmaata. Onnin pyrkimykseksi tuli omaksua kaikki tämä, ja vähitellen se valoi hänen mieleensä uutta vakavaa levollisuutta. Sillä tiellä isänmaa tuli hänelle kaikeksi kaikessa.

Eikä hänellä muuta enää ollutkaan.

Vanhat laskunsa hän oli hyljännyt. Taistelutkin olivat kehittyneet niin verisiksi ja melskeisiksi, että olisi ollut mahdotonta pitää selvää niistä, Sensijaan hän Luutnantin kehoituksesta oli ruvennut laskemaan kaikki valloitetut kylät, joiden läpi he kulkivat. Hän teki sen aluksi puolittain kuin käskystä, puolittain jonkinlaiseksi huvikseen. Muutamassa päivässä se kuitenkin jo muuttui tavaksi, ja vihdoinkin tuli jotain sielusta ja sydämestään mukaan näihin laskuihin. Varsinkin senjälkeen kuin hän oli huomannut, että Luutnanttikin tuntui laskevan. Eräänä aamuna komppania kulki sohjoisen jään yli. Heti heidän tultuaan toiselle rannalle Luutnantti nyökkäsi hänelle päätään ja katsoi järvelle:

— Ensi kesänä tuolla selällä soutelee vapaita ihmisiä.

Ja päivemmällä, kun he jo olivat saavuttaneet etujoukot ja lyhyen kahakan jälkeen nousseet eräälle harjanteelle, hän jälleen katsoi taakseen ja sanoi:

— Taas otimme takaisin palasen.

Tämän jälkeen tuli heidän salaiseksi tavakseen näyttää jokaisella ajateltavalla rajakohdalla jotain ilonmerkkiä, tarkoittaen sanoa: isänmaa kasvaa. Tavallisesti he vain nyökkäyttivät toisilleen: taas yksi mäki.

Pian tuli päiviä, jolloin todella sai olla iloinen jokaisesta mäestä, josta päästiin nousemaan. Vastustus kasvoi kasvamistaan, saattoi jo sattua, että valloitettiin ja menetettiin ja valloitettiin taas. Kesti kokonaisen vuorokauden pyrkiä erään harvan metsikön läpi. Komppanian vahingot olivat suuremmat kuin koskaan ennen, mutta kesken kaiken Luutnantin piti nauraa. Hänestä nimittäin näytti, että Onni Kalpa laski puita. Niin perinpohjaisesti hän jo oli ehtinyt omaksua isänmaansa.

Seuraavana aamuna Luutnantti näki hänen ensimmäistä kertaa hymyilevän. Se tapahtui, kun he ketjussa kulkivat erääseen metsänlaitaan ja kiipesivät aidan yli. Varis istui aidalla; se lähti lentoon, mutta tuskin he olivat menneet ohi, kun se jo palasi ja asettui entiselle paikalleen. Onni sattui huomaamaan tämän, osoitti aidalle ja sanoi:

— Nyt siinä istuu vapaa varis.

Silloin hän ensimmäistä kertaa hymyili.

Taistelut kävivät yhä verisemmiksi, toinen toveri toisensa jälkeen kaatui. Armeija oli asetettu jättiläisnyrkiksi, joka hitaasti puristui kokoon ja rutisti sisäänsä suuren pesän maan sydämestä. Pian petoeläin kuristui. Mutta ote ei vielä ollut valmis, jänteistä rengasta ei vielä oltu suljettu.

Rivimiehet eivät siitä kuitenkaan paljon tienneet. He tiesivät ainoastaan, että ryske ja palot yltyivät, kuta lähemmäksi kaupunkia he tunkeutuivat. He tiesivät ainoastaan, että hyökkäys ja suuri kuolema olivat tulossa. Kumminkin joka mies rohkeasti pyrki eteenpäin, mutta kuin pahojen aavistusten pilvessä.

Onni pyrki eteenpäin Luutnantin rinnalla. Kuta sekasortoisemmaksi kaikki kävi muille, kuta vaikeampi heidän oli hengittää raskasta mustaa ilmaa, sitä kirkkaammaksi tuli hänen maaliskuinen taivaansa ja sitä yksinkertaisemmaksi hänen nelitoistavuotias katsantokantansa elämään ja kuolemaan.

Siten hän tuli valmiiksi toisen kerran, hiljaa ja hartaasti.

XI.

— Luulen meidän jääneen yksin, huusi Luutnantti. Painaudu maahan, saamme pian vahvistusta!

He olivatkin yksin. He makasivat loivan kirkonmäen rinteellä, auran kärkenä liikkumattomia ruumiita, joilla kaikilla oli pää ja kivääri samaan suuntaan ojennettuina. Huutojen raikuessa aura oli kyntänyt vastamäkeä kirkkoa kohti, mutta pysähtynyt temppelistä ja sitä ympäröivän harmaan kiviaidan takaa

tulevan tulen alle. Oli vaikea sanoa, kuinka moni heistä vielä kykeni nousemaan ja hyökkäämään edelleen, kaikki makasivat maassa. Ilman helvetillinen melu teki mahdolliseksi edes koettaakaan asettua yhteyteen muiden kuin lähimpien naapuriensa kanssa, jotka mahdollisesti eivät vastanneet.

Oli valloitettava eräs viimeisistä seuduista ennen kaupunkia, mutta siitä seudusta tuli myös verisin. Talosta taloon he olivat tunkeutuneet, rikkiräjätettyjen lauta-aitojen läpi ja kaikenlaisen rojun sotkussa. Välistä he takertuivat katkenneisiin puhelinlankoihin tai kompastuivat maassa roikkuvaan valojohtoon ja lankesivat päistikkaa liejuun, joka sinä päivänä tuntui tahmealta aivan erikoisella tavalla. Melu pihoissa oli hirvittävä; joka suunnalla paukkui, ja melskeen keskeistä vihiasi joskus kuolevien hevosten käheä huuto.

Mutta tämän noitatanssin kestäessä kylän punainen tiilikirkko seisoi kukkulallaan kivisen aidan ympäröimänä. Viholliset olivat sen vahvasti miehittäneet. Iltapäivän aurinko, joka paistoi sen toiseen kylkeen, kohtasi ikkunoissa ainoastaan lasin sirpaleita, joita riippui niiden holvatuissa kamanoissa; mutta ammottavista aukoista pisti esiin mustia pyssynpiippuja joiden selät kiilsivät illan valossa. Kirkon ympärillä oli kauan ollut rauhallisempi piiri, mutta nyt se oli valloitettava.

Vieläkö Luutnantti eli? Onni käänsi hädissään päätänsä.

Kyllä hän eli. — Pysy hiljaa, äläkä liiku! huusi hän.

Onni painautui taas tiukasti maahan. Heidän yllään lyjy vinkui ilmassa, mutta he makasivat pienessä notkelmassa ja olivat saavuttamattomia. Ettei vain joku ampuisi kirkon katolta tai tornista?... Hän kurkisti varovasti ylös. Yksi torninluukku oli tosiaankin auki, ja jotakin siitä pisti esiin, mutta oli käännetty toiseen suuntaan. Kaikissa tapauksissa oli maattava kuin kuollut, kunnes tulisi vahvistusta. Missä se viipyikin?

Hän tunsikin makaavansa jalat lumessa, mutta yläruumis paljaalla maalla. Rinnan alla oli haalean kosteata, ja eikö liekin aurinko niin omituisesti lämmittänyt selkää? Poskeansa hän painoi karkeaan turpeeseen viimevuotista ruohoa; ehkä siinä joku korsi oli säilynyt vihreänäkin? Hän hiveli ihoaan turpeeseen. Viime kerrasta oli jo kauan.

Onni ajatteli:

Viimeksi makasin kai paljaalla maalla mennä syksynä Lindströmin riihellä. Ilkeä juttu se silloinen, mutta ei ole leikkiä tämänkään. Hyvä oli sentään, ettei se silloin tapahtunut. Tänään se ehkä tapahtuu, mutta näin on parempi. Vain yksi asia on ikävä. Jos se tapahtuu tänään, saan hävetä, jos ne sitten tulevat minua riisumaan. Sukat ja muut loppuivat jo marssin alussa, eikä paidastakaan enää lie paljon jäljellä. Mitä sanoo Luutnantti, kun tulee minua katsomaan? Kunpa vain eivät ottaisi univormua...

Missä viipyi vahvistus?

Onni kurkisti taas ylös. Kaukana torninluukussa liikkui jotakin, piippu kääntyi ja juova suuntautui tännepäin. Laskisivatko ne pari patruunanauhaa ruumiisiin, ollaksensa niistä varmoja?

Samassa kajahti eläköönhuuto alemmaa mäenrinteestä. Nyt uusi aura tuli. Yksi ja toinen entisistä liittyi siihen, ja luoteja alkoi vinkua kummaltakin suunnalta.

Luutnantti oli jo jaloillaan, Onni sieppasi kiväärinsä ja syöksyi perästä. Ylös kirkkoa kohti hyökättiin — eläköön!

Mutta kesken juoksun hän näki jotain. Tuolla, kiviaidan takana... Aurinko paistoi suoraan sinne. Pieni valkoinen ympyrä, se ikäänkuin kasvoi. Ja keskellä ympyrää musta pyöreä reikä ... kuin silmä. Nyt se katsoi suoraan Luutnanttiin, kohta se tulisi...

Ruskeat pieksut juoksivat epätoivoisen kiireesti mäkeä ylös. Ei niillä vielä milloinkaan ollut ollut sellaista vauhtia. Mutta ne saavuttivat päämääränsä. Hän tunkeutui takaa Luutnantin sivu, huitoen ja huutaen.

— Laskekaa, laskekaa! huusi hän.

Hänen ainoa ajatuksensa oli, että hänen piti päästä Luutnantin ohi, miksi — sitä hän tuskin tiesi. Hänen vain täytyi, ja hän juoksi suoraan kohti valorenkaan mustaa silmää. Nyt ei enää ollut pitkältä...

Silloin jokin poltti hänen päätään. Hän tupertui turpeisiin ja vaipui syvälle pimeyteen.

Pitkään aikaan hän ei tiennyt mitään. Sitten tuntui, kuin olisi hänet hitaasti heijattu ylös suuresta syvyydestä, johon hän oli pudonnut. Kuului jotakin hänen korvissaan; nyt hän tunsikin sen äänen, kiviporien ääni! Ja hän sanoi:

— Missähän isä tänään poraa?

Hän avasi silmänsä katsoakseen, mutta ei nähnyt mitään. Hänen ympärillään oli pohjattoman pimeätä; ja pimeys ikäänkuin keinui edestakaisin, vaikka olikin vain pimeyttä. Ja nyt sen läpi surisi jokin keltainen kipinä. Se vain surisi ja surisi hänen ympärillään, milloin keltaisena, milloin punaisena, ja nyt se jo oli hänen päänsä sisässä. Se poltti siellä, poltti kuin tuli. Hän ymmärsi, mitä se oli, ja sanoi:

— Saakelin ampiaiset!

Sitten kipinä hävisi ja itse pimeyskin, ja hän vajosi taas syvyyteen eikä enää noussut.

Lakastuneessa ruohikossa muutaman askeleen päässä hänen takanaan makasi Luutnantti lävitseammuttuna ja kuolevana.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ONNI KALPA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this

work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by

the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.